

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק ג)

הראני נא את בברךך

- גמרא, סימן סדר הקריאות בפסח: מושך תורא, קדש בכספא, פסל בַּמִּדְבָּרָא, שְׁלַח בּוֹקֶרָא • תוספות: רק כשחל פסח ביום ה' משתנה הסדר
- מעם אמירת שיר השירים בשבת שחל בפסח • מעם קריאת פרשת ראיה אֶתְּהָ אִמֶּר אֵלַי, בשבת חול המועד • יפה תואר: גם למי שיש זכות, מוסיפין לו עוד מאוצר הגדול של מתנת חנם • גודל מעלת וקדושת שלמה המלך • מה שביקשו למנות את שלמה, להעלותו לשלימות המדרגה כדוד אביו, וכדי שיזכו גם שאר מלכים לחיי עוה"ב • שקלא וטריא של החכמים, ואפילו המחשבה שלהם, מרעיש עולמות בשמים • נמרא: חוצפא מלכותא בלא תנא • רבינו בחיי בשם פירקי היכלות: נשמת השבטים נכנס בעשרה הרוגי מלכות, וברגע האחרונים נתחלפו עם שרים מהאומות • כשבא התנוצצות הגאולה הצדיקים מגלים מי הוא הראש האמיתי, ושרק לצדיקים ומקימי תורה יש להם כח השליטה בעולם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רצ" (חלק ג) 38 מינוט מתוך 84 זייער קבלר *****

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 822 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 1 → 5 → 27.3

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרבני החסיד הישיש, עמד איתן באמונתו וצדקתו
אף בשנות העומם כששתה מכוס התרעלה

רבי **אברהם ז"ל קליין**

ב"ר דוד הלוי ז"ל הי"ד

נפטר ט"ו ניסן א' דפסח תש"פ

הרה"ח פאר המעלות והמדות, נוח לשמים ולבריות, רחים
ומוקיר רבנו, כיכר את ה' מרגונו לשפוך לבו כמים בעמדו
להתפלל כש"ן נאמן, נפשו קשורה ברכיה"ק זי"ע

רבי **חנוך אלימלך ז"ל ווידער**

בן הרה"ח ר' יהושע ז"ל

נפטר ח"י ניסן ב' דחומ"פ תש"ע

הרה"ח רחים ומוקיר רבנו, עשה צדקה בחסתר ובהצנע לכת, עסק
בתורה וזכה לחדש חידושים יקרים, היה דבוק ברכיה"ק זי"ע בכל
נימי נפשו, עשה פעולות חובקות זרועות עולם לטובת היהדות

רבי **משה מנחם ז"ל מענדלאוויטש**

ב"ר יוסף ז"ל - נפטר י"ד ניסן ערב פסח תש"פ

הרבני החסיד

רבי **מאיר נפתלי צבי הי"ד פערל**

ב"ר שמואל אליעזר ז"ל

נעקד"ה י"ד ניסן ערב פסח תש"ה - ה' ינקום דמו

הרה"ח ירא את ה' מנעוריו, יגע לקיים המצות בדקדוק הלכת,
תורתו קבע ומלאכתו ערוא, דורך צדקה וחסד בהצנע לכת, היה
דבוק במשנתו של רבינו והאירו עיניו בלשון קדשו

רבי **ליפא ז"ל לעפקאוויטש**

בן יבלח"ט הרה"ח ר' עזריאל שליט"א

נפטר כ"ג ניסן אסרו חג פסח תש"פ

הרה"ח, תלמיד חכם ויר"ש מרבים, נוח לשמים ולבריות, בעל קורא
מומחה, ועורך רבים בתפלתו כש"ן בימים הנוראים, ובכל נפשו ה'
דבוק לרכיה"ק זי"ע ולספריו הקדושים

רבי **ראובן ז"ל שווארץ**

בן הרה"ח ר' חנני' יו"ט (ליפא) ז"ל מנהל מסורת יב לא ביחשלים

נפטר ח"י ניסן ב' דחומ"פ תש"פ

האשה החשובה והצנועה, יראת ה', נוחה לשמים ולבריות

מרת **שרה ע"ה זילבערשטיין**

בת הרה"ח ר' מרדכי ישראל ז"ל

אשת יבלח"ט הרה"ח ר' אליעזר הי"ו

נפטרה כ"א ניסן שביעי של פסח תשע"ז

האשה החשובה הישישה, יראת ה' היא התהלל

מרת **ריזל נחמה ע"ה וואלהענדלער**

ב"ר יודא הלוי דים ז"ל הי"ד (נעקד"ש עם כל משפחתו)

אשת הרה"ח ר' חיים שמואל ז"ל

נפטרה כ"ו ניסן תשפ"ב

האשה החשובה הישישה, המפורסמת במעשיה הטובים

מרת **בילא ע"ה פארגעס**

ב"ר חיים ז"ל - אשת הרה"ח ר' אהרן מאיר ז"ל

נפטרה י"ד ניסן ערב פסח תש"פ

האשה החשובה והצנועה, יראת ה' היא התהלל

מרת **נחמה ע"ה פאזנער**

ב"ר יעקב יוסף ז"ל - אשת הרה"ח ר' יעקב ז"ל

נפטרה כ"ד ניסן תש"פ

האשה החשובה מרת

שרה יטל ע"ה קרויס

בת הרה"ח ר' מנחם מאיר בראווער שליט"א

נפטרה כ" ניסן (קרית שנים) תשס"ו

האבדך החשוב רבי

יואל ז"ל סאנדעל

בן הרה"ח ר' שלום שליט"א

נפטר ט"ו ניסן (א דחמ"ה) תש"פ

הרה"ח בנש"ק רבי

אהרן זצ"ל מייטלבוים

בן הרה"ח ר' ארי' ליבוש זצ"ל מאהלי

נפטר י"ח ניסן (ב דחומ"ה) תשנ"ב

האשה החשובה מרת

גיטל ע"ה שעקר

בת הרה"ח ר' אהרן מנחם עסמרייכער שליט"א

אשת הרה"ח ר' מרדכי הי"ו

נפטרה כ" ניסן (קרית שנים) תשנ"ה

האשה החשובה מרת

בריינדל ע"ה לאנדא

ב"ר אשר יונת ז"ל

אשת הרה"ח ר' יהושע אלימלך שליט"א

נפטרה ט"ו ניסן (א דחמ"ה) תשע"ט

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וונתה מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

מרת חיה רבורה ע"ה ב"ר מאיר ז"ל וויזשניא

KolSatmar.com

(קודם הדרוש, ניגון כאן רבינו ניגון געגועים מבית ראפשיץ, במשך קרוב לארבע מינוט)

א

קושיית ודקדוקים בְּשִׁיר הַשִּׁירִים

שִׁיר הַשִּׁירִים. [פִּירֶשׁ רש"י] ס'איז דער העכסטער שִׁיר, [שִׁיר] הַמְעוּלָה שְׁבַשִּׁירִים.¹
[כִּי] כָּל הַשִּׁירִים קוֹדֵשׁ, און דאָס איז קוֹדֵשׁ קָדָשִׁים.

ב

קושיא א

במדרש מביא כאן הפסוק חוֹתֵת אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָתוֹ, לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, ודורשו על כמה צדיקים בפרטיות דער מדרש זאגט, שִׁיר הַשִּׁירִים אָשֶׁר לְשִׁלְמָה, זה שאמר הכתוב (משלי כב, כט) חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָתוֹ, לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב [בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁשִׁים].
איז דאָ אַסאַך פֿשְׁטִים [במדרש], ווייל ס'גייט אַרויף [על כמה צדיקים].²
איך האָב שוין נעכטן נאַכט [שוין] געשמועסט [מדברי המדרש], פון די אַלע צדיקים.

ג

ובפירוש אחד דורשו בסתם על כל הצדיקים, ויש לכאר כוונת המדרש בביאור הפסוק לפי דְּרָשׁ זה, ומה בא להשמיענו בזה [און] איין פֿשֶׁט זאגט ער' גאָר אין כָּל־לִיּוֹת, דאָס מיינט מען צדיקים [כולם. חז"ת]

^א הוא הניגון הנקרא 'ניגון סגולתי', ששרו זאת אצל הרה"ק מראפשיץ, ובכל גזע בית ראפשיץ, על פיוטי 'אהבה וגאולה' שזימרו בשעת הסעודה בשבתות שבין פסח לשבועות (המתחילים ב"ה סגולתי). והרבה צדיקים מבית ראפשיץ שרו זאת גם בחג הפסח על הפיוט 'בְּרַח דודי', ורבינו שמע וקיבל ניגון זה בבית חותנו הרה"ק מפלאנטש זי"ע, ובפלאנטש שרו זאת גם על זמר מה יְדִידוֹת, בלילי השבתות שבין פסח לשבועות.

^ב ברש"י שיר השירים (א, א): שִׁיר הַשִּׁירִים אָשֶׁר לְשִׁלְמָה. שנו רבותינו (שיר השירים רבה), כל שְׁלָמָה האמורים בשיר השירים קודש, מלך שהשלום שלו. שִׁיר שהוא על כל השירים, אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל. אמר רבי עקיבא, לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קדשים (ידים ג, ה. ושיר השירים רבה). אמר ר' אלעזר בן עזריה (שה"ש רבה), למה הדבר דומה, למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום, אמר לו הוצא לי כך וכך סולת, כך וכך סובין, כך וכך מורסן, וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה. כך כל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קדשים, שכולו יראת שמים וקיבול עול מלכותו.

^ג לשון המדרש בשיר השירים רבה (פ"א פסוק א, אות יא): שִׁיר הַשִּׁירִים, המשובח שבשירים, המעולה שבשירים, המסולסל שבשירים.

^ד בשיר השירים רבה (שם, אות א ב ד): שִׁיר הַשִּׁירִים. זה שאמר הכתוב על ידי שלמה, חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָתוֹ לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁשִׁים. חז"ת איש מְהִיר בְּמִלְאָתוֹ, זה יוסף, דכתיב ביה (וישב לט, יא) וַיָּבֹא הַבִּיטָה לַעֲשׂוֹת מִלְאָתוֹ וכו'. לפיכך לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, זה פרעה, שנאמר (מקץ מא, יד) וַיִּשְׁלַח פָּרְעֵה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר. בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁשִׁים, זה פוטיפר, שהחשיך הקב"ה את עיניו וסירסו. דבר אחר חז"ת איש מְהִיר וגו', זה משה רבינו במלאכת המשכן. לפיכך לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, זה פרעה, שנאמר (ווארא ח, טז, ט, יג) הִשְׁכֵּם בִּבְקֹר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פָרְעֵה. בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁשִׁים, זה יתרו. אמר רבי נחמיה, עשית קודש חול, אלא לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, זה מלך מלכי המלכים הקב"ה, שנאמר (תשא לז, כח) וַיְהִי שָׁם עִם ה' אֲרָכְעִים יוֹם. בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁשִׁים, זה פרעה, שנאמר (בא י, כב) וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֹלָה וגו'. [והמשך דברי המדרש כאן, מובא להלן בהערה ו]. דבר אחר חז"ת איש מְהִיר בְּמִלְאָתוֹ, זה רבי חנינא, אמרו פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים לך את כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום, מה אעשה, מיד יצא למדבריה של עירו בחורבה של עירו ומצא שם אבן אחת, יצא וסידקה וסתתה וכרכמה, אמר הרי עלי להעלותה לירושלים, ביקש לשכור לו פועלים אמר להם מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלים, אמרו לו תן לנו שכרנו מאה זהובים ואנו מעלים לך את אבנך לירושלים, אמר להם וכי מנין לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם, ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם. מיד זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים בדמות בני אדם, אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלים, ובלבד שתתן ירך עמנו, ונתן ידו עמהם ונמצאו עומדין בירושלים, בקש ליתן להם שכרם ולא מצאן. בא המעשה ללשכת הגזית, אמרו לו דומה רבינו שמלאכי השרת העלו לך את האבן לירושלים, מיד נתן לחכמים אותו השכר שהשכיר עם המלאכים.

^ה על יוסף הצדיק, ועל משה רבינו, ועל רבי חנינא.

אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכְתּוֹ, [מִיֵּינֵט] יַעֲדֵן צָדִיק. לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, לִפְנֵי מַלְכֵי תוֹרָה, אֹן בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁפִים, אֱלוֹ רְשָׁעִים.

מ'מִיֵּינֵט דִּי צָדִיקִים [אִין] דִּי אֱלַע פִּסּוּקִים, אֹן [עַר] זָאָגַט נִישַׁט אֹוִיף וועמען [בִּפְרִטִיּוֹת].

ד

א) (וִישׁ לְדַקְדָּק, דִּהְלָא) אֲנִידֵאִי צָדִיקִים זַענען דִּי מַלְכֵי תוֹרָה, נִישַׁט קִיין רְשָׁעִים. (וּמָה בֵּא לִהְשַׁמְעֵנוּ כֵּאֵן בּוֹזָה, וּלְבֹאֵר כּוּוֹנֵת הַפִּסּוּק לִפִּי דְרָשׁ זֶה).

ה

קושיא ב-ג

ולבסוף חוזר המדרש לדרוש אותו פסוק על שלמה המלך, שהיה מהיר במלאכתו בבנין הבית המקדש. והמשך הפסוק נדרש על הענין שבקשו חכמים למנותו בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, ויצתה בת קול ואמרה לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, מַלְכֵי תוֹרָה, בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁפִים

ג) צום סוף איז, דער לעצטער פֿשט טאַקע¹, [אַז] ס'גייט אַרױף אױף שלמה המלך.

זאָגט ער, [חֲזִיַּת אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכְתּוֹ, וּוִייל] ער איז געווען זֶהִיר [וּוִירױן] בִּבְנִיַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. [כִּי] בֵּיתוֹ הָאֵט ער געבויעט שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אֹן דַּעַם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָאֵט ער געבויעט אִין זִיבֵן יָאָר.

לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, לִפְנֵי מַלְכֵי תוֹרָה. בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁפִים, מִיֵּינֵט ער דַּעַם, [דַּעַם] שֶׁבִּקְשׁוּ לְמִנּוּתוֹ. מִיֵּינֵט ער דִּי גַמְרָא² [שֶׁבִּקְשׁוּ לְמִנּוּתוֹ].

אִין מִדְרַשׁ שְׁטִיט עס אױךְ, בְּקִיצוֹר, [אֹן] אִין דִּי גַמְרָא איז עס מער בְּאַרְיִכוּת, אִין סִנְהֶדְרִין דָּף ק"ד³. [אַז] בִּקְשׁוּ לְמִנּוּתוֹ מִיט דִּי מַלְכִּים וּוְאָס זֵי הָאָבֵן נִישַׁט קִיין חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. איז געקומען אַ בַּת קוֹל, חֲזִיַּת אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכְתּוֹ [לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, מַלְכֵי תוֹרָה, וְלֹא יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁפִים], אֹן זֵי הָאָבֵן נִישַׁט געקוקט דַּעַרױף.

¹ בשיר השירים רבה (שם, אות ג): דבר אחר חזית איש מהיר במלאכתו וגו', אלו הצדיקים, שהם עוסקין במלאכתו של הקב"ה. לפיכך לפני מלכים יתציב, שמתציבים בתורה, שנאמר (משלי ח, טו) כי מלכים ימלוכו. בל יתציב לפני חשפים, אלו הרשעים, שנאמר (ישעי' כט, טו) ויהיה במחשך מעשיהם, וכתוב (תהלים לה, ו) יהי דרכם חשך וחקלקלת.

² בשיר השירים רבה (שם, אות ה): חזית איש מהיר במלאכתו, זה שלמה בן דוד, שהיה זריז בבנין בית המקדש. הדיא הוא דכתיב (מלכים א', ו, לח) ויבנהו שבע שנים, וכתוב אחד אומר (שם א, כ) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. נמצא מיופה ומרובה בנין בית שלמה מבנין ביהמ"ק (כתמיה), אלא כך אמרו, בבנין ביתו נתעצל, בבנין בית המקדש היה זריז ולא נתעצל וכו'. לפני מלכים יתציב, לפני מלכי תורה יתציב. בל יתציב לפני חשפים, אלו חבורה של רשעים. אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שנמנו וגמרו ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, בקשו לצרף שלמה עמהם, יצתה בת קול ואמרה (תהלים קה, טו) אל תגועו במשיחיי. אמר ר' יהודה בר סימון, ולא עוד אלא שנתתיחם ראש השמים ולחכה אש בספסליהם, ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם חזית ולא עוד אלא ששרתה עליו רוח הקודש ואמר ג' ספרים הללו, משלי, שיר השירים, וקהלת.

³ דאיתא במשנה סנהדרין (ז, כ): כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו', שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, שלשה מלכים, ירבעם אחאב ומנשה, רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא וכו', ארבעה הדיוטות, בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי. ועל זה אמרו בגמרא שם (קד, ז) מי מנאן (פירש"י: להנך מלכים והדיוטות דקתני במתניתין אין להם חלק), אמר רב אשי, אנשי כנסת הגדולה מנאום. אמר רב יהודה אמר רב, בקשו עוד למנות אחד [שלמה], באה דמות דיוקנו של אביו [דוד] ונשתטח לפניו, [שלא למנותו עמהם], ולא השגיחו עליה, באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם, ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם חזית איש מהיר במלאכתו, מי שהקדים ביתו לביתו, ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה ביי"ג שנה, לפני מלכים יתציב [בגן עדן] בל יתציב לפני חשפים [בגיהנם], ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה (איוב לו, לג) המעמק ישלמנה מי מאסת וכו' עליכם שלם תשלומי עונשו לומר, שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעולם הבא] כי אתה תבחר ולא אני [וכי הבחירה תלויה ולא בי אדם, לומר כי חלק ומי אין לו חלק, הלא בי הדבר תלוי].

צום סוף האָט ער געזאָגט (דער בת קול) הַמַּעֲמָךְ וְיִשְׁלַמְנָה כִּי מַאֲסָתָּ, כִּי אַתָּה תִּכְחַר וְלֹא אָנִי (איוב לר, לג), ענד'ליך^ט על כל פנים איז עס געבליבן [שלא נמנה עמהם], איז [אויף דעם שטייט] פֿל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁשִׁים, ביי די מלְכֵי תוֹרָה איז ער געבליבן.

פֿירט ער אויס [במדרש], וְלֹא עוֹד, ווייל ער האָט זיך געפלאָגט אויף די תוֹרָה הַקְדוּשָׁה, - וְלֹא עוֹד, - האָט ער זוכה געווען [לרוח הקודש, ללמדך כי] כל מי שאומר תורה בריבים, איז ער זוכה, שרתה עליו שכינה, [ולכן שלמה המלך] האָט ער זוכה געווען שְׁשָׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה וְרוּחַ הַקְדוּשׁ, און ער האָט מִתְּכַבֵּר געווען די ג' שירים, די ג' ספרים, מְשָׁלִי, קֹהֶלֶת, און שִׁיר הַשִּׁירִים.

וְיֵשׁ לְהִבִּין, א [מה שידך כל זה להפסוק שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה.
ב] וגם כל הענין שבקישו למנותו, צריך ביאור להבין מה רצו החכמים בזה

ברויך אלעס פֿשֿט.

ב [צו פֿארשטיין] דעם [שייכות הדרש פון] אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתוֹ [להפסוק שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה].

ג [און [בפרט] דער גאַנצער בִּקְשׁוֹ לְמִנּוּתוֹ [צריך ביאור להבין מה רצו החכמים בזה, ווי] איך וועל שוין באַלד שפּעטער שמועסן דערפֿון [באורך] [באות קמח-קנא].

ה הקדמה לקושיא ד

איאט ברמ"א דנהגין לומר שיר השירים בשבת חול המועד פסח, או בשבת שחל ביו"ט האחרון לאָמיר זען. ס'שטייט אין רמ"א^א, מ'זאָגט אום פֿסח, פֿסח זאָגט מען שִׁיר

^ט פֿירוש: לבסוף, ביים ענד.

בשיר השירים רבה (שם). ועוד שם (באות ח): דבר אחר שיר השירים, וזהו שאמר הכתוב (קהלת יב, ט) וְיִוְתָר שְׁהִיָּה קֹהֶלֶת חֶכֶם, אילו אדם אחר אמרן, היית צריך לכופף אוזניך ולשמוע הדברים האלה, ויותר שאמרן שלמה. ואילו מדעתו אמרן, היית צריך לכופף אוזניך ולשמעם, ויותר שאמרן ברוח הקודש. ויותר שְׁהִיָּה קֹהֶלֶת חֶכֶם עוֹד לְמֹד דַּעַת אֵת הָעָם וְאֵזֶן וְחֶקֶר תִּקְּן מְשָׁלִים הִרְבָּה, וְאֵזֶן דְּבָרֵי תוֹרָה, וְחֶקֶר דְּבָרֵי תוֹרָה, עֲשֵׂה אֲזִינִים לְתוֹרָה. ○ וְאֵת מוֹצֵא שַׁעַד שֶׁלֹּא עֲמַד שְׁלֹמָה לֹא הִיָּתָה דוּגְמָא. רב נחמן תרתי, רב נחמן אמר [משל] לפלטינ גדולה שהיו בה פתחים הרבה, וכל שהיה נכנס בתוכה היה טועה מדרך הפתח, בא פקח אחד ונטל הפקעת וְתִלְאָה דרך הפתח, היו הכל נכנסים ויוצאים דרך הפקעת, כך עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה, וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה. רב נחמן לישנא חורי, [משל] לחורשא של קנים ולא היה אדם יכול להכנס בה, ובא פקח אחד ונטל את המגל וכסח, התחילו הכל נכנסין דרך הכסוח ויוצאין, כך שלמה. אמר רבי יוסי [משל] לקופה גדולה מלאה פירות ולא היה לה און, ולא היתה יכולה להטלטל, ובא פקח אחד ועשה לה אזנים והתחילה להטלטל על ידי אזנים, כך עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה, וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה. אמר רבי שילא, [משל] לקיתון גדול שהוא מלא רותחין ולא היה לו און להטלטל, ובא אחד ועשה לו און והתחיל להטלטל על ידי אונו. ○ אמר רבי חנינא, [משל] לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צונגין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה, בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל משיחה במשיחה ודלה ממנה ושתה, התחילו הכל דולין ושותין, כך מְדַבֵּר לְדָבָר מְמַשֵּׁל לְמַשֵּׁל עֲמַד שְׁלֹמָה על סודה של תורה, דכתיב (משלי א, א) מְשָׁלִי שְׁלֹמָה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, על ידי משלותיו של שלמה עמד על דברי תורה. ורבנן אמרין אל יהי המשל הזה קל בעיניך, שעל ידי המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה וכו'. תדע לך שהוא כן, שהרי שלמה על ידי המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה. ○ אמר רבי יודן, ללמדך שכל מי שהוא אומר דְּבָרֵי תוֹרָה בְּרִיבִים, זוכה שתשרה רוח הַקְדוּשׁ עליו. וממי אתה למד, מְשָׁלְמָה, שעל ידי שאמר דְּבָרֵי תוֹרָה בְּרִיבִים זכה ששרתה עליו רוח הַקְדוּשׁ ואמר שלשה ספרים, משלי, קהלת, ושיר השירים.

^א ברמ"א (א"ח תצ, ט): ונהגין לומר שיר השירים בשבת של חול המועד, ואם שבת ביום טוב האחרון אומרים אותו באותו שבת. וכן הדין בסוכות עם קהלת. ונהגין לומר רות בשבת.

השירים, [און אין] 'שבת' חול המועד דייקא. אויסער אז ס'איז נישטא קיין שבת חול המועד, זאגט מען עס אחרון של פסח [שחל בשבת. אבער] אלץ אינעם שבת.

ט

והטעם כתב המגן אברהם, מפי שנוכר בו ענין וציאת מצרים

[און] דער טעם פון [אמירת] שיר השירים [בחג הפסח], זאגט דאָרט דער מגן אברהם², ווייל ס'איז דאָ דערנינען גאולת מצרים.

י

ובאמת לכאורה בשיר השירים נזכר עוד כמה ענינים נשגבים, השייכים גם בשאר ימים טובים

[והגם] לכאורה אינעם שיר השירים איז דאָך דאָ אלעס, דעס איז דאָך די מעלה פון שיר השירים - [ווי] מ'רעכנט אויס³ [אז] דאָס איז מעולה שבשירים, - [ווייל] ס'איז דאָ אלעס [דערנינען]. שנוכר בה השבח] פון דעם וואָס ס'איז 'געווען', ביי מתן תורה, און פון שפעטער, ביז לעתיד, ביז נאָך תחית המתים. פון אלעמען איז דאָ אין שיר השירים.

אזוי שטייט דאָך, זאָגן דאָך אַרױס חכמינו ז"ל⁴. דאָס איז איינס פון די טעמים וואָס ס'איז מעולה שבשירים.

[ונמצא כי] ס'איז דאָ מתן תורה איז דאָך אויך דערנינען, [ס'איז] פיל מיט מתן תורה, פון דעם שמועסט ער דאָך כסדר אין דעם שיר השירים, און פון נאָך אנדערע זאכן⁵. [ואם כן כמו כן שייך לאומרו בחג השבועות, או בשאר זמנים, ועדיין צריך הסבר למה נקבע לאומרו דייקא בחג הפסח].

יא

- ער דער פרי מגדים זאָגט, אין סימן ת"צ"ו.

[דהנה] מילא פארוואָס [פונקט] פסח, [כבר כתב המגן אברהם]⁶ ווייל ס'איז דערנינען דאָ גאולת מצרים. [אבל צריך עוד טעם למה קבעוה דייקא 'בשבת']. - [המשך דברי הפרי מגדים, באות יג]

² במגן אברהם (שם, ח): שיר השירים. מפני שמפורש בו ענין וציאת מצרים. ובסוכות קהלת, מפני שהם ימי שמחה, וכתוב בקהלת (ב, ב) ולשמחה מה זה עשה. ורות בשבועות, דאיתא בילקוט רות (רמז תתקצו) מה ענין רות אצל עצרת שנקראת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכו', עכ"ל.

³ בזהר הק' (תורות דף קמג-קמד): בית ראשון כד אתבני, בית ראשון אחר אתבני עמיה, ואתקיים בעלמין כללה, ואתבני (י"א בעלמא, ואנהיר) לכל עלמין, ואתבסם עלמא, ואתפתחו כל משקופי עלאין לנאהרא, ולא הוה חדרה בכל עלמין כההוא יומא. כדן פתחו עלאי ותתאי ואמרו שירתא, והיינו שיר השירים. שירתא דאינו מנגנין דמנגנין לקודשא ברין הוא וכו'. ושירתא דא אתתקנת לגבי מלכא עלאה, מלכא דשלמא דיליה. ותושבתא דא איהי מעליא מכל תושבתין קדמאי. יומא דאתגלי תושבתא דא בארעא (י"א: בעלמא), ההוא יומא אשתכח שלימו בכלא, ועל דא איהו קדש קדשים וכו'.

שירתא דא שירתא, דאיהי כלל דכל אורייתא. שירתא דעלאי ותתאי מתערי לגבה. שירתא דאיהי כגוונא דעלמא דעליא, דאיהו שבת עלאה. שירתא דשמא קדישא עלאה אתעטר בגיניה. ועל דא איהו קדש קדשים. מאי טעמא. בגין דכל מלוי ברחימו ובחדוה בלא וכו'. אכל שיר השירים, ודאי כוס של ברכה דאתהיב בימינא, ואתמסר בגיניה, ועל דא כל רחימו וכל חידו אשתכח. ובגין כך כל מלוי ברחימו ובחדוה, ולא אשתכח בשאר כל שירין דעלמא הכי. ובגין דא מסטרא דאבקהן אתער שירתא דא. וימא דאתגלי שירתא דא, ההוא יומא נחתת שכינתא לארעא, דתכיב (מלכים א' ח, יא) ולא זכלו הכהנים לצמוד לשירת גו', מאי טעמא. בגין כי מלא כבוד ה' את בית ה' (שם). בההוא יומא ממש, אתגליאת תושבתא (דף קמ"ד ע"א) דא, ואמרה שלמה ברוח קדשא.

תושבתא דשירתא דא, איהי כלל דכל אורייתא. כלל דכל עובדא דבראשית, כלל דרוזא דאבקהן, כלל דגלוותא דמצרים, וכד נפקו ישראל ממצרים, ותושבתא דימא. כלל דיו"ד אמין. וקיומא דהר סיני, וכד אזלו ישראל במדברא, עד דעאלו לארעא, ואתבני בי מקדשא. כלל דעטורא דשמא קדישא עלאה ברחימו ובחדוה. כלל דגלוותיהן דאיהו ביני עממא, ופירקא דלהון. כלל דתחיית המתים, עד יומא דאיהי שבת לה'. מאי דהיה, ומאי דהיו, ומאי דזמין להיו, לכתר בימא שביעא מד יהא שבת לה', כלל איהו בשיר השירים.

⁷ וכגון בנין בית המקדש, וענין הגלות והגאולה, ועולם הבא.

יב

אבל על זה יש לומר דמכיוון דבשאר ימים טובים כבר נקבע אמירת ספר אחר מהחמש מגילות, מהשיך לאותו יו"ט, לכן נשאר אמירת שיר השירים לאומרו בחג הפסח, אף דיש בה שייכות גם לשאר המועדים

[ובפשטות] קעץ זיין [במה שקבעו לאומרו בפסח, ווייל] ביי מתן תורה [לאמירת חג השבועות] האָט מען [שוין] געשטעלט [דערויף מגילת] רות, - דאָס קלער איך, דאָס זאָג איך צי [להוסיף על דברי המג"א]. - קאָץ זיין [דעל דרך זה] האָט מען אויסגעקליבן אַלעס [מתי לומר כל מגילה מהחמש מגילות]. און אויך קהלת [כבר קבעו לומר בחג הסוכות]. [ולכן] דאָ [בחג הפסח] האָט מען בּוֹחַר געווען [לומר שיר השירים], ווייל מ'שמועסט דאָך דאָ 'דאָך', אַ גרויס טייל רעדט מען דאָ פון יציאת מצרים, [ושאר המגילות כבר נקבע זמן לאמירתם, ועל כן אף ששיר השירים שייך בכל מועד, מ"מ בפסח נשאר רק לומר מגילה זו, ויש לו שייכות 'גם' לפסח].

יג

אמנם בפרי מגדים הקשה עוד, דאף שקבעו לומר בפסח, למה קבעו לאומרה דייקא ביום השבת שבחג, ולא בשאר ימי החגים. והוא מסיק לתרוץ משום שיש בה עניני עולם הבא, וְשָׁבַת הוּא מְעִין עוֹלָם הָבָא

ד) [אמנם] פרעגט דער פרי מגדים^{טו} [עוד], פאַרוואָס גראַד [אום] שַׁבָּת. זאָל מען [טאַקע] זאָגן אין פֶּסַח [באיזה יום אחר שבחג]. זאָגט ער [דערויף] אַיני יודע למה, איך ווייס נישט קיין טעם פאַרוואָס [דייקא] שַׁבָּת. [ולבסוף] זאָגט ער, אפשר ווייל אין שיר השירים איז דאָך מְרוֹמָז עוֹלָם הָבָא, און שַׁבָּת איז מְעִין עוֹלָם הָבָא^{טז}.

יד

אבל טעם זה לכאורה אינו מספיק, שהרי עניני עולם הבא כלולים גם בכל התורה כולה, ולא רק בשיר השירים

נו [אכתי לא מספיק טעם זה, דהרי] אין שיר השירים איז דאָך מְרוֹמָז אַלעס [וכדלעיל באות י] [ולא רק עולם הבא. ולעומת זה בענין] עוֹלָם הָבָא איז די גאַנצע תּוֹרָה [מקושר בזה], עוֹלָם הָבָא איז דאָך מְרוֹמָז אין די גאַנצע תּוֹרָה, איבעראַל, [ולא רק בשיר השירים]. [והרי לשון] חַיִּים [שבכל הכתובים] מיינט מען - [וכן בפסוק] וְחַיִּי בָהֶם^{יז} [אחרי יח, ה], - לְעוֹלָם שְׁפָלוֹ אַרְוֶה זאָגט דאָך די גמרא^{יח}. [וישוב קושיא ד, כבר נדפס בחלק ב' של הקונטרס]

^{טו} בפרי מגדים ("אור תצ, א"א ח): שיר השירים. עיין מגן אברהם (בטעם שאומרים זאת בפסח, ולשונו הובא לעיל). והנה אין אומרים אותו כי אם בשבת דוקא, היינו או בשבת חול המועד, או כשחל שבת ביוב טוב אחרון, [נחל שבת] בשביעי אומרים בשביעי, וחל בשמיני אומרים בשמיני, לא ביום ראשון, שהוא גם כן בשבת. ועיין לבוש. ואיני יודע טעם למה וכו'. ○ וקהלת אין אומרים כי אם בשבת חול המועד, או כשחל שמיני עצרת בשבת, ולא ביום א' שחל בשבת. ובקהלת יש לומר הואיל וכתוב (קהלת יא, ב) תֵּן חֶלֶק לְשִׁבְעָה, יש לומר גם כן אלו ימי שבתא, משום הכי אומרים אומרים אותו דוקא בשבת. ומכל מקום [אכתי קשה] יאמרו ביום א' כשחל בשבת. ○ ובשיר השירים דוקא בשבת, יש לומר, שבת רומז לעולם הבא, ושיר השירים יש בו גם כן רמזים הרבה על זה. ○ וביום טוב ראשון יש לומר [בטעם שאין אומרים בו אף כשחל בשבת, לפי] שמרבים בפיוטים טל, לכן אין אומרים עד שבת חול המועד או יום טוב אחרון. ובסוכות קשה, דבשמיני עצרת מאריכין בגשם, היה להם לומר ביו"ט ראשון כשחל בשבת. ומנהג ישראל תורה הוא.

^{טז} כמבואר בגמרא ברכות (נז:): שלשה מעין העולם הבא, אלו הן, שַׁבָּת, שמש [פירש"י חמה זורחת] וכו'. ובמכילתא פרשת כי תשא: פי אֵי ה' מְקַדְשֶׁם (תשא לא, ג), לעולם הבא, כגון קדושת שבת בעולם הזה, נמצאו למדין שהוא מעין קדושת העולם הבא. וכן הוא אומר (תהלים צב, א) מְזֻמָּר שִׁיר לַיּוֹם הַשַּׁבָּת, לעולם שכולו שבת. [וכעין זה במשנה תמיד (ז, ד)].

^{יז} וכפירוש רש"י (אחרי שם): וְחַיִּי בָהֶם. לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה, והלא סופו הוא מת. [ונקט רבינו פסוק זה, דאפילו בפסוק זה שדרשו בו וְחַיִּי בָהֶם ולא ימות בהם, דפיקוח נפש דוחה כל המצות, דלפי זה מתפרש הפסוק על חיי עולם הזה. אפילו הכי פירש בו רש"י, דלפי פשוטו קאי על חיי עולם הבא].

^{יח} בגמרא קידושין (לט: ו) חולין (קמב:): רבי יעקב היא דאמר שחר מצוה בהאי עלמא ליכא, דתניא רבי יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה [פירש"י: כגון כבוד אב ואם, ושלוח הקן], שאין תחיית המתים תלויה בה [באותו מתן שכר, שתוכל להבין ממתן שכרה שעתידין המתים להחיות, להודיעך שאין מתן שכר

טו

קושיות ודקדוקים בקריאת היום

קושיא ה

איאתא בנמרא דסדר הקריאות לח' ימי פסח, הוא על פי הסימן מִשְׁךְ תוֹרָא, קִדְשׁ בכִסְפָּא, פֶּסֶל בְּמִדְבָּרָא, שְׁלַח בּוֹכְרָא. ונמצא דקריאת פֶּסֶל, הוא ביום ה' דפסח

נאָר [כדי] מ'זאָל פֿאַרשטיין דאָס ענין, [נקדים עוד וואָס] איך האָב מיך מִתְבּוֹנֵן געווען אין חול המועד [אין] דעם סֵדֶר הַקְּרִיאוֹת [שבימי פסח, שנזכר הסדר] אין די גמרא אין מגילה^ט, וואָס מ'ליינט יעדן טאָג. בלייבט די גמרא מיט דעם סִמָּן, מִשְׁךְ תוֹרָא, קִדְשׁ בכִסְפָּא, פֶּסֶל בְּמִדְבָּרָא, [שלח בּוֹכְרָא].²

טז

וכתבו התוספות דכשחל פסח ביום ה' בשבת, או משתנה הסדר לקרות 'פֶּסֶל' ביום ג' שהוא בשבת. כי בשבת חול המועד קורין רָאָה אֶתָּה אֱמֹר אֱלִי, אֲשֶׁר בִּכְלָלָה הוּא 'פֶּסֶל לָךְ'

זאָגט תוספות^{כא}, דער סֵדֶר ווערט נישט נִשְׁתַּנָּה, נאָר ווען ס'קומט אויס [יום ה' דפסח] אין די וואָך [ולא בשבת, והיינו כשחל פסח ביום חמישי, שביום א' וב' קורין משך תורא,

אלא לעולם הבא]. בכיבוד אב ואם כתיב (דברים ה, טו) לִמְעַן יִצְרִיכְךָ מִמֶּנִּי וְלִמְעַן יִיטֵב לָךְ, בשילוח הקן כתיב (תצא כב, ו) לִמְעַן יִיטֵב לָךְ וְהָאֲרֶכְתָּ יָמִים, הרי שאמר לו אביו עֲלֶה לבירה וְהָבֵא לי גוזלות, וְעֲלֶה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא לִמְעַן יִיטֵב לָךְ לעולם שכולו טוב [שאין בו לא חיזק ולא יסורין, אלא טובה], וְלִמְעַן יִצְרֶנָּה מִמֶּנִּי וְלִמְעַן יִיטֵב לָךְ לעולם שכולו ארוך. ○ ודלמא לאו הכי הוה [לא יאירע הדבר הזה לעולם אלא מאריכין ימיו ושנותיו], רבי יעקב מעשה חזא [באחד שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות וכו'].

^ט בגמרא מגילה (לא): תנו רבנן [פירש"י: ברייתא שלימה היא וכו', אלא שבעלי הגמרא אפסיקה לפרש בכל מועד יום ביום, מה תיקנו האחרונים שנהגו לעשות שני ימים לקרות ביום שני, לפי שהברייתא נשנית בארץ ישראל שאין עושין יום טוב אלא יום אחד], בפסח קורין בפרשת מועדות, ומפטירין בפסח גלגל [ביהושע]. והאידיא דאיכא תרי יומי, יומא קמא בפסח גלגל, ולמחרת בפסח יאשיהו. ושאר ימות הפסח מלקט וקורא מענינו של פסח. מאי היא, אמר רב פפא, מאפ"ר סימן [משכו וקחו לכם צאן, אם כסף תלוה את עמי, פסל לך, וידבר שבכאעלותך, ויום טוב שני קורין כיום ראשון, שור או כשב]. יום טוב האחרון של פסח, קורין וְיָהִי בְשִׁלַּח [לפי שביים שביעי של פסח אמרו שירה על הים], ומפטירין וַיִּדְבֹּר דָּוִד, ולמחרת פֶּל הַכְּכֹר, ומפטירין עוד הַיּוֹם. אמר אב"י, והאידיא נהוג עלמא למיקרי מִשְׁךְ תוֹרָא, קִדְשׁ בכִסְפָּא, פֶּסֶל בְּמִדְבָּרָא, שְׁלַח בּוֹכְרָא.

² והם הח' פרשיות המנויים בדברי הטור דלהלן, מִשְׁכוּ, שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב וכו'. - ועיין בלבוש (או"ח תצא, ט) מה שביאר בסימן זה וז"ל: ומה שנתנו חז"ל סימן בלשון הזה, נראה לי שאי אפשר שנפלו עליו במקרה בלי שום כוונה, כי ודאי נתנוהו בכוונה ורמז גדול רמזו בו, כמנהגם בכל מקום, שאפילו שיחה קלה שלהם צריכה תלמוד, כל שכן במקום הזה שנתנוהו סימן לקריאת קדושת התורה. על כן אני אומר שרצו לרמז בצחות לשונם זה, מה שנעשה לישראל ע"י מעשה העגל, שנשלחו הבכורות מעבודת הש"י ונבחרו הלויים. ○ והכי פירושו של הסימן, מִשְׁךְ תוֹרָא, רצה לומר כשמשכו ישראל לעשות להם את תבנית השור לעבודה זרה, שמשכוהו ושטמוהו להם מתחת כסא הכבוד שהוא אחד מן הד' פנים שבמרכבה. קִדְשׁ בכִסְפָּא, רצה לומר אָז קדשוהו ועשאוהו בכסף, על שם הכתוב שנאמר (הושע ב, י) כֶּסֶף הַרְבִּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לָבָעַל. ואחר כך מפרש ואומר ואיזה הוא, פֶּסֶל בְּמִדְבָּרָא, כלומר הוא אותו הפסל שעשו ישראל במדבר. ומה נעשה להם על ידי כך, שְׁלַח בּוֹכְרָא, כלומר ששלח הבכורות מעל עבודתו, ובחר בשבט לוי שלא חטאו בעגל. ○ ומפני שעל ידי עיקר הגאולה הזאת נבחרו הבכורים לעבודת הש"י, משום שניצלו ממכת בכורות, והם מרדו בעגל ומאסו עבודת הש"י, על כן נתנו חז"ל סימן זה ברזל זה, על דרך התוכחה, לזכור מה שנאבד מהם בפשיעתן, וכל אחד יתן אל לבו. נראה לי.

^{כא} בתוספות מגילה (שם): והאידיא נהוג עלמא למיקרי מִשְׁךְ תוֹרָא וכו'. אומר ר"י, דזה הסדר לא ישתנה רק כשחל פסח ביום חמישי, שא' ב' קורין מִשְׁךְ תוֹרָא, וביום שלישי שהוא שבת של חול המועד, קורין רָאָה אֶתָּה אֱמֹר אֱלִי, ובכללה הוי פֶּסֶל לָךְ, כדאמרין לקמן (בגמרא שם, והובא להלן בהערה כד) דשבת של חול המועד בין בניסן בין בתשרי קורין רָאָה אֶתָּה אֱמֹר אֱלִי. וביום ד' וחמישי וששי של פסח שהוא אב"ג דשבת, לא יקראו פֶּסֶל לָךְ בחמישי של פסח כמו שרגילין בשאר שנים, אלא ביום ארבע וחמישי וששי יקראו קִדְשׁ, בכספא, במדברא.

וז"ל הטור (או"ח סימן תצ): ומוציאין בכל יום [של חוה"מ פסח] ב' ספרים, וקורין ביום הראשון של חול המועד ג' בפרשת בא אל פרעה מִקְדָּשׁ לִי עד סוף סדרא, ובשנייה קורא רביעי בקרבנות המוספין בפרשת פנחס, ומתחיל והקרבתם עד סוף פיסקא. בשני קורין ג' בפרשת ואלה השפטים מאם כסף תלוה את עמי עד לא

וביום שלישי שהוא שבת של חול המועד קורין 'רָאָה אֶתָּה אִמֶּר אֵלַי' שבכללה הוי 'פֶּסֶל לָךְ', דעס איינע זאך ווערט נִשְׁתַּנָּה, אַז ס'קומט אויס 'ג' דפסח] אין שַׁבָּת, מוז מען ליינען רָאָה אֶתָּה אִמֶּר, [שבכללה קורין גם] עקסטער^{יב} 'פֶּסֶל' בַּמִּדְבָּר, געוויינטליך איז דאך 'פֶּסֶל' [ביום ה' דפסח], אויסער אַז ס'געפאלט [שבת במוקדם, ביום ג' דפסח].

יז

היי יאָר^{יב} געפאלט זיך עס טאקע פונקט גוט, ס'קומט אויס [לקרות] פֶּסֶל אין שבת [לפי הסימן], כי יום ה' דפסח חל עתה בשבת]. און דערנאָכדעם [למחר] איז בַּמִּדְבָּר, דערנאָכדעם [למחר ביום] ערב שביעי של פסח איז בַּמִּדְבָּר. היי יאָר שטימט עס, היי יאָר פאסט זיך עס צי צום סימן. אָבער לעולם [אפילו] ווען ס'געפאלט זיך אין אַן אַנדערן טאָג, אַז ס'פאסט נישט צי צום סימן, דעס איינע [קריאה של פֶּסֶל] נעמט מען אַרויס פונעם סימן, [ווייל] אום שַׁבָּת מוז מען ליינען רָאָה אֶתָּה אִמֶּר [שבכללה הוא גם קריאת פֶּסֶל].

יח

ובטעם קריאת פרשה זו בשבת חול המועד [וגם בסוכות], כתב רש"י, משום דכתיב בה אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר, דמשם למדו בגמרא חגיגה את האיסור דמלאכה בחולו של מועד

[והטעם] פאַרוואָס, איז אַ מִימָרָא אין די גמרא ווייטער^{יב}, אַ מִימָרָא [דרכ הונא אמר רב] אַז יעדן שַׁבָּת חול המועד, סיי פֶּסֶח, סיי סוכות, ליינט מען רָאָה אֶתָּה אִמֶּר. זאָגט רש"י^{יב} פאַרוואָס, - ס'שטייט נישט אין די גמרא פאַרוואָס, - זאָגט רש"י ווייל ס'איז דאָ דערינען [מצות] שַׁבָּת - [ולכן] ליינט מען דאָס אום שַׁבָּת, - און [מצות] רָגֵל און חול המועד. [אזוי ווי] די גמרא זאָגט אין חגיגה^{יב} [בהפסוק] אֶת חַג הַמִּצּוֹת

תבשל גדי בחלב אמו, והד' כמו אתמול, וכן בכל ימי חול המועד. בשלישי קורין בפרשת כי תשא מפסל לך עד לא תבשל גדי בחלב אמו, ברביעי בפרשת בהעלותך מידבר ה' אל משה עד ולאורח הארץ. בחמישי שהוא שביעי של פסח והוא יום טוב וכו', וקורין ה' בפרשת בשלח, מריש סדרא עד רופאך, ומפטיר קורא והקרבתם כמו בחול המועד, ומפטיר בשמואל מידבר דוד עד סוף השירה. ביו"ט השני [שהוא אחרון של פסח] קורין ה' בפרשת ראה, כל הבכור עד סוף סדרא, ואם חל בשבת מתחילין עשר תעשר, ומפטיר קורא כמו אתמול, ומפטירין בישיעה עוד היום בנוב לעמוד, עד צהלי ורני. ○ שבת שחל בחול המועד, ערבית שחרית ומנחה מתפלל כדרכו של שבת ואומר הזכרה ברצה, ובמוסף מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע, וחותרם בשניהם. וקורין ז' בפרשת כי תשא, מראה אתה אומר אלי עד בחלב אמו, ומפטיר קורא והקרבתם, ומפטיר ביהזקאל מן היתה עלי עד סוף הענין וכו'. ○ וסימן הפרשיות מִשְׁךְ תוֹרָא, קִדְשׁ בְּכֶסֶף, פֶּסֶל בַּמִּדְבָּר, שִׁלַּח בּוֹכְרָא. פירוש: מִשְׁכוֹ, שׁוֹר אוֹ קֶשֶׁב, קִדְשׁ לֵי כָל בְּכוֹר, אִם כֶּסֶף תִּלְוָה, פֶּסֶל לָךְ, בַּמִּדְבָּר סִינִי, וְיִהְיֶה בְּשִׁלַּח, כָּל הַבְּכוֹר. ○ וזה לא ישתנה אלא כשחל פסח ביום ה', כי כשחל ביום ז' או ביום א', אין שבת בחול המועד. וכשיבא ביום ג', בא שבת ביום ה' שסימנו פֶּסֶל, אבל כשיבא ביום ה' אַז קורין ביום א' ב' מִשְׁךְ תוֹרָא, וביום ג' שהוא שבת קורא רָאָה אֶתָּה אִמֶּר אֵלַי שהוא פֶּסֶל, וביום א' ב' ג' קורין קִדְשׁ, בְּכֶסֶף, בַּמִּדְבָּר, כסדר שהן כתובין בתורה. שמן הראוי לקרותם לעולם כסדר שכתובים בתורה, אלא שקורין שׁוֹר אוֹ קֶשֶׁב בשני, לפי שיש בו ענין הפסח, וּבְחֶמְשָׁה עָשָׂר יוֹם וגו'. ופרשת בשלח בשביעי, לפי שאז עברו הָיָם, ובשאר הימים קורין כסדר שכתובים בתורה.

^{יב} פירוש: שלא כפי הסדר.

^{יב} דבשנת תשכ"ז חל יום ראשון דפסח ביום ג' מימי השבוע, והיה סדר הקריאה 'כסדרן' לפי הסימן.

^{יב} בגמרא מגילה (שם, בסוף העמוד): אמר רב הונא אמר רב, שבת שחל להיות בחולו של מועד, בין בפסח בין בסוכות, מקרא קרינן רָאָה אֶתָּה [נשיש שם מצות שבת, ורגלים, וחולו של מועד, דכתיב את חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר, ומכאן למדנו איסור מלאכת חולו של מועד, במסכת חגיגה], אפטורי, בפסח הַעֲצֻמוֹת הַקְּבֻשׁוֹת [שיצאו ממצרים לפני הקץ], ובסוכות קיום בוא גוג [והיא המלחמה האמורה בוכריה, בהנה יום בא לה].

^{יב} בגמרא חגיגה (יח): מכלל דתרווייהו סבירא להו דחולו של מועד אסור בעשיית מלאכה. מנהגי מילי, דתנו רבנן אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים, לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה [פירש"י: דרוש ביה אַת

תְּשֻׁמֶר שְׁבֻעַת יָמִים, לְרִבּוּת חוֹל הַמוֹעֵד [שאסור במלאכה]. - אין חגיגה דף י"ח. -
אָזוּי זָאָגט רש"י.

יט
אבל לכאורה אכתי קשה, שהרי גם בפרשת אם כִּסֶּף תִּלְוָה שבסדר משפטים, נזכר שם הפסוק את חג המצות
תְּשֻׁמֶר, ואם כן אכתי היו יכולין לקרות בשבת חול המועד פרשת כִּסֶּסָא, ולמה בחרו לקרות בו דייקא פרשת פֶּסֶל
שבפרשת כי תשא

ה) [נאָר] לכאורה ברור מען צו פֿאַרשטיין. [שהרי] דער אָמֶת, אין די פֿרָשָׁה פון אַם
כֶּסֶף תִּלְוָה [שבפרשת משפטים (כב, כד) שהוא קריאת יום ד' דפסח], שטייט אויך די זעלבע
[לשונות כמו כאן בקריאת פֶּסֶל דפרשת כי תשא], אויך שָׁבֶת און רָגֵלִים, און [דאָרט שטייט] אויך
אָזאָ פֶּסוּק (כג, טו) שְׁבֻעַת יָמִים תֹּאכֵל מִצֹּת, אַתְּ חַג הַמִּצֹּת תִּשְׁמֶר.

כ
והראיה דבתורה אור על הגמרא חגיגה אצל לימוד הפסוק את חג המצות תְּשֻׁמֶר,
מצוין באמת להפסוק דפרשת משפטים, שהוא מוקדם, ולא להפסוק דפרשת כי תשא

און וְהִרְאִיָּה, אין חגיגה במקומו, וואו די גמרא לערנט אַרויס פון חג המצות
תְּשֻׁמֶר אויף חול המועד, איז צוגעצייכנט [בתורה אור, שבגליון הגמרא] שמות כ"ג.
און שמות כ"ג איז די פֿרָשָׁה פון אַם כֶּסֶף תִּלְוָה, און דעם [פרשת רָאָה אֶתָּה אִמֶּר] איז
אַסאַך ווייטער אין פֿרִישֶׁת כִּי תִשָּׂא (שמות לד), אַהֲנִיצִיר [מיט] כמה פרשיות.
[און] פֿאַרוואָס ער צייכנט אָן 'דעם' (שמות כג), דאָס פֿאַרשטייט מען. ווייל ס'איז
פֿריער [בתורה], דער זעלבער פֶּסוּק [אַתְּ חַג הַמִּצֹּת תִּשְׁמֶר] איז פֿריער [בפרשת משפטים], און
וועגן דעם צייכנט ער אָן דעם פֶּסוּק פון משפטים, אין [פרשת] אַם כֶּסֶף תִּלְוָה^כ.

כא
נו לערן איך דאָך אַרויס [ענין] חוֹל הַמוֹעֵד אין די גמרא פון 'דעם' פֶּסוּק [שבפרשת
משפטים], זעט מען דאָך [מציונו של בעל מסורת הש"ס ותורה אור] אַז זיי האָבן געלערנט [פֶּשֶׁט
אין די גמרא] אַז איך לערן [עס] אַרויס פֿונעם פֶּסוּק אין [פרשת] אַם כֶּסֶף תִּלְוָה.
[ואם כן] העט מען דאָך לויט דעם טַעם פון רש"י, גיווען געדאַרפט צו ליינען אַם
כֶּסֶף תִּלְוָה אין שָׁבֶת, פֿונקט ווי דאָס [פרשת פֶּסֶל], ווייל ס'איז דאָך די זעלבע זאך [און
ס'שטייט נאָך] 'פֿריער'. פֿאַרוואָס מוז מען ליינען גראַד די פֿרָשָׁה פון רָאָה אֶתָּה אִמֶּר אֵלֶי
הַעֵל, אום שבת חול המועד.
[און] ס'שטייט נישט, אין ערגעץ שטייט נישט דערויף קיין טַעם קיין אַנדערער,
אויסער דעם וואָס רש"י זאָגט.

כב
איך האָב שוין [אַמאָל] געזאָגט אין דעם ענין^{כז}.
נאָר ס'דאַכט זיך מיר היצטערט אָן עֲנִין [מה שיש לבאר עוד טעם בזה] בִּיתָר בִּיאָר
[מדוע קורין בשבת חול המועד דייקא הקריאה דפסל לך, מה שלא שייך טעם זה בהקריאה דאם כסף
תלוה].

חג המצות תְּשֻׁמֶר, וכל תשמור אזהרת לא תעשה הוא, שומריהו מן המלאכה, דברי רבי יאשיה וכו'.

^{כז} ועיין כעין זה בש"ך (י"ד קצח, סא) מה שמדייק מציונו של בעל תולדות אהרן על ג"ך (באיוב יב, כא).

^{כז} בליל שב"ק חוה"מ פסח תשכ"ג, ונדפס בחידושי תורה (ג' כרכים, לפסח עמוד כה). ועיין בזה בדברי יואל לפסח
(אורח סב).

קמז

ישוב הקנישיות בפֿשיר הַשִּׁירִים

השלמה ותוספת ביאור על קושיא ג

נאך האָב איך געהאַט אַן ענין וואָס ס'איז מיר היינט דורכגעגאַנגען אין דער מַחֲשָׁבָה, [צו זאָגן פֿשט] אויף דעם מדרש חֲזִיתַי אִישׁ מִהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ, [און וואָס] זיי האָבן געוואָלט לִמְנוֹת אֶת שְׁלֹמֹה צווישן 'די', צווישן די וואָס זיי האָבן נישט קיין חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

קמח

לכאורה הוא ענין תמוה מאוד, מה שביקשו חכמים למנות את שלמה בין אותן המלכים, והלא היה נביא אמת, וצדיק קדוש וגורא, שחיבר ג' ספרים בתנ"ך ברוח הקודש, ובנה את המקדש, והמשיך גודל קדושה בישראל. ולא עוד אלא אף לאחר שיצאה בת קול, לא שמעו אליה, עד בת קול האחרון שאמרה הַמַּעֲמָק וְשִׁלְמֹנָה וגו'. וכל זה צריך טעם והבנה מה היתה כוונת החכמים בזה

ס'איז איינס פון (די פֿלאים) הפֿלא ופֿלא, איך ווייס נישט צי ס'איז נאך דא אין ש"ס אזא אגדה תמוהה.

פארוואס זיי האָבן זיך אזוי פארלייגט [די חכמים] אויף אזא קדוש ונורא, אויף שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, אזא נביא אמת.

וואָס מ'לערנט זיך אַרױס אַ תּוֹרָה שְׁלִימָה, פון א פֿסוק פון שיר השירים, צי פון מְשָׁלִי [און] פון קהֶלֶת, לערנט מען אַרױס פֿמָה הִלְכוֹת. [און] ער האָט געמאַכט דעם גאַנצן אָנױם לתורה^כ, ער האָט אויפגעהאַלטן דעם גאַנצן כח התורה וְהַנְּבִיאִים. אזוי ווי דער אלשיך זאָגט^{כז}, פארוואָס דורך אים איז אַרױסגעקומען די אַלע זאַכן דורך שיר השירים, העכער ווי אַלע שִׁירִים. ווייל ער האָט אָנגעהויבן, ער האָט

^כ כמבואר במדרש המובא לעיל בהערה י'. - ועיין עוד בגמרא עירובין (כא): אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שתיקן שלמה עירובין [פירש"י: שלמה תיקן עירובי חצירות, וגזר שלא להוציא מרשות היחיד לרשות היחיד חבירו, לעשות סייג והרחבה לאיסור תורה, שלא יבוא להתיר מרשות הרבים לרשות היחיד. והיינו דכתיב ואָזן וְחָקֵר תִּקֵּן מְשָׁלִים, שעשה אָנױם לתורה, כאזני כלי שאוחזין אותו בם] ונטילת ידים [לעשות סייג לטהרות], יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך יִשְׁמַח לְבִי גַם אֲנִי (משלי כג, טו), ואומר (שם כא, יא) חֶכֶם בְּנִי יִשְׁמַח לְבִי וְאִשְׁכִּיחַ חֲרִפִּי דָּבָר וכו'. - אמר רב המנונא, מאי דכתיב (מלכים א' ה, יב) וַיִּדְבֹּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירׁוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְפֵי, מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל [טעם], על כל דבר ודבר של סופרים חֲמִשָּׁה וְאַלְפֵי טַעֲמִים. - דרש רבא, מאי דכתיב (קהל יב, ט) וַיִּתְּנוּ שְׁהִיָּה קִהְלָת חֶכֶם עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעָם וְאָזן וְחָקֵר תִּקֵּן מְשָׁלִים הִרְבָּה, לְמַד דַּעַת אֶת הָעָם, דאגמריה בסימני טעמים [קבע לה מסורת וסימנין, בין בחיבות המקרא בין בגיוסא של משנה], ואסברה במאי דרמי ליה. ואָזן וְחָקֵר תִּקֵּן מְשָׁלִים הִרְבָּה, אמר עולא אמר רבי אליעזר, בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אַזְנוֹנִים, עד שבא שלמה ועשה לה אַזְנוֹנִים [שתיקן עירובין וידים, וגזר על השניות לעריות כדמפרש ביבמות (כא)], ועל ידי כך אוחזין ישראל במצות, שנתרחקו מן העבירה, כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לו בית יד, מִשְׁאֵן לו'.

^{כז} בפירושו שושנת העמקים על שיר השירים (א, א): על כן מדאגה מדבר פן יאמר איש כי יבולע ישראל חלילה, כי עזבו ה' וישכחנה בגלות החיל הזה, כי שכתנו שם אלקינו ויטשנו כיום הזה, על כן אלקים הופיע על ידי איש שר וגדול, שלמה מלך ישראל, אשר על ידו השרה שכיתנו בתוכנו בית הבחירה, ויתן בפיו שיר חדש על היהודים האומללים אסירי התקוה הגולים בגלות הזה האחרון, המורה בעמק האהבות יתברך אותנו, וגם אנחנו אליו, ככל דברי הספר הזה. כי הוא יורה, כי לא על הבית אשר הוא חרב וגלגלנו מארצנו נתפרדה חבילתנו, כי הלא תמיד צמאה נפשנו לשוב לטעום מצוף דבש נשיות אמרי פיו, כאשר טעמנו בסיני בקדש, ועודנו כאשת נעורים מתרפקת על דודה אחר שלוחיה באמור אליו ישקני מנשיות פיהו. וגם היא יתברך יבשר אמרי לה, כי בת עמו כלתו היא, וישור יקרבנה, וביאנה ויטענה לארמון על משפתם, אשר יבנה לה בנין עדי עד בשוובנו עדין, ובזה ינחמנו מעצבוננו מן האדמה אשר אררה ה' ומהר ציון ששם, ודאבון נפשנו על אורך גלותנו. וגזרה חכמתו יתברך הרמתה, כי הבונה הבית הראשון, זה ינחמנו על גלות הזה האחרון, הוא המלך שלמה ע"ה, שהיה מאז מבשר ואומר על הבית האחרון מן הראשון.

עוד סיבה שנית, הלא היא כי הנה בימי שלמה היתה הלבנה במילואה, כי מאברהם עדין היו חמשה עשר,

געבויעט דעם בית המקדש, און ער האָט ממשיך געווען דעם אלעס, די קדושה. אַזאַ קדושה נפלאה.

[וואס כן תמוה מאוד להבין] וואָס פאַר אַ טעם איז געווען [במה שביקשו חכמים למנותו]. עפעס מוז דאָך זיין [א הסבר] פאַרוואָס זיי האָבן זיך אַזוי פאַרלייגט, [און] ס'האָט נישט גענוצט גאַרנישט, קיין בת קול, און קיין אַל תגועו במשיחיל, קיין חזית איש מהיר במלאכתו^ל, ביז דער בוראָ פֿל עולמים האָט געזאָגט [המעמד ישלמנה וגו'] כי אתה תבחר ולא אָני^ל.

קמט

גם יש להבין מאי שנא בבת קול האחרון שלזה שמעו יותר מלבת קול הראשונות, ומה נתחדש יותר בבת קול ההוא

- און צו פאַרשטיין נאָך וואָס איז דער תילוק [בין הפסוקים שאמרה הבת קול, להבין החילוק] פון דאָס לעצטע [בת קול באמירת הפסוק] הַמַּעֲמָד [ישלמנה וגו'], אַז דער בוראָ כל עולמים האָט געזאָגט [כי אתה תבחר ולא אָני]. וואָס איז דאָס מער ווי דאָס 'פריערדיגע' בת קול. -

קנ

[א] און [בעיקר קשה כדלעיל] פאַרוואָס זיי האָבן זיך אַזוי שטאַרק פאַרלייגט.

קנא

איך האָב שוין געזאָגט אין דעם עטליכע ענינים^ל, [נאָך] ס'איז מיר היינט דורכגעגאַנגען אין מחשבה [כי] אפשר גאָר [יש לומר] דבָּרִים נוספים אויף דעם [על מה שאמרתי כבר בזה].

אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה. ומאז והלאה החל החסרון, כי רחבעם [בן שלמה] נפגם מלכותו, וימשך הפגם הולך וגדל עד צדיקה שהיה דור כ"ט, הוא תכלית החסרון. ומאז חסרנו כל, וכל מחמדיו היה לחרבה. לכן להיות החסרון מעותד משלמה והלאה, רצה הקב"ה שהוא ינחמנו, ויורנו כי עוד היום באורך גלותנו לא זו מחבבנו צור ילדנו, וגם אנו אליו, ככל דברי שיר הקדוש הלזה, ולא ישקוט עד אם כלה להשיב את נדחו.

עוד שלישית, כי הלא אין איש שם על לב צרת השעבוד כמלך שלמה, מדאגה מדבר כי מקדש ה' כוננו ידיו לא יכון לעולם. כי על כן מאז הבית בהבנותו, בנה בקרקע המקדש בית גגיות הארון לכשיקרב ימי החורבן, כמאמר המלך יאשיהו (דברי הימים ב' לה, א) תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה, והלא מי הוציאו עד כה מהבית אשר בנה שלמה, אלא זה בית גגיותו, כמאמרם ז"ל (יומא נב:). וגם בפיו מלא לאמר (תהלים קכו, א-ב) אם ה' לא יבנה בית וכו', כמבואר אצלנו במקומו (בפירוש רוממות קל, תהלים שם) שאמר חבל על דאבדין שני הבתים הראשונים, כי אם ה' לא יבנה בית המעוֹתד בבית השלישי, כי מעשה אלקים יהיה ולא ימוט לעולם, שְׁוֹא עֲמֻלוֹ בּוֹנֵי בּוֹ כַּעַת, אם ה' לא יִשְׁמֵר עִיר, כמה דאת אמר (זכרי' ב, ט) ואנכי אֶהְיֶה לָהּ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב כו', שְׁוֹא שְׂקֵד שׁוֹמֵר. וכן אחשוב במקרא שכתוב (מלכים א' ח, כז) שְׁמִים וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָקֻךָ אִף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי, כלומר (אך) [אף] לא אשר יבנה ה' במקום הזה עצמו, כי מעשה אלקים יהיה. לכן על הצטער מזה נכון הדבר, יהיה הוא ולא אחר אשר על ידו יושר השיר הזה, המורה בעמק אהבת ה' את ישראל עמו ושלא שִׁקְּחוּ בַגְלוּתוֹ, וגם אנו דבקים בה', ולא ימנע מלגאלינו, ככל דברי הויכוח הקדוש הזה.

ומה גם עתה שחוברו לו יחדו מעמד שלשת הטעמים האמורים, שלכן אליו יאתה לדבר דברי שיר הלזה, מלאיש זולתו. וזה יאמר שיר השירים אֲשֶׁר 'לְשִׁלְמָה', לומר אל יחשב כמו זר בעיניך הָאָמֵר שִׁיר וַיְכַחַת בְּנֵי הַחֹרֶבן השני מפי שלמה 'בונה הבית הראשון', כי לא יתייחס זולתי לאחד הגדולים אשר מבני החורבן המה. כי דע איפוא כי שיר זה הוא מהשירים אשר יאותו לשלמה בעצם, והוא מהטעמים הנאמרים באמת.

^ל כמובא בהמדרש שבהערה ז.

^{לא} כמובא בגמרא שבהערה ח.

^{לב} בכמה דרושים לשבת חוה"מ פסח וסוכות.

קנב

הקדמה לאופן ראשון בשיבוש קושיא ג
(עד אחר אות קסו)

בביאור המדרש בענין אוצר הגדול של מתנת חנם

בקריאת היום כתיב שבקש משה הראני נא את כבודך, ופירשו במדרש שרצה לעמוד על מתן שכרן של צדיקים, והראו לו הקב"ה כל האוצרות שבעולם הבא, ולמי יתנו מכל אוצר ואוצר, ולבסוף הראה לו אוצר הגדול מכולם, ואמר לו שהוא האוצר של מתנת חנם, ליתן ממנה למי שאינו ראוי משלו

[ונקדים וואָס] דער מדרש זאָגט אין דער פּרשָׁה וואָס מ'ליינט היינט [בשבת חול המועד (תשא לג, יג), בהפסוק] וַיֹּאמֶר הָרָאִנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ, זאָגט דער מדרש, - אין מדרש רבה^ל, און תנחומא^ל, און ילקוט^ל, די אלע מדרשים, - אַת כְּבוֹדְךָ מיינט מען שָׂכָר צַדִּיקִים בְּעוֹלָם הַבָּא, משה רבינו האָט געוואָלט זען מ'זאָל אים ווייזן דעם גאַנצן עוֹלָם הַבָּא, דעם שָׂכָר וואָס מ'איט.

האָט מען אים געוויזן אלע אוצרות, האָט ער געפרעגט דעם איז [למי] די אוצרות. [וואמר לו] דעם איז פאַר מגדלי יתומים, דעם איז פאַר לומדי תורה, און דעם איז פאַר מחזיקי תורה. אלע אוצרות האָט מען אים געזאָגט אויף וואָס [דאָס איז]. צום סוף האָט מען אים געוויזן אַן אוצר גדול, אַ גרויסן אוצר. פרעגט ער פאַר וועמען איז דאָס. האָט מען אים געענטפערט דאָס איז פאַר דעם וואָס ער האָט נישט מְשָׁלוּ, גיט מען אים פון דעם [אוצר] אַ מתנת חנם [שיהיה לו שכר] עוֹלָם הַבָּא, דאָס קומט פונעם אוצר הגדול. אזוי זאָגט דער מדרש.

^ל בשמות רבה כי תשא (מה, כז): וַיֹּאמֶר הָרָאִנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ (תשא לג, יח), נִתְּנָהָ לַעֲמוּד עַל מִתְן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים וְשִׁלּוֹתָן שֶׁל רְשָׁעִים וְכו'. וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי וְכו'. וְהִסְתֵּרְתִּי אֶת כְּפִי, אָמַר לוֹ הַקְּב"ה אֲנִי מֵרָאָה לָךְ מִתְן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁאִנִּי עֲתִיד לִיתֵן לָהֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים. אָמַר רַב אַסִּי, הַסְעוּדָה שֶׁל גֵּן עֶדֶן רָאוּ נְבִיאִים, וּמִתְן שְׂכָרָן לֹא רָאוּ, שְׁנֵאמַר (ישעי' סד, א) עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים וּזְלֹתָךְ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכֶה לוֹ, וְכֵן דוֹד אָמַר (תהלים לא, כ) מֶה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאֶיךָ. ○ מֶה כָּתִיב לַמַּעֲלָה (תשא שם, ט), וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ, מִדַּת הַטּוֹב וּמִדַּת הַפּוֹרְעֵנוּת, וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן, בְּאוֹתָהּ שַׁעַת הָרָאָה לוֹ הַקְּב"ה אֶת כָּל הָאוֹצְרוֹת שֶׁל מִתְן שְׂכָרָן שֶׁחֵן וְסִלְחָתִי לַצַּדִּיקִים, וְהוּא אֹמֵר הָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, וְהוּא אֹמֵר שֶׁל עוֹשֵׂי מִצְוֹת, וְהָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, שֶׁל מִגְּדֻלֵּי יְתוּמִים, וְכָל אוֹצֵר וְאוֹצֵר. וְאַחֵר כֵּךְ רָאָה אוֹצֵר גָּדוֹל, אָמַר הָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, אָמַר לוֹ מִי שִׁישׁ לוֹ אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשְׁכָּרוֹ, וּמִי שֶׁאִין לוֹ, אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ חֵן וְנוֹתֵן לוֹ מִזֶּה, שְׁנֵאמַר וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן, לְמִי שֶׁאִין מִבְּקֵשׁ לַחֲנוּן, וְכֵן וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם.

^ל בתנחומא כי תשא (סימן כז): אָמַר לַפְּנִי, רַב־שָׁע רָאָה שֶׁאֲפִילוֹ בְּכַסֵּף אֲתָה מַפְיִסִּי עֲלֵיהֶם, שְׁנֵאמַר וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רָאָה אֲתָה אָמַר אֲלֵי הָעַל אֶת הָעָם הַזֶּה, רָאָה שֶׁאִין אֲתָה יָכוֹל לְהוֹיֵז אֲתָהּ מֵהֶם, וְעָתָה אֲנִי נָא מְצֹאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אָמַר לוֹ הַקְּב"ה לְמֹשֶׁה, דְּבָרִים גְּדוֹלִים נִזְרָתָךְ וְעִשְׂתִּי גִזְרָתָךְ, לְמַחֲוֹל עַל מַעֲשֵׂה הָעַגֵּל, וְסִלְחָתִי כְּדַבְּרֶיךָ, וְאֵף עַכְשָׁיו אֲנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנְךָ, פְּנִי יִלְכוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵיוֹ אִם אֵין פְּנֶיךָ הַלְכִים וְגו', וּבְמָה יִדְעֶה אֲפֹא וְגו', אָמַר לוֹ אוֹמֵת הָעוֹלָם מִשְׁתַּמְשִׁים בְּשֵׁרִים, וְאֵינוֹ כֵךְ, וּמֶה הִפְרֵשׁ בֵּינֵינוּ לְבִינֵם. אָמַר לוֹ חִיֶּיךָ אֲנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנְךָ, פְּנִי יִלְכוּ, וְעָתָה אֲנִי נָא מְצֹאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְתִּי נָא וְכו'. ○ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי, טוֹבִי וְכָל טוֹבִי, מִדַּת הַטּוֹב וּמִדַּת הַפּוֹרְעֵנוּת. וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן וְגו', בְּאוֹתָהּ שַׁעַת הָרָאָה לוֹ כָּל אוֹצְרוֹת שֶׁל מִתְן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַעֲשָׂיו, וְהוּא שׁוֹאֵל הָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, וְהוּא אֹמֵר שֶׁל בְּעֵלֵי תוֹרָה, וְהָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, שֶׁל מִכְּבָדֵיהֶם. הוּא מֵרָאָה לוֹ אוֹצֵר גָּדוֹל מְכֻלָּם, הוּא אֹמֵר, רַב־שָׁע הָאוֹצֵר הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁל מִי, אָמַר לוֹ מִי שִׁישׁ לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשְׁכָּרוֹ, וּמִי שֶׁאִין לוֹ, חֵן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְנוֹתֵן לוֹ מִזֶּה, שְׁנֵאמַר וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם.

^ל בילקוט שמעוני (תשא רמז שצה): וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן. בְּאוֹתָהּ שַׁעַת הָרָאָה לוֹ הַקְּב"ה כָּל הָאוֹצְרוֹת שֶׁל מִתְן שְׂכָרָן שֶׁמִּתְקַנְתָּ לַצַּדִּיקִים, אָמַר לַפְּנִי רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם הָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, אָמַר לוֹ שֶׁל עוֹשֵׂי צַדִּיקָה. וְזֶה שֶׁל מִי, שֶׁל מְכַלְכְּלֵי יְתוּמִים, וְכֵן כָּל אוֹצֵר וְאוֹצֵר, עַד שֶׁרָאָה אוֹצֵר אֶחָד, אָמַר לוֹ זֶה שֶׁל מִי הוּא, אָמַר לוֹ מִי שִׁישׁ לוֹ אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשְׁכָּרוֹ, וּמִי שֶׁאִין לוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמּוֹ חֵן, שְׁנֵאמַר וְחֲנֻתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן, אֲשֶׁר יִחְוֶן אֵין כָּתִיב כֵּאֵן, אֲלֵא יִחְוֶן.

קנג

קושיית חיפה תואר – על דברי המדרש נזכר

ודקדק חיפה תואר, דלכאורה יש להבין וכי יש חוטא נשָׁכָר, דמי שאינו ראוי, נותנים לו מן אוצר ה' הגדול, דמשמע שהוא יותר מהניתן למי שהוא ראוי משלו, מאוצר שאינו גדול כל כך

דער יפה תואר פלאַגט זיך אויף דעם^{לט}, [ס'איז] עפעס חוטא נשָׁכָר? [אז] ער באַקומט פון אַ גרויסן אוצָר, נאָך מער, ווייל ער האָט נישט גאַרנישט.

[און] ער זאָגט עטליכע תִּירוּצִים^{מב}. (ועיינן בזה להלן באות קנט-קסב).

קנד

הקדמה והתחלה לשוב קושיית חיפה תואר – לדרבינו

לעולם דאָס איז דאָך זיכער [אז] דאָס גיט מען נישט פאַר יעדן, [שהרי] חֲלִילָה ס'איז דאָך דאָ רשעים חֲלִילָה וואָס מ'רעכנט דאָך אויס^{לי} [אז] זיי זענען חֲלִילָה נדוֹנִין לדורי דורות, וכדומה. דער אייבירשטער זאָל שוּמַר ומְצִיל זיין. ס'איז דאָך דאָ [אזעלכע, און] פון די איז דאָך נישטאָ וואָס צו שמועסן. –

(ועיינן בזה גם להלן באות קסד)

קנה

– נאָר דאָ דער הַפּוֹתֵב אין עין יעקב דאָרטן [בגמרא ברכות (ההמשך באות קנח)]. –

קנו

[והנה בהפסוק נאמר] וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָחֵן וְרַחֲמֹתַי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם [תשא לג, יט], [און] דאָס זאָגן זיי דאָך, דער מדרש [דלעיל שבפרשת כי תשא] שטעלט דאָך עס אין דעם אַרײַן [ענין האוצר של מתנת חנם, שעל זה הוא שנאמר] וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָחֵן, ווער ס'איז [מיט] אַ מַתָּנָה חָנָם.

קנו

איבערדעם זאָגט מען דאָך אין די תפלה^{לו}, וּמֵאוּצֵר הַגְּדוֹל שֶׁל מַתָּנָה חָנָם חֲנָנִי, כְּדֹכְתִּיב וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָחֵן וְרַחֲמֹתַי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם.

^{לי} בגמרא ראש השנה (טז: יז): תניא בית שמאי אומרים, שלש כתות הן ליום הדין [פירש'': כשיחיו המתים], אחת של צדיקים גמורים, ואחת של רשעים גמורים, ואחת של בינוניים. צדיקים גמורים נכתבין נחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורים [רובם עונות] נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם, שנאמר (דניאל יב, ב) ורבים מִיְשָׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרָא יִקְצְצוּ אֵלָה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלָה לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם, בינוניים [מחצה על מחצה] יורדין לגיהנם, ומצפצפין ועולין [צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת, ועולין], שנאמר (זכרי' יג, ט) וְהִבַּתִּי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בְּאֵשׁ וְצִרְפְּתִים כְּצִרְף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כְּבַחֵן אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בְּשֵׁמִי וְאֵנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ, ועליהם אמרה חנה (שמואל א' ב, ו) ה' מִמֵּית וּמַחֲיֵה מוֹרִיד שְׁאוֹל וְיַעֲלֶה. בית הלל אומרים וְרַב חֲסִיד (תשא לד, ו), מטה כלפי חסד [והואיל ומחצה על מחצה הם, מטה את ההכרע לצד זכות, ואין יורדין לגיהנם], ועליהם אמר דוד (תהלים קטז, א) אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי, ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה, דְּלַתִּי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ (שם, ו). פושעי ישראל בגופן [לקמיה מפרש], ופושעי אומות העולם בגופן, יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדש ואחר שנים עשר חדש גופן כֶּלֶה ונשמתן נשרפת, ורוח מפורתן תחת כפות רגלי צדיקים, שנאמר (מלאכי ג, כא) וְעֹסְתֶם וְשֹׁעִים כִּי יִהְיֶה אִפְרַיִם תַּחַת כְּפֹת רִגְלֵיכֶם. אבל המינין [האנשים אשר הפכו דברי אלקים חיים לרעה, כגון צדוקים ובייתוסים (ובדפוס'': תלמידי ישו הנוצרי אשר הפכו דברי אלקים חיים לרעה)], והמסורות [מלשנים, שמוסרים ממון ישראל ביד העובדי כוכבים], והאפיקורסים [מבזה תלמידי חכמים (סנהדרין צט:)], ושכפרו בתורה [האומרים אין תורה מן השמים], ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור [לא גרסין, דהיינו כל הני דלעיל, והך מתניתין בסדר עולם, והכי גרסין ליה התם, שפירשו מדרכי הצבור כגון המינין והמסורות כו'. מדרכי ציבור, מדרכי ישראל], ושנתנו חיתיתם בארץ חיים [לקמן מפרש], ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו, יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות, שנאמר (ישעי' סו, כא) וַיֵּצְאוּ וַיָּרְאוּ בַּפְּגָרִי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי וּגְרָא, גיהנם כֶּלֶה וְחַיִּים אֵינִי קָלִיל, שנאמר (מט, טו) וַיִּנָּחֵם [כמו וצורתם] לְבָלוֹת שְׁאוֹל, וכל כך למה, מפני שפשטו ידיהם בזבול [שהחריבו בית המקדש בעוונם], שנאמר (שם) מזבול לו, ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר (מלכים א' ח, יג) בְּנֵה בְּנִיתִי בֵּית זָבֻל לָךְ, ועליהם אמרה חנה (שמואל א' ב, ו) ה' יַחַתוּ מְרִיבֹו. אמר רבי יצחק בר אבין, ופניהם דומין לשולי קדירה. ואמר רבא, ואינהו משפירי שפירי בני מחזא [מעונגים ושמינים היו (שבת קט. ותענית כו.)], ומקריין בני גיהנם [וכן יקראו להם].

^{לז} ביהי רצון שקודם אמירת תהלים, ובתפלה הנדפס במחזורים על תיבת 'איה' בקדושת פתח.

דאָס זאָגט מען דאָך אויף דעם פֿסוק אַרױף, דעס איז אַ תּשׁוּבָה [שהשיב הקב"ה] אויף דעם, ביי משה רבינו, [ווען] מ'האַט אים געוויזן דעם אוצַר פון מתנת חנם, שטייט וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָד וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחֹם. [נמכור במדרשים דלעיל].
וואס כן מלשון הפסוק משמע, דזה תלוי הכל ביד הקב"ה בעצמו, ולא בבית דין שלמעלה [וכדלהלן באות קסה].

קנח

תירוץ הכותב בעין יעקב – על הקושיא שביפה תואר

מי שאין לו משלו, היינו שלא עשה המצות במעשה מחמת אונס, אבל במחשבתו ורצונו היתה לעשות המצוה, אזי הקב"ה במחבתו נותן לו משלו, מהאוצר הגדול

זאָגט דער הַפּוֹתֵב אין עין יעקב אין ברכות, אין ברכות דף ז"ל^ה, [דאָרט וואו] די גמרא שמועסט פון דעם פסוק [וחנתי את אשר אחז].

ער וויל זאָגן, אַז די וואָס זיי האָבן 'געוואָלט' דינען דעם אייבירשטען, נאָר ס'איז נישט געווען סִפֵּק בִּידָם [לעשות], זיי האָבן געהאַט מְנִיעוֹת, זיי האָבן נישט געקענט 'דורכפירן', גיט מען זיי פון דעם.

כאָטשיג זיי האָבן נישט געטון, גיט מען מִתְּנַת חָנָם.
אזוי זאָגט דער כּוֹתֵב.

קנט

קושיית היפה תואר – על התירוץ שבדברי הכותב

אמנם היפה תואר מדחה התירוץ שבדברי הכותב [דלכאורה עדיין לא מיושב עיקר הקושיא, אמאי יגיע לו יותר מלמי שהוא ראוי משלו]

^ל דאיתא בגמרא ברכות (ז): ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, שלשה דברים ביקש משה מלפני הקב"ה, ונתן לו. ביקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו, שנאמר (חשא לג, טז) הֲלוֹא בִלְחָפְזָךְ עָמְנָה. ביקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים, ונתן לו, שנאמר (שם) וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי. ביקש להודיעו דרכיו של הקב"ה, ונתן לו, שנאמר (שם) הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ. אמר לפניו, רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו, משה, צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק, צדיק ורע לו רשע בן רשע. אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע. איני, והא כתיב (שם לו, ז) פֶּקֶד עוֹן אָבֹת עַל בְּנֵים, וכתיב (תצא כד, טז) וְכִנִּים לֹא יוֹחֲמוּ עַל אָבוֹת, ורמינן קראי אהרדי, ומשנינן לא קשיא, הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אלא הכי קאמר ליה, צדיק וטוב לו צדיק גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו רשע שאינו גמור, רשע ורע לו רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר, דאמר רבי מאיר שנים נתנו לו ואחת לא נתנו לו, שנאמר וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָד, וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחֹם, אף על פי שאינו הגון.

ובפירוש הכותב בעין יעקב (ברכות שם) האריך שם הרבה בישור כמה דיוקים על דברי הגמרא שם, וגם הביא דברי השמות רבה הנוכח שבפרשת כי תשא, ואח"כ מסיים שם וז"ל: וכפי הנראה תתחזק הקושיא מפשט לשון מאמר [המדרש] רבה, באמרו שגדול אוצר מי שאין לו, מאוצר מי שיש לו. ו ואפשר לומר שכוונת המאמרים האלה בתשובת שאלת צדיק ורע לו, מה שהשיב צופר לאיוב באמרו (איוב ו, י) וַיִּגַּד לָךְ תַּעֲלָמוֹת חֻקָּהּ כִּי כְפִלִּים לְתוֹשֵׁיָהּ, וְדַע כִּי יִשָּׂה לָךְ אֲלוֹךְ מַעֲנֶךָ. שכוונתו לומר לאיוב, אם השייט ידבר עמך, יגיד לך כי אינך צדיק כמו שחשבת, לפי שהיושר וצדקת עצמותי תלוי באומנות עיוניות, ואתה לא הגעת עד שְלִימוֹת ידיעתם, כי הם תַּעֲלָמוֹת חֻקָּהּ, ויש כְּפִלִּים לְתוֹשֵׁיָהּ, רצ"ל נגלה ונסתר המכונה בכפלים, וידיעת הנסתר נעלמת ממך. וגם ביושר המעשים ראוי להבדיל בין האנשים, כפי ההכנות שיש לכל אחד מהם, וגם כפי מזגייהם. ואיוב היו לו ריבוי הכנות לעשות מעשים טובים, וגם מזג מוכן, ומעצמו היה איש תם וישר, והיה לו להוסיף הרבה מאד על פעולת הטובה, וכל שכן בהיות לו הון עתיק. וְדַע כִּי יִשָּׂה לָךְ אֲלוֹךְ מַעֲנֶךָ, פירוש יִשָּׂה מלשון שכחה, והוא פועל יוצא, רצ"ל רוב חשוב אשר חנך השייט הוא סיבה ששכחת עונך, כי כאשר ראתי כי נתן לך השייט עושר וכבוד, החזקת את עצמך כצדיק, ולא זכרת שלפי טוב מזגך וכפי גודל לשון עשרך לא עשית מעשים טובים כאשר היית ראוי לעשות. וזאת כוונת המאמר באמרו שרחא לאוצר גדול, ואמר ליה מי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה. וְרָמַז בזה על האיש שחשקה נפשו להטיב בעיניו ובמעשה, ואין לו הכנה להשלים תשובתו, בסיבת רוב 'המנגדים' הבאים לו מחוץ, המוחים בידו מלעשות כרצונו הכל, כי אין ידו משגת להיות חונן ומלוה. והקב"ה יודע מחשבות, הכין אוצר גדול לאיש אשר אלה לו, וממנו נותן לו מתנת חנם, והוא בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים.

און דער יפה תואר^ט איז מעיר דערויף, אויף דער פחינה. ער ברענגט נישט פונעם הכותב, [נאָר] ער איז מעיר אויף דער פחינה [שהזכיר הכותב]. און ער איז עס מדקה, ס'געפעלט אים נישט. [דאכתי קשה סוף סוף למה יהא עדיף ממי שהוא ראוי משלן].

קס

ועוד הקשה על עיקר פירושו, והאוצר של מתנת חנם מיועד למי שרצה והשתוקק למצוה, אלא שלא עלתה בידו. דממה נפשך, אם עבור זה אמרין דמעה עליו הכתוב כמו שעשאה, אם כן שפיר יש לו משלו. ואם אינו נחשב כמעשה, ולכן אינו לו משלו, אכתי יוקשה באמת אמאי מניע לו מן האוצר הזה [ובפרט שניניע לו עוד יותר ממי שראוי לו משלו].

זאָגט ער^מ [עוד קושיא לדחות זה, כי] ממה נפשך, [אויב] האָט ער טאַקע געוואָלט [רק שנאנס בדבר, הלא על זה אמרו]^מ חֲשֵׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנָס וְלֹא עָשָׂה, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב פָּאָלוּ עֲשָׂאָה, [ואם כן] 'קומט אים' [בשכרו, ואין זה מתנת 'חנם']. אַז ער איז געווען אַן אוֹנֵס, ער האָט נישט געקענט דורכפירן, 'קומט אים'.

אַלָּא מַאי איז אַ סִימָן [אז] ער האָט נישט געטון [מצידו], נו פאַרוואָס קומט אים ווייטער. פאַרוואָס זאָל מען אים געבן בְּחֵנֶם אַז 'ער' איז שולדיג, פאַרוואָס זאָל מען אים געבן ווייטער. איז דאָך ווייטער קָשָׁה.

קסא

תירוצי היפה תואר - על קושייתו

והיפה תואר מתרין, דלעולם שכר אלו מועט מאוד ממי שיש לו, ומה שאוצרם יותר גדול, הוא מפני כי הם 'הרבים' הצריכים ליהנות מאוצר זה, דרובא דעלמא לית להו זכות [און] ער קומט עפעס אויס^{מב} [בתירוצו, לפרש אומרם] ס'איז אַן אוצַר גדול, אַז מ'מיינט נישט ווייל ער 'האָט' מער [שמקבל יותר, נאָר] ווייל ס'איז דאָ מער מענטשן וואָס זענען 'אַנגעווייזן' אין דעם, איבערדעם איז עס אַ גרעסערע [אוצר].

[אזוי זאָגט ער] איין פֿשֿט.

^ט ביפה תואר כי תשא (על השמור"ר שם): ראה אוצר גדול. משמע גדול מהראשונים, דאי לומר דאף זה גדול, מאי נפקא מינה, ובתנחומא גרסינן בהדיא גדול מכולם. וקשה דאם כן לָקַחָה מִדַּת הַדִּין, מכיון דמי שאין לו נותן לו ה' משלו, ואוצר זה גדול, אם כן עדיפי הני ממי שיש לו זכות. ◦ ויש מתרצים, ד'אין לו' דקאמר, היינו שאין לו יכולת לעסוק בתורה ובמצות, ולבו נכון עמו. כי ה' נותן לו מפני טוב לבבו. ◦ וזה אינו מספיק, דמכל מקום אין ראוי שיהיה עדיף על מי שעסק בתורה ובמצות בפועל. ועוד היכי קרי ליה מתנת חנם, והלא ראוי לשכר, דרחמנא לבא בעי (סנהדרין קז). ועוד לקמן ספר ה' פרק ב' (דברים רבה ב, א) משמע דאין לו, שאין לו שום זכות, כמשמעו. ◦ ויש מתרצין, שעם היות אוצר זה גדול, לפי שהם אוכלים דרך מתנה הם גרועים, כי יבושו ויכלמו שלא זכו בשכרן כשאר הצדיקים, כי זה תכלית [ביאת] הנשמה לעולם הזה. ואין זה מספיק. ◦ ודוחק לומר דהכא בבעלי תשובה מיירי, ואתיא כמאן דאמר (ברכות יד:) במקום שבעלי תשובה עומדין וכו'. (והמשך דברי היפ"ת כאן, מובא להלן).

^ב ביפה תואר כתב בקצרה, דהיכי קרי ליה מתנת חנם, והלא ראוי לשכר, דרחמנא לבא בעי, עכ"ד. ורבינו מרמיה הביאור בזה יותר, על פי דברי הגמרא בחישוב לעשות מצוה ונאנס וגו'.

^{מא} בגמרא קידושין (מ): מחשבה טובה [הקביה] מצרפה למעשה, שנאמר (מלאכי ג, טו) אַז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּשְׁקְבוּ ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּקְרָב סֵפֶר זִכְרוֹנָם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵי ה' וַחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ, מאי וַחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ, אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. [וכן הוא עוד בגמרא בכ"מ].

^{מב} ביפה תואר (שם בהמשך): ויש מתרצין, דלעולם שכר אלו מועט מאוד ממי שיש לו, ומה שאוצרם יותר גדול, מפני כי הם 'הרבים' הצריכים ליהנות מאוצר זה, דרובא דעלמא לית להו זכות, דבני עלייה הנם מועטים (סוכה מה:). וזו תשובה נכונה. ◦ ועוד יש לומר, דגדול לאו בכמות, אלא כלומר בחשיבות ומעלה, ולא לענין השכר, אלא שאוצר זה יותר חשוב וחביב, לפי שהוא דרך חסד, ועל זה ראוי להחזיק טובה לה'. כי הווכים בדין אין כל חסד במעשה ה' להם. ◦ ועוד יש לומר, דודאי לצדיקים גם כן יתור ה' במתנת חנם, יותר מכדי שכרן, ולכן נקרא 'מתן' שכר, לשון מתנה, כמו שכתב מהר"ח ז"ל. וכשאמר מי שאין לו אני עושה לו חנם, הכי פירושו, דמכל שכן שמי שיש לו שיתן לו גם כן מתנת חנם מאוצר זה, וזולת אוצר שכרו. ומה שאמר אני נותן לו משכרו, היינו בזולת אוצר זה. ואם כן מי שאין לו הוה ריקן, לכן תוקן אוצר גדול זה. מעתה פשיטא דמי שיש לו לא גרע נמי מהני, שגם [הוא] יזכה במתנה.

קסב

ואחר כך מוסיף עוד היפה תואר, דלעולם דגם מי שיש לו משלו, מוסיפין לו גם מאוצר זה הגדול, כי שחר עולם הבא הוא עד אין חקר, ולעולם יש מקום להוסיף לו יותר. ועל כן הוא בודאי אוצר גדול בכמות, יותר משאר האוצרות כי מאוצר הזה מגיע 'לכולם'. [וגם שפיר מגיע יותר למי שהוא ראוי, כי יש לו הן משלו והן במתנת חנם]

דערנאך זאגט ער [עוד]^{מב}, ער זאגט אזוי.

אפילו די וואָס זיי פאַרדינען יא, די זענען אויך אין דעם אוצַר הגדול, קל וחמר פון די וואָס זיי האָבן נישט. נאָר אפילו יענער [אותו שאין לו] האָט אויך עפעס, פון דעם אוצַר האָט יענער 'אויך'. [און] איבערדעם איז עס אַן אוצַר הגדול, ווייל פון דעם האָט 'יעדער', אפילו די וואָס זיי האָבן יא עולם הבא. אזוי זאגט ער^{מד}.

קסג

[ונמצא] דער יפה תואר קומט עפעס אזוי אויס, אַז ס'איז דאָ אַן אוצַר פון מתנת חנם, [אז] אפילו די וואָס זיי האָבן [משלהם], איז דאָך אויך פאַרהאַנדן [לתת להם יותר מהמגיע להם בשכרם], איז דאָך אַלץ נאָך פאַרהאַנדן [בחינה שאין לו, שהרי] ס'איז דאָך [שחר עולם הבא] עד אין חקר, עד אין חקר, [און] מ'גיט צי פון דעם אויך, מ'גיט צו פאַר יענעם אויכעט [למי שיש לו, שהרי ס'איז] אַ קל וחמר, ווייל יענער האָט [מי שאין לו משלו, כל שכן מי שיש לו]. מ'גיט אים, מ'גיט צי פון דעם אויכעט [אף למי שיש לו].

קסד

ביאור דברי המדרש - לדרבינו

וְלִי נִרְאָה קצת באופן אחר, דסוף סוף אין בזה משפט השוה לכל, רק הכל תלוי ברצונו ית' למי שירצה לחון אותו, וכדמשמע מלשון הפסוק והמדרש. וכדרך שכתב הרמב"ם בענין משפט עולם הבא, שמשקל הזכויות והעונות אינו נכרך אלא לפי משקל קל דעות ה'. [ולא כדמשמע מדברי הכותב והיפה תואר שיש בזה כללים מונחים, וכל מי שהוא בכלל ההוא מגיע לו מן האוצר הגדול במתנת חנם]

[והנה לתירוץ הכותב משמע קצת דיש בזה משפט שוה לכל, דכל מי שרצה והשתוקק לעשיית מצות, מגיע לו מן אוצר הזה. וכמו כן לתירוץ היפה תואר נראה דבסתמא יש משפט שוה בזה, מי ומי שזוכה בו].

[אמנם] איך האָב גערעכנט [דמהפסוק והמדש משמע אין משפט זה שוה לכל אחד. דהא] על כל פנים [צו דעם] דאַרף מען דאָך אויך האָבן אַ זכיה, [און ווי] מ'בעט זיך דאָך וּמאַוצר מתנת חנם חנני [כדלעיל באות קנז]. [און] ס'איז לאו כל אדם זוכה.

[כי] בעונינו הרבים ס'איז פאַרהאַנדן אַזעלעכע פּעלי עבירות וואָס באקומען [נישט], זיי זענען נישט זוכה חלילה צו גאַרנישט^{מה} [וכדלעיל באות קנד].

קסה

[ואמנם החנינה מאוצר מתנת חנם] דאָס איז דאָך אויך ביים אייבירשטען אין די הענט. [איז] גיכער זעט מיר נאָך אויס די סבָרָא [בוה, דהוא] ווי דער רמב"ם זאגט^{מב} [בענין]

^{מב} בתירוץ השלישית.

^{מד} ולכאורה כן מוכרחין לומר גם לפי תירוץ הכותב בעין יעקב, דזהו כוונת תירוץ, אלא שלא הזכיר נקודה זו להדיא בדבריו. ובוה מיושב קושיא הראשונה שהקשה היפה תואר על תירוץ העין יעקב. אלא שקושייתו השניה לא מיושב בזה. ונראה שלכן הזכיר רבינו להדיא רק קושייתו השניה של היפה תואר, ועל קושייתו הראשונה אמר בסתם שהוא מרחיק את תירוץ בזה.

^{מה} ועין גם ביפה תואר (שם) לפי דרכו, שכתב בסוף הענין וז"ל: מי שאין לו. לא שיהיה 'רשע', כי זה הולך לאבדון. אלא מי שאין בידו לא עבירות ולא מצות, או שאכל שכר זכויותיו בעולמו בחייו.

^{מב} ברמב"ם (תשובה ג, א-ב): כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות, מי שזכויותיו יתירות על עונותיו, צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו, רשע, מחצה למחצה, בינוני. וכן המדינה, אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן, הרי זו צדיקת, ואם היו עונותיהם מרובין, הרי זו רשעה, וכן כל העולם כולו. ◦ אדם שעונותיו מרובין

מִחֲצָה עֲוֹנוֹת [און] רִבְּבָן עֲוֹנוֹת, זָאָגט ער אַז דאָס איז נישט לויטן מִסְפָּר, [אלא לפי משקל] קֵל דַּעוֹת ה'י. ס'איז פאַרהאַנדן אַ זְכוּת וואָס שטייט אַקעגן פֿמה עֲבִירוֹת, און ס'איז פאַרהאַנדן אַן עוֹן וואָס ס'שטייט אַקעגן פֿמה מִצְוֹת, און דאָס וועגט נישט קיינער [אָפּ], טאַקע נאָר דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין, [שהוא] קֵל דַּעוֹת ה'. און ער האָט עס גענומען מִסְתָּמָא פון אַ פֿסוק. אַזוי זאָגט דער רמב"ם אין הלכות תשובה^מ, דער בורא כל עולמים אַליין וועגט [אָפּ].

[וכמו כן הוא בענין אוצר הגדול של מתנת חנם], דאָס איז ביים בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אין די הענט. [והוא שוקל ענין זה] אַז איינער איז ראוי צו באַקומען אַ מתנת חנם, כאַטשיג על פי לויטן שוֹרֵת הַדִּין קומט אים נישט.

[ואם כן לא שייך לנו להקשות בזה כלום, כי הכל תלוי במשקל קל דַּעוֹת, ואין אתנו יודע עד מה. ועכ"פ אף אם לעולם נימא כתיב דלעולם מי שראוי מגיע לו יותר, ומה שנקרא אוצר 'גדול' הוא רק בגדול בכמות, לפי שרבים הם צריכים לזה האוצר, מכל מקום בכל אופן אין זה כלל שוה לכל, רק הוא נשקל לפי רצונו ודעתו יתברך, וכדמשמע מלשון הפסוק וְחֲנֹנִי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱחָז, מי שארצה לחון^{מב}].

קסו

[ועל דרך זה נראה דאפילו] די אַלע וואָס ס'שטייט [אז] אין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, פונדעסטוועגן איז פאַרהאַנדן, איז נאָך דאָ אַ פּלאַץ [שיגיע להם מאותו אוצר הגדול של מתנת חנם].

און דאָס איז [אַבער] שוין ביים בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין אין די הענט, דאָס איז ביי קיינעם נישט אין די הענט.

דער בית דין שֶׁל מַעֲלָה אפילו, איז אויך נישט דין אויף דעם, אַזוי זעט אויס [דזהו שנאמר] וְחֲנֹנִי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱחָז, [נאָר] דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין וועגט דאָס אָפּ, [דאף במי שאינו זוכה] איז דאָס אויך פאַרהאַנדן [שיזכה לאוצר מתנת חנם]. - דאַרף מען [נאָר] האָבן אַ זְכוּת צו דעם. - [און] אַפִּילוּ חֲלִילָה [אויב] מ'איז פון די וואָס אין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, אָבער הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גיט [מאוצר מתנת חנם, גם להם, למי שכביכול רואה ליתן לו]. אַזוי זעט דאָך אויס.

אַזוי זעט אויס פון די גמרא^ל, און אין מדרש^ל. [און] אַזוי זעט עפעס אויס אין די מפרשים אויף דעם.

קסז

עוד הקדמה לאופן ראשון בישוב קושיא ג

איתא במדרש, כי משה רבינו הוצרך להשאר במדבר, כדי שיביא עמו את כל דור המדבר לעתיד. דאף שגדלה מעלת דור המדבר, מכל מקום כיון שהיה ששם איוה פָּגַם ולא זכו ליכנס לארץ, צריכין הם לכוחו של משה שיביאם לארץ ישראל לעתיד דאָס קאָן זיין [בביאור מה שביקשו חכמים למנות את שלמה] (וכדלהלן).

על זכויותיו, מיד הוא מת ברשעו, שנאמר (ירמ' י, יד-טו) עַל רֹב עֲוֹנָךְ, וכן מדינה שעונותיה מרובין, מיד היא אוכדת, שנאמר (וירא יח, כ) וַיִּצָּק סֹדִם וַיִּמְכְּרָה כִּי רַבָּה גּוֹי, וכן כל העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכותיהן, מיד הן נשחתין, שנאמר (בראשית ו, ה) וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם. ושיקול זה אינו לפי 'מנין' הזכויות והעונות, אלא לפי 'גודלם', יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, שנאמר (מלכים א' יד, יג) יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב, ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות, שנאמר (קהלת ט, יח) וְחֹטֵא אֶחָד יִאָּבֵד טוֹבָה תְּרַבָּה, ואין שוקלין אלא בדעתו של קל דַּעוֹת, והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות.

^{מב} לשון הפסוק בשמואל א' (ב, ג).

^{מב} רעיון עוד בדרשת הושענא רבה תשכ"ז [לשון קדשו קונטרס שיא ח"א, אות כד-סז] מה שביאר עוד רבינו בזה באופן אחר, דענין זה תלוי בעת רצון ושעת רחמים, שאז נפתח האוצר הגדול, וכשהוא נפתח אז בנקל יותר גם לרבים לזכות בזה, עיי"ש באורך.

[ונקדים עוד וואָס] ס'שטייט^{מט} [אז] משה רבינו איז געבליבן אין דער מדבר, כדי [אז] דאָס דור המדבר זאל אויך אויפשטיין תחת המים. אז ער איז אויך דארטן צווישן זיי, איז מען מיט אים.

און כאָטש דער דור המדבר איז געווען זייער גרויס אפילו אליין [מצד זכות עצמם], אָבער ס'איז דעך דאָך עפעס געווען אַ פֿגם [בדור המדבר, צוליב] וואָס מ'האָט נישט געקאָנט צוקומען [לארץ ישראל], נאָר מיט אים אינאיינעם וועלן זיי אויך מיטגיין [לארץ ישראל, לעתיד לבא].

קסח

הצעת עוד קושיא, בדברי הגמרא סנהדרין [בענין שאר המלכים]

בגמרא סנהדרין נמנו המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, ולמדהוהו בכל אחד מן הפסוקים. ולאחר מכן איתא בגמרא ענין הנוכר מה שביקשו למנות גם את שלמה. ולאחר מכן מסק בגמרא דורשי רשומות דיו אומרים, כל המלכים באין לעולם הבא, ודרשוהו מהפסוק 'לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי וגו' איך האָב גערעכנט [לפי זה], איך קלער אפשר [דבזה יובן הענין מה שביקשו חכמים למנות לשלמה].

[אמנם נקדים עוד לדקדק בדברי הגמרא, דהנה] די גמרא זאָגט אין סוף פרק חלק^ק, ער רעכנט אויס מנשה און אַחאָב און ירבעם, און אזוי כמה וכמה וואָס מ'רעכנט אויס וואָס זענען אין להם חלק לעולם הבא, וואָס חכמינו ז"ל האָבן זיי געשטעלט צווישן די מלכים [וואָס] אין להם חלק לעולם הבא.

- צום סוף פירט די גמרא אויס. (ההמשך לזה, באות קע). -

קסט

דערנאָך ברענגט די גמרא^א די מעשה פון שלמה^ב, [אז] בקשו למנות, און מ'האָט נישט געלאָזט מן השמים, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט המעמך [ישלמנה וגו'], כי אַתָּה תבחר [ולא אַנִי^א, 'איך' קאָן איינטיילן 'ווער' ס'איז [זוכה] לעולם הבא, און ווער נישט. און אויף 'רעם' בת קול [האחרון] זענען זיי אָפּגעזעסן [ונמנעו מלמנות].

קע

דערנאָך ברענגט די גמרא^ב, דורשי רשומות אמרו, פולם יש להם חלק לעולם הבא, [שנאמר] לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז [ראשי יהודה מחקקי]. צום סוף רעכנט ער

^{מט} בדברים רבה (ב, ט): כי לא תעבר את הירדן הנה (ואתחנן ג, כו). אמר לו הקב"ה למשה, אם אתה נקבר כאן אצלן, בזכותך הן באין עמך. א"ר לוי, למה הדבר דומה, לאחד שנתפורו מעותיו במקום אפילה, אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי, אין בריה משגחת עלי, מה עשה, נטל זהוב אחד והשליך בתוכם, והתחיל צווח ואומר האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן, והאירו לו. מה עשה, משנטל את הזהוב אמר להן בחייכם המתניו לי שאלקט את המעות, וליקטן. בזכות הזהוב נתלקטו המעות. כך אמר לו הקב"ה למשה, אם נקבר אתה אצלם במדבר, הן באים בזכותך ואתָ בא בראשם, שנאמר (ברכה לג, כא) ויָרָא רָאשִׁית לֹו וגו' וַיֵּתֵא רָאשִׁי עָם. [ונכין זה מבואר בעוד כמה מדרשים].

^א ארבעה הדיוטות, והאומר אין תחיית המתים מן התורה, ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס, רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוש על המכה, כמבואר במשנה ריש פרק חלק (ז). ובהמשך הפרק איתא עוד כן על דור המבול, דור הפלגה, מרגלים, ועדת קרח.

^{בא} בלשון תמיהה.

^כ בגמרא סנהדרין (קד: קה). דורשי רשומות [פירש"י: דורשי פסוקים, כדכתיב (דניאל י, כב) את תרשום בכתב אמת] היו אומרים, כולן באין לעולם הבא (שכלולם יש להם חלק, אפילו למנשה וירבעם ולאחאב), שנאמר (תהלים ס, ט) לי גלעד ולי מנשה [עלי לסבול עונם כדי שיהיו הם זוכים] ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי, מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי, לי גלעד, זה אחאב שנפל ברמות גלעד, מנשה כמשמעו [מנשה בן חזקיהו], אפרים מעוז ראשי, זה ירבעם דקאמי מאפרים, יהודה מחקקי זה אחיתופל דקאמי מיהודה [דקאמר לו דוד (תהלים נה, יד) ואתה אנוש עכרכי אלופי ומדעיי, שהיה קורא לאחיתופל מידעיי, קורבן משה משבת יהודה כדוד], מואב [דוד דקא אתי

דאָך אויס אַלע, אַחאַב און יִרְבֶּעם [ומנשה, וכן ה' הדיטות, זא] אַלע האָבן זיי חֶלֶק לְעוֹלָם הָבָא. [אזוי] פֿירט אויס די גמרא צום סוף, [בשם] דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת.

קעא

רש"י זאָגט אין ברכות²², דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת זע קְשָׁרִים. די וואָס זענען, זיי נעמען צונעזאַם [סתִּימוֹת הַפְּסוּקִים] ווערן אָנגערופן [דוֹרְשֵׁי] רְשׁוּמוֹת²³.

קעב

וקשה דהלא לעיל בגמרא מובא כמה לימודים על מה שאמרו במשנה שאין להם חלק לעולם הבא, ולא מובא בגמרא שום סברא מה יענו הדורשי רשומות על כל אותן הלימודים. וצריך ביאור האידך יתקיימו שניהם [והנה] לעולם איז נישט צו פאַרשטיין, פאַרוואָס דאָ ביי די דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת שטייט נישט אין די גמרא קיין שום טַעם [האידך הם באים לבסוף לעולם הבא], קיין שום גאַרנישט. לכאורה די אַלע וואָס די גמרא זאָגט [זא] מ'האָט געזעצט [זא] אֵין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הָבָא, לערן איך דאָך אַרויס, פון פְּסוּקִים לערן איך דאָך דאָס אַרויס ווי די גמרא זאָגט²⁴, די מְנוּיִים [בין אותן שאין להם חלק. והדורשי רשומות] זיי מאַכן זיך גאַרנישט וויסנדיג [מכל אלו הלימודים, רק] זיי ברענגען אַ פְּסוּק אַז יעדער [מאלו המנויים] האָט עוֹלָם הָבָא. [ולכאורה] וויאָזוי איז דאָס עפעס.

קעג

אופן ראשון בישוב קושיא ג [בענין שלמה]

עם ישוב הקושיא בדברי הגמרא סנהדרין [בענין שאר מלכים]

אמנם נראה בזה לפי האמור לעיל, דלעולם על פי שורת הדין אין להם חלק לעולם הבא, כי לא היו ראויים משלהם, וכמו שלמדו זאת מהפסוקים. אבל הדורשי רשומות דרשו שלבסוף זכו לעוה"א על ידי חנינה מן האוצר הגדול של 'מתנת חנם'

קלער איך אפשר [אזוי].

דאָס איז אַמאַל אַמַּת, דעס וואָס חכמינו ז"ל האָבן דאָרטן געזאָגט [מלימודי הפסוקים] אַז זיי האָבן נישט עַל פִּי דִין, עַל פִּי שׁוֹרֵת הַדִּין האָבן זיי נישט קיין חֶלֶק לְעוֹלָם הָבָא. [נאָר] די דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת האָבן זיי אַריינגעשטעלט אין דעם אוֹצָר פון מִתְּנַת חֲנָם, אין דעם האָבן זיי זיי אַריינגעשטעלט. די האָבן אויפגעטון [זא] פון דעם מִתְּנַת חֲנָם, פון דעם האָבן זיי אַלע.

קער

ויש לומר שפתח זה נפתח להם על ידי מה שבקשו חכמים למנות גם את שלמה עמיהם

[אמנם הלא] מ'מוז דאָך עפעס עפענען אַ דֶּרֶךְ אויף דעם.

[ולצורך זה הוא שביקשו למנות את שלמה, וכדלהלן].

ממאב] סִיר רִחְצִי, זה גחזי שלקה [סיר, שסר ונצטרע] על עסקי רחיצה, עַל אֲדוֹם אֲשֶׁלֶּיךָ נִעְלִי, זה דואג האדומי [אֲשֶׁלֶּיךָ נִעְלִי, אנעיל אותם בגן עדן]. עַלִי פִּלְשֶׁת הַתְּרוּעָעִי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת [ויצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעולם הבא], מה אתה עושה לו [להפסי דעתו, שהם היו שונאין אותו], אמר להן עלי לעשותן ריעים זה לזה [עלי לפייסן ולעשותן ריעים ואהובים זה לזה, והיינו 'התרוּעָעִי', לשון ריעות].

²² ברש"י ברכות (כד): דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת. קְשָׁרִים וסתומים הכלולים בתורה. דורשי חמורות גרסינן, והיא היא.

²³ כנראה שדברי רבינו באות זה הקדמה להקושיא שבאות שלאחר זה, דכיון שהם דורשים קשרי הפסוקים, אם כן גם לפי דרשתם צריך שלא יסתור דבריהם את כל אותן הלימודים שדרשו בגמרא מפסוקים אחרים שאין להם חלק לעולם הבא.

²⁴ עיין שם בגמרא סנהדרין לאורך הפרק, שדרשו בזה לימודים מהפסוקים, על כל אותן הנמנים במשנה שאין להם חלק לעולם הבא.

קעה

דהנה באמת ידעו חכמינו ז"ל ששלמה המלך בגדול קדושתו הוא 'בן עולם הבא', והבינו שלא יניחו אותם מן השמים למנותו לבסוף בין אותן המלכים. אבל רצו 'לפי שעה' למנותו עמהם, כדי שעבדו של שלמה יופתח האוצר הגדול של מתנת חנם, ואז יחוננו גם כל אלו המלכים עמו לזכותם לעולם הבא במתנת חנם.

[איז] קאָן זיין, חכמינו ז"ל האָבן גאַנץ גוט געוואוסט אַז דאָס וועט נישט 'בלייבן' [לבסוף] ביי דעם [למנות את שלמה, נאָר אַז] שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וועט זיין אַ בֶּן עוֹלָם הַבָּא, דאָס איז נישט פאַרהאַנדן [אַנדערש, שיהר] ער איז געווען אַזוי גרויס אין די עוֹלָמוֹת עָלְיוֹנִים, [און] זיין גרויסקייט האָבן זיי גאַנץ גוט געוואוסט, מ'וועט אים נישט לאָזן [אינדרויסן].

קעו

נאָר וואָס דען, זיי האָבן דאָך געוואָלט אַריינברענגען [על ידי האוצר של מתנת חנם], די אַלע מְלָכִים האָבן זיי געוואָלט אַריינברענגען צוריק לעוֹלָם הַבָּא. נו וויאַזוי איז דען [דאָס שייך, והלא] מילא זיי זענען דאָך נישט ווערד געווען [אַז] מ'זאָל פאַר 'זייערט וועגן' עפענען דעם אוצָר פון מַתָּנַת חָנָם.

קעז

והוא על דרך שמצינו בדור המדבר שבוכותו של משה יבוא כל הדור עמו בתחיית המתים לארץ ישראל. על דרך זה חשבו לפתוח פתח שבוכותו הגדול של שלמה המלך יבואו עמו גם כל אלו המלכים, כששוב יבנינו את שלמה לגן עד.

האָבן זיי געקלערט, מ'וועט אַהין שטעלן שְׁלֹמֹה'ן. [און] שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, פון 'זיינעט וועגן', וועט זיך זיכער עפענען דער מַתָּנַת חָנָם. ממילא אַזוי ווי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נעמט צי דאָס דוֹר הַמִּדְבָּר [מיט אים] [וכדלעיל באות קסז], אַזוי וועט ער [שלמה] מיטנעמען אַלע מְלָכִים, [וממילא] וועלן אַלע מְלָכִים אַריינקומען. און דערנאָך שפעטער, קאָן זיין העטן זיי [החכמים עצמן] אים צוריק גיווען געשטעלט אויף 'זיין' עוֹלָם הַבָּא. אָבער קודם ביז דערווייל, האָבן זיי דאָס געוואָלט גוֹרם זיין, לְטוֹבַת פון די אַלע מְלָכִים. קאָן זיין [אַז] דאָס, דאָס איז געווען דער מִכְּנֵן. און דער בורא פֿל עוֹלָמִים האָט אָבער נישט געוואָלט [אפילו לפי שעה].

קעה

אבל כוונתם מתחילה היתה רק לדון את שלמה לפי שעה בלבד, לצורך זה. אלא שהקב"ה לא הסכים עמהם אף לפי שעה לדון את שלמה כך, ולזה אמר להם כי אתה תבחר ולא אני, והכוונה שאמר הקב"ה שיש לו עצות גם בלאו הכי, האך לחון את אלו המלכים מן האוצר הגדול מתנת חנם, אף מבלי שימנו את שלמה.

און ס'קאָן טאַקע זיין, אַז זיי האָבן דאָס געוואוסט [מעיקרא] אַז דער סוף וועט זיין אַז ניין, נאָר קודם ביז דערווייל [רצו לדון כן]. ס'איז אָבער נישט געווען כְּבוֹדוֹ שֶׁל דָּוִד וּשְׁלֹמֹה [לדון כן אפילו לשעה, איבערדעם] האָט דער בורא פֿל עוֹלָמִים געזאָגט הִמַּעֲמֶךָ [וגר] כִּי אַתָּה תִּבְחַר וְלֹא אֲנִי. והכוונה בזה, שאמר להם הקב"ה [אין] האָב אויף דעם אַנדערע עֲצוֹת [וויאַזוי] אַריינצושטעלן די 'אַנדערע' אין מַתָּנַת חָנָם, [וואָס אויף דעם] האָט דער בורא פֿל עוֹלָמִים געזאָגט אַתָּה אֲשֶׁר 'אַחֲנִי', וְרַחֲמֵי אֶת אֲשֶׁר 'אַרְחֵם'. איך וועל מיר אַן עֲצָה געבן אָן דעם, און על כל פנים אָבער אַל תִּגְעוּ בְּמִשְׁחִי, איך ברויך דאָס נישט [אפילו לצורך טובת שאר המלכים]. און ער האָט אויף דעם נישט געוואָלט צולאָזן [למנות לשלמה אף לפי שעה]. [ובזה מיושב גם מה שדקדקנו לעיל באות קמט].

קעט

או שבאמת נגרם כן על ידי שְׁקָלָא וְטָרְיָא של החכמים, במה שנשארו ונתנו בדבר זה למנות את שלמה, אף שלמעשה לא נדחה שלמה ממחיצתו אפילו לשעה. כי אף שְׁקָלָא וְטָרְיָא של החכמים עשה רושם לפעול בשמים כרצונם לזכות את שאר המלכים, דאפילו 'מחשבה' של החכמים הוא מרעיש עולמות בשמים, וכל שכן דיבורם במשא ומתן של פסק דין

און אפשר גאָר (באמת לא היה עוד צורך לעצה אחרת, כי) אפשר גאָר קאָן טאָקע זיין [אז] מיט דעם וואָס זיי האָבן 'געוואָלט'], מיט דער שְׁקָלָא וְטָרְיָא אַליין האָט מען שוין דערווייל [דאָס אויפגעטון].

דאָס מאַכט דאָך אַ געוואָלטִיגן רושם בַּשָּׁמַיִם, אַזאַ שְׁקָלָא וְטָרְיָא. אַפִּילוּ אַ 'מַחֲשָׁבָה' פון די הייליגע חֲכָמִים, האָט דאָך מַרְעִישׁ עוֹלָמוֹת געווען [וכל שכן משא ומתן בדיבור].

קפ

על כל פנים [פון] אַזאַ שְׁקָלָא וְטָרְיָא האָט מען שוין בַּעוֹלָם הָעָלְיוֹן געקלערט [דערפון], און מ'האָט 'שוין' געעפענט די אוצרות פון מַתְנֵת חָנָם. און ס'איז שוין גענוג געווען.

און דערנאָך האָבן זיי אַליין אַזוי געוואָלט שוין, אַז ס'זאָל נישט דורכגעפירט ווערן, וואָרן זיי האָבן נאָר דאָס געזוכט.

מ'האָט שוין געקלערט צו עפענען דעם אוצַר מַתְנֵת חָנָם, און זיי זענען דערווייל אַריינגעקומען די אַנדערע מַלְכִים, און דערנאָכדעם האָט מען שוין געקענט לאָזן אים [שלמה] ווייטער אויף 'זיין' פּלאַץ [בעולם הבא, מצד הזכות], האָט שוין נישט אויסגעפעלט [מער, דער שקלא וטריא למנותו].

קען זיין זיי אַליין האָבן אַזוי געמיינט [מעיקרא, רק לפעול כל זה על ידי השקלא וטריא שלהם].

קפא

ובכל אופן לבסוף וכו גם שאר המלכים לעולם הבא על ידי מתנת חנם, ואתי שפיר מסקנת הגמרא כדרשת הדורשי רשומות שכולם באו לעולם הבא

[ולפי זה מיושב גם דרשת הדורשי רשומות שאלו המלכים יש להם חלק לעולם הבא, ואין קושיא על זה מכל אלו הלימודים שבגמרא דמזה למדו שאין להם חלק. כי תרומיהו איתנייהו, דמעיקרא נידונו שאין להם חלק לעולם הבא, והיינו על שורת הדין, אבל לבסוף לאחר המשא ומתן של החכמים בענין שלמה המלך, זכו גם אותן המלכים לעולם הבא, על ידי שניחן להם כן מן האוצר הגדול של מתנת חנם].

קפב

חקרמה לאופן שני בישוב קושיא נ

מבואר בגמרא שבת: כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה, שנאמר ולא היה לִכְבוֹ שָׁלֹם עִם ה' אֱלֹקָיו כְּלָבָב דָּוִד אָבִיו, כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, אבל מיחטא נמי לא חטא

אָדער אפשר גאָר, איך האָב געקלערט אפשר נאָך אַ בִּיחִינָה. דאָס איז דאָך אַמאָל [זיכער, ווי] די גמרא זאָגט דאָך אין שבת¹¹, כָּל הָאוֹמֵר שְׁלֹמָה חָטָא אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' יא, ד), הָיָה כְּרִבִּי נִתָּן [פירש"י: דשני קרא הטו ללכת והוא לא הלך], דרבי נתן רמי, כתיב וַיְהִי לַעֲת זָקֵנָה שְׁלֹמָה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבָהּ, והכתיב כְּלָבָב דָּוִד אָבִיו, כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא. הכי קאמר, וְהָיָה לַעֲת זָקֵנָה שְׁלֹמָה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבָהּ ללכת

¹¹ בגמרא שבת (נ:): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר שלמה חטא, אינו אלא טועה, שנאמר ולא היה לִכְבוֹ שָׁלֹם עִם ה' אֱלֹקָיו כְּלָבָב דָּוִד אָבִיו, כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא. ○ אלא מה אני מקיים וַיְהִי לַעֲת זָקֵנָה שְׁלֹמָה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבָהּ (מלכים א' יא, ד), הָיָה כְּרִבִּי נִתָּן [פירש"י: דשני קרא הטו ללכת והוא לא הלך], דרבי נתן רמי, כתיב וַיְהִי לַעֲת זָקֵנָה שְׁלֹמָה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבָהּ, והכתיב כְּלָבָב דָּוִד אָבִיו, כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא. הכי קאמר, וְהָיָה לַעֲת זָקֵנָה שְׁלֹמָה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבָהּ ללכת

די גמרא, איז געדרנגען פונעם פסוק ולא היה לבבו שלם פלכב דויד אביו, [אז] ס'איז נאך נישט געווען אזא שלמות ווי דער פאטער, אבער מיטא לא חטא, קען דאך נישט [זיין שטאט, ורק] אז ס'איז נאך עפעס א שטיקל דיפערענץ, אז ס'איז נישט 'דאס שלמות' איז נישט אזוי ווי ביים פאטער, איז ער נאך 'עפעס' געריקט פונעם פאטער, אבער [ס'איז] א סימן אז ס'איז נישט געווען קיין חטאים.

אזוי זאגט דאך, די גמרא זאגט דאך דאס. אזוי ווי די אלע [מפרשים] טוען דאך שוין מ'ישיב זיין [כל אלו הפסוקים שנזכרו אצלו עניני חטאים].

קפג

וויסן להוסיף זה גם בדיוק לשון הפסוק ולא היה לבבו שלם פלכב דויד אביו. דלשון לבב' בשני בתי"ן מורה על יצר טוב ויצר הרע, וכמו שדרשו בפסוק בכל לבבך, בשני יצריך. והכוונה כמו שפירשו כמה שאמר דוד ולבי חלל בקרבי, שהרגו ליצר הרע, ונמצא שעבר את ה' בשני היצרים, וכדרך שאמר באברהם שנאמר בו ומצאת את לבבו נאמן לפנך. ועל זה נאמר בשלמה שלא היה בשלימות המדרגה בענין זה, כמו שהיה דוד אביו

[ועוד] זעט דאך אויס אזוי, [שהרין] ס'שטייט נאך לבבו, האב איך נאך מדייק געווען אין דעם. ס'שטייט נישט לבבו.

[ווי] ס'שטייט דאך [ונאכהת את ה'] בכל לבבך, [דרש'נט מען] בשני יצריך.

[וכן באברהם נאמר] [נחמיה ט, ח] ומצאת את לבבו נאמן לפנך,

[והנה] ס'שטייט^כ ביי דוד, דוד המלך האט געזאגט [תהלים קט, כב] לבבי חלל בקרבי,

[על שהרג את היצר הרע].

אזוי ווי ביי אברהם אבינו שטייט לבבו נאמן, שהפכו פולו לטוב.

איבערדעם זאגט ער [בשלמה המלך, ולא היה לבבו שלם פלכב דויד אביו], ס'איז נישט געווען אזוי לבבו שלם, אז ס'זאל זיין ביידע יצרים אינגאנצן אזוי בשלמות - פולו טוב - אזוי ווי ביים פאטער [שנאמר בו לבבי חלל בקרבי].

אחרי אלהים אחרים, ולא הלך. והכתוב (שם, ו) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב, שביקש לבנות ולא בנה. אלא מעתה (יהושע ח, ל) אז יבנה יהושע מזבח לה'. שביקש לבנות ולא בנה, אלא דבנה, הכא נמי דבנה [קשיא היא]. אלא [מהכא הילך דלא בנה] כדתינא, רבי יוסי אומר, ואת הקמות אשר על פני ירושלים אשר מדין להר המשחית אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרת שקץ צידנים וגו' (מלכים ב' כג, יג), אפשר בא אסא ולא ביערם, יהושפט ולא ביערם, עד שבא יאשיהו וביערם, והלא כל עבודה זרה שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערם, אלא מקיש ראשונים לאחרונים [מקיש את בנינו של שלמה לביעורו של יאשיהו], מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח [מה יאשיהו לא עשה ביעור זה, ותלו בו מן השמים לשבח, הואיל וביער השאר שנעשה משמת יהושפט], אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי [אף שלמה לא עשה בנין זה, ותלו בו לגנות מתוך שלא מיחה בנשיו]. והכתוב (מלכים א' יא, ו) ויעש שלמה הרע בעיני ה', אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו, ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

^ט במשנה דברכות (נד): ונאכהת את ה' אלוקיך בכל לבבך (ואתחנן ו, ה), בכל לבבך, בשני יצריך, ביצ"ט וביצה"ר.

^{טז} בגמרא בבא בתרא (יז): שלשה לא שלט בהן יצר הרע, אלו הן 'אברהם' יצחק ויעקב, דכתיב בהו בכל מכל כל [פירש"י: באברהם כתיב (ח"י כד, א) ויה' ברך את אברהם בכל. ביצחק כתיב (תולדות כז, לג) ואכל מכל. ביעקב כתיב (וישלה לג, יא) וקי יש לי כל]. ויש אומרים אף דוד, דכתיב (תהלים כט, כב) ולבי חלל בקרבי יצרי הרע מת בקרבי.

ובגמרא עבודה זרה (ד): דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה ודבת שבע] ולא ישראל ראוי לאותו מעשה [נדעגל], לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב ולבי חלל בקרבי [פירש"י: יצר הרע חלל בקרבי, ואין לו כל שלוש בקרבן], ולא ישראל ראוי לאותו מעשה, דכתיב (ואתחנן ה, כה) מי יתן והיה לבכם זה להם לזרע אתי כל הימים.

^{טז} בירושלמי ברכות (דף סז, וסוטה דף כה): אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב, דכתיב (נחמ"ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפנך [פירש הפני משה: ומצאת את לבבו]. שתי לבות, שאף יצר הרע שלו החזירוהו לטוב]. אמר רבי אחא והפשיט [היצר הרע עשה פשרה ושלום עמו], אלא וקרית עמו הקרית וגו' (שם) [דרש וקרית עמו הקרית אדלעיל, ומצאת את לבבו וגו'. ואע"פ פשטיה דקרא על הקב"ה נאמר, שכתר עם אברהם]. אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו [כלומר לעשות שלום עמו] והרגו בלבבו [כפה אותו לעשות רצון בוראו], מאי טעמא לבבי חלל בקרבי.

קפר

אמנם על כל פנים משמע מפסוק זה, דבעצם היה שלמה ראוי להיות כמו דוד אביו, וכמו שמצינו שכתב הרמב"ן לענין מלך המשיח שהוא מורע דוד, דצריך שיהיה גם מגזע שלמה. אלא שנמנע ממנו מדריגה השלימה זו, מחמת איזה פגם, שהוצרך עוד לתקנו

יהיה איך שיהיה, ס'איז נישט געווען [בשלימות הגמור כמו בדוד אביו].

פארוואס ס'איז נישט געווען אזוי [לפי שהיה בזה איזה פגם, אבל על כל פנים] זעט אויס [מזה הפסוק, כי] ער איז ראוי געווען מיט די מעשים [שלו] צו זיין אינגאנצן אזוי ווי דער פאטער.

קפה

דער רמב"ם זאגט דאך^פ, אז משיח וועט זיין אינגאנצן, פונקט ווי [ער מוז זיין] מזרע דוד, - ס'שטייט אין פירוש המשניות^ט, - אזוי מוז ער זיין מגזע שלמה, זאגט ער.

קפו

קאן טאקע זיין [דלכן באמת היה ראוי שלמה המלך להיות במדריגת דוד אביו]. נאך וואס דען, דורך די זאכן, דעס וואס ער רעכנט אויס אין די פוסקים^א, מ'טרעפט דארטן די זאכן, [לכן נאמר עליו שלא היה לבבו 'שלם' כדוד].

קפו

ובאמת גם כל הפגמים הנזכרים בפסוקים בענין שלמה, היתה כוונתו לטובה, בענינים גבוהים ונעלמים, שרצה להביא בימיו את תיקון השלם. אלא שלא היה עדיי הזמן ראוי לכך ס'איז דאך אויך, 'די' עבירות זענען דאך אויכעט געווען, איז דאך אלעס ענינים גבוהים.

ווי דער לבנת הספיר^ב זאגט, [אז] ער האט מיט דעם געמיינט מ'כניע צו זיין אלע [חיצינים] צו דער קדושה^ג.

[נאך] אף על פי כן, ס'איז דעך אבער 'דאך' געווארן דערפון א שטיקל פגם, ווייל ס'איז נישט געווען אויפן פלאץ, [שלא היה עדיין זמן תיקון השלם, וכמבואר שם].

קפה

עוד הקדמה לאופן שני ביישוב קושיא נ

ונקדים עוד מה שמוכח ברבינו בחיי בשם פירקי היכלות בענין עשרה הרוגי מלכות שזה היה כדי לתקן חטא מכירת יוסף, ושלכן נתגלגלו השבטים עצמן באותן עשרה תנאים של הרוגי מלכות דער רבינו בחיי זאגט אין פרשת מקץ^ט, ברענגט ער פון ספר היכלות, די עשרה הרוגי מלכות זענען דאך געווען אויפן חטא מכירת יוסף, [און] ס'שטייט דאך [אז]

^פ בפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין י, א): היסוד השנים עשר [מ"ג עיקרי האמונה], ימות המשיח. והוא להאמין ולאמת שיבא, ולא יחשב שיתאחר וכו', ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם, כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממה רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה. ומי שהסתפק בו, או נתמעט אצלו מעלתו, קפץ בתורה, שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים. ומכלל יסוד זה, שאין מלך לישראל אלא מבית דוד, ומזרע שלמה בלבד, וכל החולק על המשפחה הזאת, קפץ בשם השי"ת ובדברי נביאיו. ^א וכמובא שם בגמרא שבת דלעיל.

^ב בלבנת הספיר (פ' ויחי סוף ד"ה ויברך יעקב, ופ' חיי ד"ה ומה שאמר), עיי"ש מה שכתב בזה. [נוהספר לבנת הספיר הוא ספר קדמון על התורה בדרך הקבלה, נכתב בשנת ה' אלפים פו-פז בערך, והשיטה מקובצת (בכא בתרא עה). כתב שחיברו רבי דוד ב"ר יהודה החסיד (ולא נודע איזה רבי יהודה החסיד), ובספר נגיד ומצוה איתא שהאר"י הקדוש אמר על ספר זה שדבריו אמת ויציב].

^ג ויענין בזה גם בס"ג פרה תשי"ג [לשון קדשו קונטרס צז], פרה תשט"ו (קונטרס קפד), ואחרון של פסח תשכ"א (קונטרס נז).

מ'האט דאך אַראָפּגעטריבן - ברענגט ער דאָן [מפרקי היכלות] - אַז די שְׁבָטִים זענען אַראָפּגעגאַנגען, זיי זענען אַראָפּגעקומען נאָכאַמאָל פֿעבור [נשמה] פֿגלגול, אין די עשָׂה הַרוּגִי מַלְכוּת איז געווען די הייליגע שְׁבָטִים דעמאָלטס.

קפט

ומבאר בוור דבימי השבטים היה כוחם גדול, ולא היה מקום לקטרוג לחול. והשמן תבע דינו לאחר כן בימי הרוגי מלכות

ווי דער זוהר הקדוש זאגט^ה, [אז] פֿיומי פון די שְׁבָטִים, לא תָּבַע דִּנְא, ווייל ער האָט מוֹרָא געהאַט [בגין ד]חִיליהוֹן תְּקִיף.

^ה ברבינו בחיי סוף פרשת מקץ (מד, יז): ועל דרך הקבלה, מה שנחתמה פרשה זאת בפסוק עליו לשלום אֵל אֲבִיכֶם, זה רמז לעשרה הרוגי מלכות, אשר עליו לשלום אל אביהם שבשמים, אחר שנחלכנו ונצרפו מחטאו של יוסף וכו'. ויש לך לדעת שלא היו בזמן אחד, ולא נידונו כולן ביחד. וכן תמצא בפרקי היכלות (פרק ה), אמר רבי ישמעאל, אותו היום חמישי בשבת היה, כשבאת השמועה מכרך גדול שברומי שצוה לופינוס קיסר ותפשו ארבעה אנשים אלו מאבירי ישראל, רבן שמעון בן גמליאל, ורבי ישמעאל בן אלישע, ורבי אלעזר בן דמא, ורבי יהודה בן בבא, ומאתים ושמונה אֵלִים תלמידי חכמים מירושלים פֿדיון שלהם. וכיון שראה רבי נחוניא בן הקנה גזירה זו, עמד והורידני ומרכבה ובקשתי שאלה מסוריאלי של הפנים, ואמר לי עשרה נכתבו בבית דין של מעלה וניתנו לו ל"מ הרשע שרו של עשו, ואמרו לו לך והכתוב מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים גזירת גִּנְבָּה אִישׁ וּמְקָרוֹ וְנִמְצָא כִּידּוֹ מוֹת יוֹמָת (משפטים כא, טז), ושמונה לו להנעם ממנו עד שתגיע יָפֶקֶד ה' על צֶבֶא הַמָּרוֹם בְּמָרוֹם (ישע' כד, כא), בגדיים וכבשים של יום הביכורים. אמר רבי ישמעאל, כל ההתראות הללו וכל התנאים הללו התרו בו והתנו עם ס"מ הרשע, והוא אמר קבלתי עלי ויחבר עשרה מאבירי ישראל. אמר רבי ישמעאל מה עשה זהוריאלי ה' אלקי ישראל באותה שעה, לא הספיק לומר לסופר כתוב גזירות ומכות גדולות קשות ועזות ומבוהלות ונוראות וכבודות על רומי, מפני חימה שנחמלא על ס"מ הרשע שקבל עליו כל התנאים הללו, אלא מיד נטל גיור וכתב עליו נקמה זו עתידה ושמונה לרומי הרשעה, תעלה ענן אחד ותעמוד למעלה מרומי ששה חדשים וירד שחין לח על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל הפירות וכל מיני מתכות, ואחרי כן תעלה ענן אחרת ותדחה את חברתה ותעמוד במקומה ששה חדשים אחרים, וירד נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים על רומי הרשעה, עד שתבוא שעה שיאמר אדם לחבירו הילך רומי הרשעה בפרוטה היא וכל אשר בה ויאמר לו אינה מתבקשת לך, עד כאן בפרקי היכלות. ו אַבֵּל יֵשׁ לַחֲמוּהָ מִמָּה שֶׁכָּתוּב (שם, פרק ח), כִּי רַבִּי חֲנִינָא בִּן תַּרְדִּיּוֹן הוּחַלְפוּ בְּלוֹפִינוֹס קִיסָר, וְלוֹפִינוֹס קִיסָר הוּא שְׁנִיפָה, וְכֵן כֹּל שֶׁאָר, כִּי כֵן כָּתוּב שֶׁם וְכַמְדָּה זֹאת לֹכֵל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל. וְשִׁמְעוֹנִי בֶּזֶה, כִּי שֶׁשׁ הוּחַלְפוּ יִצְחָק בְּנָאֵל, וְהוֹרֵבָה לֹו שֶׁכֵּר כִּאֵלֹו הַקּוֹרֵב וְכִאֵלֹו עֶפְרוֹ צִבּוֹר עַל גְּבֵי הַמְּזוּבָה, כֵּן הוּחַלְפוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בִּאֲחֵרִים, וְכֵיוֹן שֶׁטַעֲמוּ טַעַם מִיתָה בִּמְהָ שֶׁנִּתְפָּשׁוּ 'וּנְגַמְר דִּינָם', לִכְךָ הֵם קָבְלוּ עֲנֶשֶׁם, וְהָרִי זֶה כִּאֵלֹו נִהְרָגוּ וכו'. ומפני זה נחתמה הפרשה וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֵל אֲבִיכֶם, והיה יכול לומר לכו לשלום לדרככם, אבל הפרשה מבוארת באחי יוסף לשעה, ורומות לעשרה הרוגי מלכות לדורות, אשר עליו לשלום אל אביהם שבשמים. וכן דרשו חז"ל חכמי האמת ז"ל (פסחים ג.) עשרה הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, וכן הכתוב אומר (ישע' סד, א) עֵינִי לֹא רָאִתָּה אֱלֹקִים זוֹלָתָךְ יַעֲשֶׂה לְמַחְכֶּה לוֹ.

^ה בוורח דש איכה (דפוס מונקאטא תרע"א, דף נז: נז): רבי יודאי פתח, פֿיום שְׁמִיעוֹ שְׁמִיעוֹ הִבִּית (קהלת ז, א) אֵלֶין נְתָאִים וְאִמְרוּרָאִים, הָיוּ נָטִיר עֲמָא דִּירְשָׁאֵל, וְאִזְדַּעְזְעוּן מִדּוֹכִיתִיָּהּ. וְהִתְעַוְתוּ אֲנָשֵׁי הַחֵיל (שם), כִּמְה דַּאת אִמֵּר (ויגש מו, ז) וְלֹשׁ בָּם אֲנָשֵׁי חֵיל [דקאי על בני יעקב], חוּבָא דְבְנֵי יַעֲקֹב דְּהוּוּ אֲנָשֵׁי חֵיל, וְסָבְלִי עוֹת דִּינָא, כִּמְה דַּאת אִמֵּר (איוב ג, א) הִקָּל יָצוֹת מִשְׁפָּט, קִבְּלוּ עוֹת דִּינָא אֵינּוּן אֲנָשֵׁי חֵיל. דִּכְךָ אִוְרִיחַ דִּנְחָשׁ, לְבַתֵּר דְּקִטִּיל לְבָר נֶשׁ, אֲהֵדֵר וְנִשְׁחֵךְ לִיה נִשְׁכִּיכוּ בְּלֹא רַחֲמִין, דֹּא אִיהוּ עוֹת דִּינָא. וְשִׁלּוֹ לְהוּ בְּנֵי אֶרֶעָ קִדִּישָׁא, יֵאוֹת דֹּאֲתוֹן אִית לִכּוֹן לַמִּבְכִּי, כִּמְאֵן דְּבִכִּי מִרְחִיק. דֹּהָא אַבְלָא וּבִכְיָה וּמִסְפָּדָא בְּנָהִי וּמִרִירוֹ לֹא מִטָּא לְכוּ, דֹּהָא רַחֲצִין רַגְלִיכּוֹן, וְלֹא בִּיעִיתוּ לְטַנְפָּא לּוֹן מִלְקַדְמִין, כִּמְה דַּאת אִמֵּר (שיר השירים ה, א) רַחֲצִיתִי אֶת רַגְלִי אִיכָכָה אֶטְנָפֶם. אַבֵּל אֵנּוּן דְּשִׁנְכִין עֵין גָּדִיר נֶחֶשׁ, וְכַמֵּין לָן בְּכָל יוֹמָא, קִטִּיל וְנִשְׁחֵךְ, וְאִנּוּן מִנִּינִינִין עוֹת דִּינָא דֹּאֲתַעֲבִיד בִּינָא, בִּאֵינּוּן אֲנָשֵׁי חֵיל, דִּי בְיוֹמֵיהוֹן שְׁחִיק, וְלֹא בִּעָא דִּינָא. דְּדַחִיל מִינִינִיהוּ דְּחִילוֹ סָגִי, וְלֹא יִכִּיל לְקִימָא קִמְיִיהוּ, וְכֵיוֹן דְּעִבְרוּ לַהֲהוּא עֲלָמָא בְּתִיבּוּתָא, קִימָא נֶחֶשׁ קִמִּי קִבָּה, וְתַבַּע דִּינָא. וְדִיִּיק קִרָא דְּכִתִּיב (משפטים כא, טז) וְגִנְבָה אִישׁ וּמְקָרוֹ וְנִמְצָא כִּידּוֹ מוֹת יוֹמָת. אִמֵּר קוֹבָה לְנֶחֶשׁ, יוֹסֵף לֹא הִיָּה אִישׁ. וְנִמְצָא כִּידּוֹ גוֹי, הָא בִּידִיָּהוֹן לֹא אֲשַׁתְּכָה, אֲהִיר וְקִאִמֵּר (תצא כד, ז) כִּי יִמְצָא אִישׁ גִּנְבָה נִפְשׁ מִאֲחִיו מִגְּנִי יִשְׁרָאֵל וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְקָרוֹ וּמָת גִּנְבָה הִהוּא. תַּמְנִי מֵאָה שְׁנֵין הוּא חֵיבָא הִהוּא נֶחֶשׁ וְתַבַּע דִּינָא. וְאַנּוּן תַּנִּינּוּן, מֵאֵן דֹּאֲתַחֲבִיב בְּתֵרִי דִּינִין, אֲתִד בְּחִמְרָא. וְוִי מֵאֵן דְּקָבִיל עוֹנָשָׁא עַל חוֹבִיָּה, דֹּהָא מִיתָה מִכְפָּרָה עַל חוֹבִיָּה, וְאֲהֵדֵר לְקַבֵּל עוֹנָשָׁא אֲחִוְרָא, וְוִי לֹא הִתְעַוְתוּ אֲנָשֵׁי חֵיל, וְס"מ וְנֶחֶשׁ קִימִי לְתַבַּע דִּינָא. עַל דֹּא יֵאוֹת לָן לַמִּבְכִּי וּלְמִסְפָּד, דְּקִרָתָא קִדִּישָׁא אֲשַׁתְּאֵרָת פֿוֹד מְכָל טְבִין דְּהוּוּ בָהּ. בְּהִיָּא שְׁעָתָא נַחַת ס"מ וּבְכָל עֲלָמָא, וְאֵעִיל רוּחָא דֹּא בְּמַעוֹ דִּהִהוּא רֶשַׁע מִלְכָּא דְּרומִי, וְתַבַּע דִּינָא מִתְקִיפִי עֲלָמָא. וְוִי לְדֹא, וְוִי לְעֲלָמָא, עוֹת דִּינָא לֹא אֲשַׁתְּכָה מִן יוֹמָא דֹּאֲתַעֲבִיר עֲלָמָא כֹּדָא.

ובתהלים תפילה למשה (קב, א) הביא זה בזה"ל, כמו דֹּאֲתַעֲבִירָהּ בְּיוֹמֵיהוֹן דְּשִׁבְטִים לֹא תַבַּעוּ דִּינָא,

הָאֵט מַעַן זַי אַראָפּגעטרייבן (בימי הרוגי המלכות), זיי זענען אַראָפּגעקומען מֵעוֹלָם הָעֲלִיָּוִן דִּי שְׁבֵטִים [ונכנס נשמח] אין דִּי עֲשָׂרָה הַרֻּגִי מַלְכוּת, [כדי] ס'זאל אָפּגעווישט ווערן דער חָטָא מְכִירַת יוֹסֵף.

קצ

ובאמת גם ענין מכירת יוסף היתה בזה גדול שנתגלגל על ידם, וכמבואר במדרש. אלא שמכל מקום היה בזה איזה פגם, ומקום לקרונ

- דער אַמַּת, דער חָטָא מְכִירַת יוֹסֵף איז געווען אַ זָכוּת, ס'הָאט געמוזט זיין. ווי ס'שטייט אין מדרש¹⁰ [אויף דעם, אז] מַגְלָלִין 'זָכוּת' על יָדָן. ס'איז אָבער 'דאָך' געווען אַ שטיקל פֿגָם. און דער פֿגָם הָאט געדאַרפט אָפּגעווישט ווערן, [אז] זיי זאלן בלייבן בַּגְדֵּל קְדוּשָׁתָם, [ולכן] הָאט געמוזט געשען עפעס אַזאַ מַעֲשֶׂה [של עשרה הרוגי מלכות]. -

קצא

ומסיק הרבינו בחי' עוד, דבאמת לא נהרגו העשרה תנאים, כי ברגע האחרון נתחלפו עם אחרים מרשעי האומות והם נהרגו. רק שעל ידי הפסק דין שעבר עליהם, והפחד שהיה להם מזה, על ידי זה נתקן חטא מכירת יוסף. וזה היה בעין שמיצונו בעקידת יצחק שהיה מוכן לשחיטה, ולבסוף נתחלף נשמתו ונכנס בהאיל שנשחט, ועל ידי נחשב כאילו נשחט יצחק, וכאילו אפרו של יצחק צבור על המזבח, ועומדת זכותו לעד

פירט אויס דער רבינו בחי', אַז זיי זענען נִתְחַלֵּף געוואָרן [אותן עשרה תנאים עם אחרים, און] זיי זענען נישט, זיי הָאט מען נישט גע'הַרְגֵ'ט, זאָגט ער. ס'איז נִתְחַלֵּף געוואָרן יעדער [מהתנאים] מיט - זעט אויס [ברבינו בחי'] - מיט רְשָׁעִים.

קצב

ברענגט ער, אַזוי ווי דער אַיל פֿון יִצְחָק'ן וואָס ס'איז נִתְחַלֵּף געוואָרן נִשְׁמָתוֹ [של יצחק] אינעם אַיל, [ועל כן אף שיצחק עצמו לא נשחט] פֿונדעסטוועגן הייסט [עס] ווי גלייך 'ער' איז פֿאַרברענט געוואָרן, [און] ער הָאט דעם זָכוּת [כאילו אָפֿר] צָבֹור על הַמִּזְבֵּחַ¹⁰, דורכדעם ווייל מ'הָאט אים 'געפֿירט' לְשַׁחֲטָה.

זאָגט ער [אז] די זעלבע איז געוועזן [ביי] דִּי עֲשָׂרָה הַרֻּגִי מַלְכוּת, 'זיי' הָאט מען נישט גע'הַרְגֵ'ט, [נאָך] די לעצטע רַגַע אַמָּאָל¹⁰ זענען זיי נִתְחַלֵּף געוואָרן, זענען זיי נִתְחַלֵּף געוואָרן פֿאַר אַנדערע. אַזוי ברענגט ער דער רבינו בחי'.

נאָך וואָס'זשע דען, וואָס דען זענען זיי 'אָפּגעקומען' מיט דעם, ווייל ס'איז געווען אַזאַ 'פֿסֶק' אויף זיי, הָאָבן זיי טוֹעִם געוועזן דעם טַעֵם וואָס מ'הָאט זיי

בגין דרחיל (פי' שנתיירא מהם), בגין דחיליהון תקין (פי' לפי שכוחם חזק), עכ"ל. [נורבינו היה רגיל בלשונו להזכיר דברי הוזהר על פי לשון התפילה למשה בזה].

¹⁰ בבמדבר רבה (נשא יג, יז): אע"פ שאירע לשבטים שבא לידיהם מכירת יוסף, אַתָּ סבור שלא היה בא לידם אותו המעשה אלא אם כן היו רשעים במעשה אחרים, לאו, אלא צדיקים גמורים היו ולא בא לידם חטא מעולם אלא הוא, הדא הוא דכתיב [מקץ מב, כא] וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲכָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ וְגו', שהיו מפשפשים בעצמם למה אירע להם תפיסת מצרים, ולא מצאו אלא זה בלבד. ומתוך גנותם סיפר הכתוב שבחם, שלא היה בידם עון אלא זה בלבד. ולפי שמכירת יוסף זָכוּת היה לו, שהיא גרמה לו למלך, וזָכוּת היתה לאחיו ולכל בית אביו, שכלכלם בלחם בשני רעבון, לכך נמכר על ידם, שמגלגלין זָכוּת על ידי זָפֵאי.

¹⁰ וכמבואר הירושלמי (תענית ח). ובבראשית רבה (צד, ה): רואין אפרו של יצחק, כאילו צָבֹור על גבי המזבח. ובבמדבר רבה (יז, ב): מהו תַּתָּת בְּנוֹ [וירא כב, יג], אמר אברהם, רבון העולמים תהא רואה כאילו דם יצחק זורק לפניך, נטל האיל והפשטיו ואמר כך תהא רואה כאילו עורו של יצחק הפשטתי לפניך, נטלו והספיגו אמר כך תהא רואה כאילו יצחק מסתפג לפניך, שרפו ואמר כך תהא רואה אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח.

¹⁰ פירוש: בכל אופן.

גע'פסק'נט און מ'האָט זיי 'געפירט' ל'מיתתה, און מיט דעם זענען זיי שוין אָפּגעקומען, איז שוין אָפּגעווישט געוואָרן דער חטא. [און] פּוֹעֵל האָט עס נישט געברויכט צו זיין.

קצנ

אופן שני בישוב קושיא ג

ועל דרך זה יש לומר דכוונת החכמים במה שביקשו למנות את שלמה, היתה בכדי לחזור ולהעלותו למדרגת דוד אביו ממש, ולזה רצו להוציא פסק דין כזה, בכדי שעל ידי זה יתוקן כל סיג ופגם שהיה אצלו. אבל לא היתה כוונתם שיוציא הפסק ל'די מעשה, אלא שעל ידי הפסק דין לחוד יתוקן הפגם, ושוב לא יצטרך לכך למעשה.

[ולפי זה] קאָן זיין אפשר אַזוי.

זיי האָבן געוואָלט אַהערשטעלן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, 'אינגאַנצן' אַזוי ווי פֿרִיִד אָביו. נאָר [ס'איז געווען] דער פֿגם וואָס ס'איז עפעס געווען, וואָס ס'האָט מוֹנֵעַ געווען אַז ס'איז נישט געווען אינגאַנצן. זיי האָבן געוואָלט אָפּווישן דעם פֿגם. נו וויאָזוי איז דאָס מעגליך עפעס.

האָבן זיי געוואָלט חֲלִילָה ס'זאָל עפעס געשען, האָבן זיי געוואָלט ברענגען אַזאַ פֿסֶק [למנותו בין המלכים]. אָבער נישט [אויף] ל'מַעֲשֶׂה. אַזוי ווי ס'איז געווען דאָרטן ביי די עֲשָׂרָה הַרֹגֵי מַלְכוּת, אַז דער פֿסֶק איז גענוג געוועזן. איבערדעם האָבן זיי גערעכנט אים אַזאַ פֿסֶק צו געבן. [אָבער] זיי האָבן אים גאַרנישט 'געוואָלט', זיי האָבן גאָר דאָס אַליין נישט געמיינט אויף ל'מַעֲשֶׂה.

קצר

ואפשר עוד שאף לפי אופן זה השני, היתה בזה טובה ותקנה גם לשאר המלכים, שעל ידי שכבר נפסק עליהם שאין להם חלק לעולם הבא, כבר יתוקנו בזה, ושוב יוכלו עתה לזכות גם הם לעולם הבא

[און] אפשר קאָן גאָר זיין טאַקע [גם] ל'דרך זה, אַזוי ווי] וואָס איך האָב פריער געזאָגט דעם פֿשֶׁט, אַז די אַלע וואָס זענען [נמנה געווען], אפילו יִרְבֶּעם און אַחָאָב זענען געקומען [לעולם הבא, על ידי החנינה מאוצר של מתנת חנם]. איז אויך [דער פֿשֶׁט] אַז זיי זענען 'אָפּגעקומען' מיט דעם וואָס זיי זענען געוועזן [נמנה], זיי זענען געווען קודם אַ שטיק צייט, זענען זיי געוועזן אָפּגע'פסק'נט אַז זיי זענען נישט קיין בְּנֵי עוֹלָם הָבָא, און דער פֿסֶק [של אותו הזמן] קאָן זיין האָט זיי גענוצט אַז זיי זאָלן קאָנען דערנאָך שפּעטער צוקומען צו עוֹלָם הָבָא.

ביי זיי אַליין קען אויך זיין אויף דער בְּחִינָה.

קצה

אלא שאַזל שאר המלכים באמת היו מחוץ לגן עדן, לאיזה זמן. אבל שלמה המלך לא היה בחוץ אפילו לפי שעה, כי הוא בגודל קדושתו אינו דומה כלל לשאר המלכים, והיה מספיק לו רק המושא ומתן של הפסק דין לחוד, ועל ידי זה חזר ונתעלה להיות במדרגת דוד אביו, ובמעלתו לעולם הבא

נאָר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ איז דאָךְ נאָךְ אַנדערש געווען.

זיי זענען דאָךְ געבליבן [לאיזה זמן בחוץ, גם בפועל], יִרְבֶּעם און אַחָאָב איז ווייטער געבליבן [שלא זכו אלא במתנת חנם].

[אָבער] שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ איז דאָךְ דער מְקוֹר הַקְּדוּשָׁה, ביי אים איז דאָךְ אַ פֶּחַד, ער איז קָדוֹשׁ וְנוֹרָא. [נאָר] עַל כָּל פְּנִיָּם [וועגן] דעם שטיקעלע פֿגם איז גענוג געווען טאַקע בְּאֵמַת 'נאָר אַ פֿסֶק', מ'האָט נישט געברויכט [למעשה, אפילו לשעה, און] זיי אַליין האָבן נישט געמיינט אַנדערש [רק פֿסֶק לשעה קצר, כדי לנקות הפגם].

קצו

און דאָס קאָן זיין. אַז דאָס איז 'דורכגעגאנגען', און ס'איז טאָקע מיט דעם פֿסק איז עס געוואָרן, איז געווען אָפגעווישט געוואָרן [כל פגם], איז ער געוואָרן טאָקע קדוש וְנוֹרָא 'פֿדוד אָביו'.
קאָן טאָקע זיין ס'האָט גענוצט, און זיי האָבן אויך נישט געזוכט מער.

קצו

אמנם מן השמים לא הסכימו לגמור אף הפסק דין לחוד, רק הכריזו שלא יבוא אפילו הפסק דין לידי גמר, רק יספיק לו זה השקלא וטריא לחוד, ומחשבת החכמים שרצו לדון בן

און אפשר גאָר קאָן זיין [אז] מ'האָט מן השמים 'דאָס' אויך נישט געוואָלט [אף לפי שעה], און ס'איז גענוג געווען דער שְׁקָלָא וְטְרִיא אַלִיין, איז גענוג געוועזן פאַר דעם, מ'האָט נישט געברויכט האָבן [מער]. דאָס אַלִיין איז שוין געווען גענוג אַ רושם, מיט דעם אַלִיין, [און] מ'האָט נישט געברויכט מער. [ולכן] דער פּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים האָט זיי נישט געלאָזט ווייטער טון.

זיי אַלִיין די הייליגע חֲכָמִים האָבן נישט געוואוסט ווי לעולם זענען זיי געווען, מַגְדֵּל עֲנוּתָנוּתָם [לא ידעו בעצמם] ווי גרויס זייער פֿח איז, אַז דער שְׁקָלָא וְטְרִיא אַלִיין האָט גענוצט, [און] מ'האָט נישט געברויכט אים דורכפירן [דעם פֿסק, אף לפי שעה].
אַבער מן השמים האָט מען נישט געלאָזט מער, - ס'איז גענוג געווען [דער שקלא וטריא], - וועגן פֿבּוּדוֹ שֶׁל שְׁלֵמָה, ופֿבּוּדוֹ שֶׁל דָּוִד, מ'האָט נישט געלאָזט מער 'פֿאַרהאַנדלן' דעריבער.

[און] על כל פנים די שְׁקָלָא וְטְרִיא אַלִיין האָט גענוצט, אָבער טאָקע נישט לְמַעֲשֶׂה. און [אויף] לְמַעֲשֶׂה האָבן זיי אַלִיין נישט גערעכנט.

קצו

דאָס אַלעס האָב איך גערעכנט [אז] אפשר קאָן גאָר זיין בְּחִינּוֹת [כאלו בענין זה] דעם האָב איך גערעכנט [כעת].
איך האָב שוין געזאָגט אַנדערע בְּחִינּוֹת [בעבר].
על כל פנים דאָס קאָן מען זאָגן אפשר דאָ אַט, אין דעם עֲנִין, דער בְּחִינָה.

קצו

המשך ישוב הקושיות בקריאת היום

ישוב קושיא ה (באופן שני)^ט

הנה לפי המבואר לעיל בשם המדרש, יוצא מזה דבפרשה זו שנאמר בו הִרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ, נאמר כאן מה שהראה הקב"ה למשה רבינו את הדרכים ואופנים של מתן השכר לעולם הבא,

הִיּוֹצֵא לָנוּ מִזֶּה, אין די פרשה פון הִרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ [שבאותה שעה הראה לו הקב"ה למשה עניני שכר עולם הבא, אין דעם] ליגט דער גאַנצער סוד עוֹלָם הַבָּא.

דאָס זאָגט דאָך אַרויס דער מדרש^ג, [אז] ער האָט מתפֿלל געווען הִרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ, ער האָט געוואָלט זען [מתן שכרן שבעולם הבא], און מ'האָט אים אַלעס געוויזן [כל האצרות]. און [אויך] דער וְחֲנַתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחֲךָ, דער מִתְנַת חֲנָם. אַלדינגס שטייט דאָ [בזו הפרשה], דעם גאַנצן דָּרָך פון עוֹלָם הַבָּא.

ר

ולפי המבואר בפרי מגדים בטעם קריאת שיר השירים בשבת זו, דהוא לפי שבו נכתבו עניני עולם הבא, והשבת הוא מעין עולם הבא. על כן שפיר תקנו לקרות בשבת זו דייקא פרשת כי תשא, ולא פרשת משפטים. לפי שפרשת כי תשא נאמר בו גם כל הענין של הראיני נא את כבודך, דמירי גם כן מסוד עולם הבא

איבערדעם איז רעכט [מה שקורין בשבת חול המועד פרשה זו דייקא ולא פרשת משפטים, דהוא כמו שנתבאר לעיל^ר בענין שאומרים דייקא 'בשבת' די שיר השירים, וואָס ער זאָגט דאָרטן אויף שיר השירים, ער דער פרי מגדים זאָגט^{טו} [דעם טעם] אַז ס'איז מ'רמז אויף עולם הבא [והשבת הוא 'מעין עולם הבא' (וכדלעיל באות יג).] וכמו שכבר נתבאר לעיל^ר ביאור טעם זה].

און דער גאַנצע פּרשָה [פון ראה אתה אמר אלי, נכלל בו] אַלדינגס [מעניני עולם הבא], און אפילו וואָס מיט אים [שלמה המלך] האָט זיך געטון דערנאָך שפעטער, וואָס ס'איז דורכגעגאַנגען, [אז] מאַיזֶה צד [שיהיה] איז גאָר בָקשו למנותו, און ס'איז נישט געוואָרן דערפון גאָרנישט, דאָס אַלעס ליגט אין דעם הראיני נא את כבודך.

רא

איבערדעם איז רעכט [פארוואָס] דאָס דאָרף מען ליינען אין דעם שַבֿת חול המועד, ווייל מ'דאָרף זאָגן שיר השירים אום שַבֿת חול המועד [מטעם שיש בו עניני עולם הבא] ווי דער פרי מגדים זאָגט^{טו}, [וממילא] דאָרף מען ליינען די פּרשָה אויכעט.

און ס'איז שוין אין טאַפֿלטן [דשתי טעמים יש בזה, א] כדי לקרות ענין [אתה אמר אלי העל וגו' ואתה לא 'הודעתני'^{עא}], (ב) מיט [לקרות עוד] דעם הראיני נא את כבודך, [וואָס] דאָס אַלעס האָט אַ שייכות צום שַבֿת וואָס ס'איז מעין עולם הבא.

איבערדעם איז דאָס מ'קושר אַלעס אינאיינעם [קריאת שיר השירים, עם קריאת פרשת ראה אתה אמר אלי].

רב

המשך ישוב הקושיות בְּשִׁיר הַשִּׁירִים

ישוב קושיא ב

היצט לאַמיר צוקומען צו דעם [לייב קושיא ב], [דהנה הכתוב אומר] שיר השירים אָשֶׁר לְשִׁלְמָה, דער שיר איז מַעֲלָה עַל כָּל הַשִּׁירִים, אַלדינגס וואָס איז דורכגעגאַנגען שטייט אין שיר השירים.

רג

ומהאי טעמא לפי שבשיר השירים נרמז כל עניני עולם הבא, לכן מביא כאן המדרש הפסוק חזית איש מהיר במלאכתו, שבו נרמז כל הענין מה שביקשו למנות את שלמה, ומה שיצתה בת הקול לפני מלכים יתיצב. שלפי האמור כוונת החכמים היה לזכותו יותר למעלת עולם הבא כמדרגת דוד אביו, וגם כדי לזכות גם את שאר המלכים שיוכלו כולם לזכות לעולם הבא

איבערדעם ברענגט צי דער מדרש [דעם פסוק] חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב, [אז] ער איז 'געבליבן' [בעולם הבא] לפני מלכים יתיצב.

[ער איז געווען] איש מהיר במלאכתו, ס'איז געגאַנגען שנעל, ער האָט געבויעט דעם בית המקדש שנעל [וכמבואר שם במדרש. והיינו כמו שביאר באלשיך^{כט} דהוה לפי שהוא היה איש המעולה הראוי לזה].

[און] אפילו דעם ענין, די אַלע, דעם גאַנצן פֿגם וואָס ס'איז געווען דורך אים, דאָס

^ר בחלק הדרוש הנדפס בחלק ב' של הקונטרס, דשם נתבאר גם ישוב קושיא ד', בטעם שאומרים שיר השירים 'בשבת' דייקא, ואף כשאין שבת בחול המועד קורין אותו ביו"ט האחרון שחל בשבת.

^{עא} וכמו שנתבאר לעיל בהדרוש באורך באופן הראשון, בהנדרס בחלק ב' של הקונטרס.

אלעס איז דורכגעאנגען [ונתקן כל הפגם] מיטן 'שקלא וטריא', אז ער איז 'געבליבן' **לפני מלכים יתיצב**.

בל יתיצב לפני חשפים, צווישן 'די' טאקע וואָס זיי האָבן טאקע – לא עלינו די וואָס זיי האָבן – מחטיא הרבים געוועזן, אזוי ווי ירבעם און אחאב, און אלע. חלילה ער איז נישט גערעכנט צווישן 'די', מ'האָט אים נישט געלאָזט ס'זאל קומען אויף דער בָּהִינָה, האָט מען נישט געלאָזט, איז גענוג געווען דאָס [רק השקלא וטריא. און] איבערדעם [נשאר בשבחו שהוא] **איש מהיר במלאכתו, במלאכת פון הקדוש ברוך הוא**. דאָס איז געווען, דאָס איז גענוג געווען, מ'האָט נישט געברויכט עפעס אנדערש.

רד

חקמה לשוב קושיא א

(ער אחר אות רלא)

בביאור המדרשים שבפרשת החודש

ולבאר גם דרשת המדרש במה שדורש את הפסוק על סתם צדיקים כולם, נקדים לבאר דברי המדרש בפרשת החודש **נאָר** [דעס] וואָס דער מדרש ברענגט נאָך צי 'דעם' פֿשט (דלעיל בקושיא א), סתם אויף **צדיקים**, [אז] **לפני מלכים יתיצב**, **בל יתיצב לפני חשפים**. ס'איז [דאָך] עפעס א פלא, דאָס איז אינגאנצן 'פאר זיך' עפעס אן ענין עב.

רה

[אפשר לומר בזה, דהנה] מ'האָב מיר דאָ געשמועסט (באות ט-י, ועוד) [אז] דער שיר **השירים** ווייזט דאָך אויף גאולת מצרים. אויף גאולת מצרים, און אויף פְּבוֹדֶן שֶׁל **ישראל**.

[וכן ענין קריאת היום] **הראני נא את כבודך**, אלדינגסט וואָס ס'קומט פֿאַר, וואָס קומט פֿאַר בעולם, **יָבוֹה וּבְכָא**^{עב}, ליגט אַלעס אין דעם שיר **השירים** (וכדלעיל באות ר).

רו

קושיא א – בפרשת החודש

דהנה איתא במדרש, החדש הזה לכם ראש חדשים, זה שאמר הכתוב **בי מלכים ימלכו**. ויש להבין השיבות [ולפי זה] קען זיין דאָס ענין [בהקדם ביאור דברי המדרש שבפרשת החודש].
א [דהנה] כ'האָב געזאָגט פרשת החודש^{עב}, וואָס אויף פרשת החודש זאָגט דער מדרש^{עב}, **החדש הזה לכם ראש חדשים** (בא יב, ב), זה שאמר הכתוב **בי מלכים ימלכו**. ס'איז א פסוק אין משלי (מ, טו), [וואָס] די תורה הקדושה זאָגט עס^{עב}, **בי מלכים ימלכו**. [ויש להבין שייכות זה הפסוק לפרשת החדש הזה לכם].

^{עב} פירוש: אינגאנצן עפעס אן ענין 'פאר זיך'.

^{עב} פירוש: בעולם 'זהו' ובעולם 'הבא'.

^{עב} בס"ג תזריע החודש תשכ"ז, הזכיר רבינו ב' מדרשים דלהלן בתוך הקושיות. אבל שם לא השלים רבינו לבאר גם התירוצי בזה, לאחר אריכות הדרוש דשם. ובא רבינו להשלים זה בכאן. ומה שאמר 'כ'האב געזאָגט', היינו שהציע זאת בין הקושיות.

^{עב} בשמות רבה בא (טו, יג): דבר אחר החדש הזה לכם, אמר שלמה בי מלכים ימלכו. אמר רבי לוי, מְשַׁל לְדוּכּוּס שזרקו לו הלגיונות פורפירא, מה עשה, פונה לופס, ושורף את השטר, ומוציא הלגיונות, והיא נקראת ראש למלכותו. כך לכ"ו דורות מלך הקב"ה במצרים, פונה לופס, שנאמר (בשלח יד, ח) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ בְּיַד רָמָה, ושרף את השטר, שנאמר (בא יב, מ) וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם, ומוציא לגיונות, והיא נקראת ראש למלכותו. החדש הזה לכם, לקיים מה שנאמר בי מלכים ימלכו.

^{עב} שכל הפרק שם במשלי, הוא מאמר 'החכמה', שהיא התורה הק' ע"ש.

רז

קושיא ב - בפרשת החודש

ועוד איתא במדרש בפסוק התחדש הוה לכם ראש חדשים, שאמר להם בחודש הזה אתם נגאלים, ומסיים, מיד גילו הצדיקים את ראשיהם שהיה מכוסה, שנאמר הנצנים נראו בארץ, אלו הן שבטו של לוי, שהיו צדיקים כולן. וצ"ב הכוונה בזה ב' נאך איז דא [במדרש]^{טז}, התחדש הזה לכם ראש חדשים, (שאמר להם) בחודש הזה אתם נגאלים, האבן זיי געזאגט ס'איז נאכנישט דער זמן, האָט דער פּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים געזאָגט איך קוק נישט אויף דער צייט.

זאָגט דער מדרש, מיד גילו הצדיקים את ראשיהם שהיה מכוסה, שנאמר (שיר השירים ב, יב) הנצנים נראו בארץ, זו שבט לוי. ויש להבין הכוונה בזה] וואָס איז דער גילוי את ראשיהם.

רח

[קושיא ג בפרשת החודש - מתוך הדרוש]

ג] וגם יש לדקדק בלשון הפסוק עצמו, דלכאורה הוא כפל הענין ברישא וסיפא, במה שאמר ברישא התחדש הוה לכם ראש חדשים, ובמה שאמר בסיפא ראשון הוא לכם לחדשי השנה, דלכאורה הכל ענין אחד [הוא]. (התירוץ בדברי רבינו, להלן באות רכב)

רט

הקדמה ליישוב הקושיאות בפרשת החודש

בביאור הגמרא: אין בן דוד בא עד שתתהפך כל 'המלכות' למינות

והנראה בזה, בהקדם דברי הגמרא אין בן דוד בא עד שתתהפך כל 'המלכות' למינות. וצריך ביאור דסתם ולא גילה מאיזה מלכות מיירי. ואם מיירי מכל המלכות, לא היה לו לומר 'המלכות' בלשון יחיד האבן איך געזאָגט אזוי ע"ה.

[דהנה] איך האבן שוין געשמועסט דערפון אסאך מאָלעט, ס'איז מיר אייביג קשה

^{טז} בפסיקתא רבתי (פרשה טו, פרשת החודש): קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שיר השירים ש, ח) וכו', רבי יהודה אומר קול דודי הנה זה בא, זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה נגאלים אתם, אמרו, משה רבינו היאך אנו נגאלין, לא כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו (לך טו, יג) ועבדו ונענו אתם ארבע מאות שנה, והלא אין בידנו אלא מאתים ועשר. ואמר להם, הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מדלג על ההרים, מדלג על הקצים ומקפץ על החשבונות והעיבורים, בחודש הזה אתם נגאלים.

ובשמות רבה (טו, א): ויאמר ה' אל משה התחדש הזה לכם ראש חדשים. הדא הוא דכתיב (שיר השירים ב, ח-ט) קול דודי הנה זה בא וכו'. ענה דודי ואמר לי מה את עושה כאן במקום טמאים וכו', קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. אמרו לפניו, רבון העולמים, ת' שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר ליה כבר שלמו, שנאמר (שם, יא) כי הנה הסתו עבר. מיד גילו הצדיקים את ראשיהם שהיה מכוסה, שנאמר (שם, יב) הנצנים נראו בארץ, אלו הן שבטו של לוי, שהיו צדיקים כולן.

ועיין עוד בשיר השירים רבה (ב, פסוק ח): קול דודי הנה זה בא, זה משה. בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין, וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודת כוכבים שלכם, אלא מדלג על ההרים, ואין הרים אלא עבודת כוכבים, היך מה דאת אמר (הושע ד, א) על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטירו, ובחודש הזה אתם נגאלים, שנאמר התחדש הזה לכם ר' יודן ור' חוניא, ר' יודן בשם ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, ור' חוניא בשם ר' אליעזר בן יעקב אומר, קול דודי הנה זה בא, זה מלך המשיח. בשעה שהוא אומר לישראל בחודש הזה אתם נגאלין, אומרים לו היאך אנו נגאלין, ולא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו בע' אומות. והוא משיבן שתי תשובות, ואומר להם אחד מכם גולה לכרבריה ואחד מכם גולה לסמטריה, דומה כמו שגליתם כולם. ולא עוד אלא שהמלכות הזאת מכתבת טירוניא מכל העולם מכל אומה ואומה, כותי אחד או ברברי אחד בא ומשעבד בכם, כגון ששעבדתם בהם כל אומתם, וכאילו נשתעבדתם בשבעים אומות. ובחודש הזה אתם נגאלין, הדא הוא דכתיב התחדש הזה לכם ראש חדשים. [ועיין מה שכתב רבינו בענין זה ביואל משה (א, יט. ב, קט-קף)].

^{טז} כנראה הכוונה על 'שחשב' רבינו לומר כן בשבת החודש, בביאור ב' מדרשים אלו [או שאמר כן בשעה שעבר על הדרוש עם הכותבים].

געווען, [וואָס] די גמרא זאָגט^פ אין בן דוד באַ עד שְׁתַּתְּהֶפֶךָ (פֿל) הַמְּלָכוֹת לְמִינוֹת, שנאמר (תזריע יג, יג) כָּלֹ הֶפֶךָ לְבָן טָהוֹר הוּא.
[והיה קשה לי] וואָס איז דער פֿשט שְׁתַּתְּהֶפֶךָ 'הַמְּלָכוֹת' לְמִינוֹת, וועלעכעס מְלָכוֹת.
[און אויב] מיינט מען אַלע מְלָכִים פון דער גאַנצער וועלט, העט ער געדאַרפט צו זאָגן שְׁתַּתְּהֶפֶךָ כָּל 'הַמְּלָכִים', וואָס איז דער 'הַמְּלָכוֹת'. [דהרי מלשון] הַמְּלָכוֹת זעט דאָךְ אויס [אַז] ס'גייט אַרויף אויף איין מְלוּכָה, [וואס כן יש להבין] וועלעכע מְלָכוֹת [מיינט מען], וועלעכעס, [פון] וועלעכע מְדִינָה.

ר

וכבר ביארי מאו, דסתם מלכות מיירי מישראל, ונרמז כאן שראו החכמים ברוח קדשם מה שאורך הגלות יגרום שפלות הדור עד כדי כך שתעמוד מלכות המינות מורע ישראל בדור האחרון, וכמו שהוא בעוה"ר
פלעג איך צו קלערן אַלץ, אַז דאָס איז אַ רוח הקודש, אַז ס'וועט זיין אַ מְלָכוֹת יִשְׂרָאֵל וועט זיין פון אַפיקורסים, און ווער ס'איז זיך מְחַבֵּר צו זיי, דער וועט אַריינפאלן אינגאַנצן אין מינות. [וכשיגיע הדור לשפלות כזה] 'דעמאָלטס' וועט זיין בן דוד באַ.
[וזהו שאמר] שְׁתַּתְּהֶפֶךָ 'הַמְּלָכוֹת', סתם מְלָכוֹת מיינט מען פון אידן^א, אַזאַ מְלָכוֹת יִשְׂרָאֵל, אַז ס'וועט זיין צווישן אידן, ס'וועט זיין אַ מְלָכוֹת הַמִּינוֹת בעונינו הרבים.
זיי האָבן געזען בְּרוּחַ קִדְשִׁים, אַז דער אורֶךְ הַזְמָן פונעם גְּלוּת וועט ברענגען צו דעם, [ומתוך גודל שפלות כזו] אַזוי אַרום וועט קומען מְשִׁיחַ.
[אַזוי] האָב איך אַמאָל געקלערט, [אַז ס'איז] אפשר אַ רָמֶז [אויף דעם].

ריא

אמנם עתה ראיתי עוד פירוש בזה מהחתם סופר בפרשת תזריע, שמפרש דאין הכוונה על מלך ממש, רק על כח השליטה וההשפעה שברור, ורמזו כי בעיקבא דמשחא כשיראי חטא ימאסו, אז יאה כח השליטה שבריעות אנשי הדור, נובע מהמינים ואפיקורסים, ומסיים שם 'כאשר ענינו ראות'
[נגאָר] היצט היי יאָר האָב איך געזען, דער חתם סופר זאָגט^ב אויף דער פֿרָשָׁה [פון] כָּלֹ הֶפֶךָ לְבָן טָהוֹר הוּא, אין פרשת תזריע, ברענגט ער די מִימָרָא אין די גמרא, שְׁתַּתְּהֶפֶךָ הַמְּלָכוֹת לְמִינוֹת.
זאָגט ער אַזוי פֿשט, - זעט אויס [אַז] ס'איז אים אויך שווער געווען [דאינו מבורר] וואָסערע מְלָכוֹת, - זאָגט ער פֿשט, [דלשון] הַמְּלָכוֹת מיינט מען נישט דעם מְלָךְ,

^ט עיין ענין זה באורך בס"ג תזריע מצורע תשכ"א (וכדברי יואל מצורע עמוד תנו-תנו), ובדרשת הושענא רבה תשכ"ב (לשון קדשו קונטרס רנה, אות ע-עט), וס"ג האזינו שובה תשכ"ז (נדפס בלשה"ק דבר"י לשבת שובה, אות כה ד"ה ולדרכינו).

^פ בגמרא סנהדרין (צז): תניא רבי נחמיה אומר, דור שָׁבֵן דָּוִד בָּא בוֹ, העזות תרבה, והיוקר יֵעָזֵת [פירש"י: שלא יכבדו זה את זה, יקר, כבוד. לישנא אחרינא היוקר יעות, מכובד שבהן יהא עוות ורמאי, מפי רבין], והגפן יתן פריו והיין ביוקר [ואף על פי כן יהיה היין ביוקר, שלא יהיה ברכה בפרי עצמו. לישנא אחרינא שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרין, ומתייקר היין, אף על פי שרוב יין בעולם], ונהפכה כָּל הַמְּלָכוֹת לְמִינוֹת, ואין תוכחה. ○ מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק אין בן דוד באַ עד שְׁתַּתְּהֶפֶךָ כָּל הַמְּלָכוֹת לְמִינוֹת. אמר רבא, מאי קרא, כָּלֹ הֶפֶךָ לְבָן טָהוֹר הוּא [כשפשט הגעג בכל העור, כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה].

^א דאם לא כן לא היה לו לסתום אלא לפרש. [ועיין קצת דוגמא לזה במשנה ראש השנה (ב), באחד בניסן ראש השנה למלכים, ומפרש בגמרא שם (ה) דהיינו למלכי ישראל ולא מלכי אומות העולם].

^ב בחתם סופר עה"ת [ש"ל בשנת תשכ"א] בפרשת תזריע: כָּלֹ הֶפֶךָ לְבָן טָהוֹר הוּא וכו'. ורבותינו למדו מפסוק הזה אין בן דוד באַ עד שְׁתַּתְּהֶפֶךָ הַמְּלָכוֹת לְמִינוֹת, אין רוצה לומר המלך דוקא, אלא המלכות והממשלה בעולם הוא המינות והאפיקורסות, יראי חטא נמאסו וחכמת סופרים תסרח (סנהדרין שם, וסוטה ט:), וממשלת העולם היא האפיקורסות, 'כאשר ענינו ראות', ואז בן דוד באַ, במהרה בימינו אמן.

מ'מיינט נישט דוקא אַ מָלך, מ'רעדט נישט פון דעם. [רק] מ'מיינט נאָר אויף די שְׁלִיטת הָעוֹלָם, די מְלוּכַת הָעוֹלָם [תתהפך למינות. והיינו זרם והשפעת הדור, ושלטת הדעת]. ווען די וועלט איז ראוי געווען, האָט דער כַּח הַתּוֹרָה געהאַט דעם כַּח הַמַּמְשָׁלָה. און בַּעֲיָקְבָא דְמִשְׁיָחָא, [ווען ס'איז] אזוי ווי ער רעכנט אויס [בגמרא]^פ יֵרֵא יֵרֵא חֲטָא יֵמָאסוּ, [דעמאָלט איז אַז] דער כַּח פון די וועלט, כַּח פון די וועלט איז אַפִּיקוֹרְסוּת, מִיָּנוּת. [און אויף דעם] זאָגט ער, כָּאֲשֶׁר אָנוּ רֹאִים בְּעֵינֵינוּ. אזוי זאָגט דער חתם סופר 'בִּמְיו'.

ריב

והגם שבימיו עדיין לא היתה כך במילואו, רק שהתחילו או להתנוצץ רוחות של כפירה בעולם, אבל עתה ברור האחרון נתקיים הענין במילואו, שכל הדעות של המון אנשי הדור מעורב בו מרעיונות ורוח הכופרים בעוה"ר, ואפילו באותם שבעצמן אין מבינים על דעותיהם שהוא כך, אבל כשמדקדים בדבריהם רואים שהוא כך

און ס'איז אַ פֿלאַ, [שהרי'] בִּימֵיו זעט אויס איז נאָכנישט געווען [אַזוי ווייט. לויט] וואָס אונז ווייס מיר, זעט נישט אויס [אַזוי], ס'איז נאָכנישט אַזוי געווען 'אינגאַנצן'.

[שהרי] דער פֿתּ [פון] גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל און די גְּדוּלֵי הַתּוֹרָה, איז נאָך געוועזן [שולט].

דער אמת'דיגער דעת תורה, האט נאך געהאט א גרויסע שליטה אויף דער וועלט.

ריג

אָבער זעט אויס [מדבריו] אז ס'איז שוין געווען [שורש הענין גם בַּקִּימוֹ, ובעיניי הברדלחים] ער האָט עס שוין עס אָנגעקוקט אזוי, [ווייל] ס'איז דאָך שוין געווען - זעט אויס - אפשר איז שוין דעמאָלטס געווען אפשר באלד אַ 'רוב' וועלט, אַ רוב וועלט וואָס ס'האט געשטאמט [דיעותיהם, מרוח 'ההשכלה' ומינות שהיתה כבר מנשבת בסוף ימיו].

ר' יד

און בעונונו הרבים היינט איז עס טאקע שוין בעונונו הרבים בְּשָׁלִימוֹת.
 אַלע דִּיעוֹת, אַלעס שטאַמט - ווען מ'קוקט גוט אַרײַן - שטאַמט פונעם כַּחַ
 הַמִּינוֹת בעונונו הרבים, רַחֲמָנָא לִיפְּעֹל פון די רעכטע^פ מִינִים וַאֲפִיקוּרָסִים, [און] פונעם
 כַּחַ הַצִּיּוֹנוֹת, וּכְדוּמָה וּכְדוּמָה.
 בעונונו הרבים אפילו די ערליכע, מ'ווייסט אליין נישט פון וועם [ס'שטאַמט
 הרעיונות שלהם, אָבער] ווען מ'קוקט גוט אַרײַן, האָט ער דִּיעוֹת, - זאָלסט גוט חוֹקֵר
 וְדוֹרֵשׁ זײַן פון וואָנעט שטאַמען די דִּיעוֹת, [וועסטו זען] - שטאַמט עס פון 'יענע'.
 [אפילו ווען] ער אַלײַן ווייסט נישט אַז ס'שטאַמט פון דאָרטן. [אָבער] דאָס איז
 [אריבער געכאַפט] אײַנער פונעם אַנדערען, אַזוי ווערט 'אַנגעשטעקט' [די וועלט מיט דיעות
 פון מינות].

^{פב} **בגמרא סנהדרין (שם):** תניא רבי יהודה אומר, דור שָׁבֵן דָּוִד בָּא בּוֹ וכו', חֲכָמַת הַסּוֹפְרִים תִּסְרַח, וַיֵּרֵא חֲטָא ימאסוּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כְּפָנֵי הַכֶּלֶב, וְהָאִמַּת נַעֲדַרַת וכו'.

ובגמרא סוטה (מט: ט) **בַּעֲקֻבֹּת מְשִׁיחָא** (פרש"י: בסוף הגלות לפני ביאת משיח) **חֲזַצְפָּא יִסְגָּא**, וְיָקֵר יֶאֱמִיר, הֶגְפָּן תַּתָּן פְּרִיָּה וְהֵיִין בְּיוֹקֵר (שהכל עוסקין במשתאות), וְהַמְלָכוֹת תִּהְפֹּךְ לְמִינֻתָּהּ (המלכות השולטת על רוב העולם תהא למינות), וְאֵין תּוֹכְחָה (אין לך אדם שיוכל להוכיח, שכולם נכשלים בחטאות, וכשמוכיחין אומר לו אתה כמזנין), בֵּית יַעֲדָא (שם חכמים) יִהְיֶה לְנוֹתָא (ולבית נותן, שכלו החכמים ואין לומר תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי יומה ממוגורדים שם, מפני שחזק לעיר היו בתי מדרשות שלהם), וְהַגְלִיל יִחְרַב, וְהַגְבֻּל יִשׁוּם, וְאַנְשֵׁי הַגְּבּוּל יִסּוּכְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יִחוּנּוּ, וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּסָּרַח, וְיִירָא חָטָא יִמְאָסוּ, וְהָאֲמַתָּה תִּהְיֶה עֲדֻרְתָּהּ, נְעָרִים פְּנִי זְקָנִים לְבִינֵי, זְקָנִים יַעֲמִדוּ מִפְּנֵי קִטְיִים, וְעַן מְנוּל אֶבֶר, בֵּת קָמָה בְּאֶמֶת כְּפֹה בְּמַחְמָתָה, אִיבִי אִישׁ אִנְשֵׁי בֵיתוֹ. פְּנֵי הַדּוֹר כְּפֹנֵי הַכֶּלֶב, הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבָּשֵׁי מֵאֲבִיו. וְעַן מְנוּל יֵשׁ לֵנוּ הַשֶּׁעַר, עַד אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

^{פד} פירוש: ריכטיגע, והיינו כופרים 'גמורים' ממש. [וזה גם מלבד כפיפת רעיון הציונות, וכמו שמוסיף רבינו בהמשך].

און 'דער' האָט מורא, דער זאָגט [נאָר] מַחְמַת יְרָאָה [מזרם העולם], און 'דער' זאָגט ווייל ער איז נישט 'דערביי' אפילו [להשיג הענין], און יענער זאָגט נאָר איינער פונעם אנדערן. [און] ווען מ'קוקט גוט אריין זעט מען, זעט מען [אז] אין אלע ליגט די דיעות [משם], על כל פנים אזוי איז דער תַּמְצִית דערפון [של דיעות העולם. ונמצא שבעוה"ר במציאות] די 'מַמְשֶׁלֶת הָעוֹלָם', די מַמְשֶׁלֶת הָעוֹלָם איז פון די אַפִּיקוֹרְסִים. [כי רוח של המינות הוא 'השורר ושולט' בדיעות אנשי הדור].

[און אויף דעם] זאָגט דער חתם סופר [אז] דאָס איז טייטש [מה שאמרו בגמרא] דעמאלטס וועט קומען משיח, כְּשֶׁתִּתְּהַפֵּךְ 'הַמַּלְכוּת'.

רש"י

והוספתי עוד בזה על פי המבואר בגמרא חוצפא 'מַלְכוּתָא' בלא תנא, וזהו ביאור מה שאמרו שתתהפך 'הַמַּלְכוּת' למינות, דהוא כינוי לכח החוצפה והעזות. שברורות הקודמים היה לירא' ה' עזות וקדושה ללחום ולצאת בגלוי נגד מפירי הדת, אבל עתה בעיקבא דמשיחא 'חוצפא' יסני, שהיראים כבשו פניהם בקרקע, והמנינים הם יש להם העזות והחוצפה לצאת בריש גלי איך האב געקלערט, איך האב עס אינזין געהאט¹⁶, קאָן זיין [להוסיף עוד ביאור בדבריו בפירוש לשון הגמרא שתתהפך 'הַמַּלְכוּת' למינות, וואָס] לכאורה וואָס רופט ער עס אָן די 'מַמְשֶׁלֶה', א 'מַלְכוּת'.

רש"י

קלער איך [אז] אפשר קאָן זיין, קען זיין אז מ'קאָן דאָס צו פאַרשטיין געבן. [דהנה] די גמרא זאָגט¹⁷, חוצפא 'מַלְכוּתָא' בלא תנא, ס'איז נישט געקריינט. א מלך איז געקריינט [שהעם קיבלוהו עליו], אָבער מיט חוצפא איז מען מוֹשֵׁל אומגעקריינט, [ורק] די חוצפא איז מוֹשֵׁל [בכח העזות].

ר"י

[קומט אויס] רופט דאָך די גמרא אָן, חוצפא רופט די גמרא אָן [אז] ס'איז א כַּח הַמַּלְכוּת. ס'איז א כַּח הַמַּלְכוּת, [נאָר ס'איז] 'אומגעקריינט'. [אָבער] ס'איז א כַּח הַמַּלְכוּת, חוצפא.

ריח

[והנה] אמאל איז געווען עזות דְּקְדוּשָׁה. ערליכע אידן האָבן געהאט א שטאַרקייט. זיי זענען אַרויס געגאַנגען [במלחמה גלויה נגד מפירי הדת, על דרך שנאמר]¹⁸ שְׁמַתִּי פָּנִי כְּנַחוּשָׁה. [ווי] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [לא תגורו מפני איש (דברים א, יז), וכדומה]. מ'איז אַרויס געגאַנגען [נגד מפירי הדת, און] מ'האָט געהאט שטאַרקייט. מ'האָט זיך געטרויעט, מ'האָט זיך געוואַגט.

ס'איז געווען א שטאַרקייט, ס'איז געווען דער עזות דְּקְדוּשָׁה, [שעל זה אמרו]¹⁹ הָיִי עַז כְּנִמְרִי לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמִים, ס'איז געווען [אז] מ'האָט געהאט [בחינת] עז

¹⁶ כנראה הכוונה על מה שחשב לומר כן בשבת החודש [ועיין לעיל בהערה עח].

¹⁷ בגמרא סנהדרין (קה): אמר רב ששת, 'חוצפא' מלכותא בלא תנא היא [פירש"י: כלומר שְׁרָה גדולה, ואינו חסר אלא כְּתָר מלכות], דכתיב (שמואל ב' ג, לט) וְאֶנְכִּי הָיוֹם יָךְ וּמִשּׁוֹחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּרָה קָשִׁים מִמֶּנִּי וְגו' [כלומר איני גדול מהם אלא משיחת מלכות].

¹⁸ מלשונות הפסוק בישע"י (ג, ז): (ז, ז) וְהָיָה אֶלְקִים יַעֲזֹר לִי עַל כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי, עַל כֵּן שְׁמַתִּי פָּנִי כְּנַחוּשָׁה וְאֶדַע כִּי לֹא אָבוֹשׁ. והפסוק (שם מח, ד): מִדַּעֲתִי כִּי קָשָׁה אֶתָּה וְגִיד בְּרִזְלָךְ וּמִצָּחֶךָ נַחוּשָׁה [פי' הרד"ק: מצחך הוא כנחושה, שלא תבוש מפני, כי העזות יראה במצח ובפנים, כי מי שיש בו העזות ירים מצחו ופניו כנגד מוכיחו, כאלו מצחו ופניו קשים שלא יוכל להכניעם ולהכלם, אלא ירים בעזות מצחו ופניו, וכן כתוב (ירמ' ה, ג) חֲזָקוּ פְּנֵיהֶם מִסָּלַע].

¹⁹ במשנה דאבות (ה, כ): רבי יהודה בן תימא אומר, הָיִי עַז כְּנִמְרִי, וְקָל כְּנֶשֶׁר, וְרַךְ כְּצִבִּי, וְגִבּוֹר כְּאֵרִי לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמִים.

כַּנְמֵר, מ'איז געווען וְלֹא יבֹשׁ מִפְּנֵי הַמְּלָעִיגִים^ט.

ריט

[אָבער] בעונונו הרבים היינט, איז פונקט פאַרקערט.

'די' זענען [שטאַרק], דער עזות מיט חוצפּה ליגט ביי די מינים, ביי די אַפיקורסים. און ערליכע אידן, איז פֿכשו פֿניהם פֿקרקע^ז, און זעירן אינעם איינער וואָס ער טרועט זיך אפילו אַ 'וואָרט' צו רעדן.

רב

על כל פנים דער כַּח הַמְּשָׁלָה [הוא מונח בעוה"ר אצל המינים].

איבערדעם איז רעכט וואָס דער חתם סופר טייטשט, שְׁתַּתְּהֶפֶךְ 'הַמְּלָכוֹת'.

דער כַּח הַמְּלָכוֹת וואָס ס'איז דאָ אויף דער וועלט, פון דער 'חוצפּה', מ'מיינט דעם 'מְלָכוֹתָא' בְּלֹא תְּגָא, [דער] חוצפּה, דער כַּח הַמְּלָכוֹת ליגט אין מינות. דאָרט ליגט עס^א.

רכא

התחלת ישוב קושיא א - בפרשת החודש

ענין הקרבן פסח ושחיטת המלה, היתה כזה ביטול והנעה לעבודה וזה של מצרים שעבדו למול מלה ראש המולות. והנה הכתוב אומר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, וניסן הוא מול מלה, ואם כן לכאורה נראה קצת כשיטת המצרים, ולזה בהכרח צריכין לפרש דאדרבה הכוונה על הקב"ה שהוא הראש וראשון, וכח כל המולות הוא בידו לשדרם כרצונו, ועל כן הוא אדרבה ביטול כח המולות

איבערדעם איז רעכט [דברי המדרש בפרשת החודש].

[דהנה הפסוק אומר] הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, ראשון הוא לָכֵם לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה. [און] לכאורה, מ'האָט געזאָגט רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִסָּן [הוא הראש לחדשים, און] נִסָּן, מָזֶל נִסָּן איז טְלָה, און זיי [המצרים] האָבן דאָךְ געדינט צו'ן אַ טְלָה.

ס'שטייט דאָךְ^ב [אז] מ'האָט טאַקע געוויזן מיט דעם [במה ששחטו 'טלה' לפסח, אז] מ'האָט זיי מיט זייער מָזֶל האָט מען מְכַנֶּיעַ געוועזן, דעם טְלָה. אָבער קודם פֿדרֶךְ פֿלל אַז ס'בלייבט [אז] מ'זאָגט נִסָּן איז דער ראש לַחֲדָשִׁים, און דאָס איז לכאורה - ס'גייט דאָךְ מיטן מָזֶל - קומט דאָךְ אויס אַז דאָס מָזֶל טְלָה איז דער ראש לָכֵם הַחֲדָשִׁים, [איז לכאורה] דאָס איז דאָךְ עפעס אַזאַ שִׁטָּה פון די מְצַרִּים.

מוז מען אָבער זאָגן ניין, דאָס איז [אדרבה] ווייל ס'איז געווען דער 'ביטול' הַטְּלָה

^ט וכלשון הרמ"א ("א"ח א, כ): ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת.

ומקורו בטור (שם) שביאר דברי בזה לשון המשנה הוּי עַז כַּנְמֵר, וז"ל: והתחיל בעז כנמר, לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו, ועל כן הוקיר שחשני פניו כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה. וכן אמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח): יהי רצון שתהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם. וכן הוא אומר לענין הבושה, שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך, על כן הזהיר שחשני מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קיט, מז) וְאֶדְבָּרָה בַּעֲדֵהוּ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֲבוֹשׁ, אף כי היה נרדף ובורח בין האומות, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו.

ועיין עון בענין זה באורך בדברי רבינו בס"ג בלק תשי"ח [לשון קדשו קונטרס קח].

^ז מלשון הגמרא בשבת (ק"ט): אמר רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא, לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר (איכה א, ו) הָיוּ שְׁרִיחַ בְּאַיָּלִים לֹא מִצָּאוּ מָרְעָה, מה איל זה ראשו של זה בצד וזנבו של זה, אף ישראל שבאותו הדור פֿכשו פֿניהם פֿקרקע, ולא הוכיחו זה את זה. [ועיין עוד לשון זה בגמרא סנהדרין (ט:)].

^א ראה ענין זה גם בס"ג וישלח תשי"ח, וס"ג שמות תשכ"ה. ועיין עוד מה שכתב רבינו בשו"ת דברי יואל (ל, ז). וע"ע ביואל משה (א, קמח).

^ב כמבואר בכמה ספרים, ומקורם בשמות רבה (ט, א), ובזוהר הק' (ח"ג דף רנא.), ובש"ל הק' (תושב"כ פרשת בא,

ד"ה החדש הזה לכם). ועיין עוד באורך בדרך פקודין (מצוה ו, חלק שני, אות ג).

[שהוא ראש למזלות, וזה מורה על ביטול כח כל המזלות. אז נאך] דער בורא כל עולמים [הוא הראש והמנהיג]. דאָס מיינט מען נישט אַנדערש.

רכב

ישוב קושיא ג - בפרשת החודש

ובזה יש לפרש כפל הלשון שבפסוק דלאחר שאמר תחדש הנה לכם ראש חדשים, אמר עוד ראשון 'הוא' לכם, רעל הקב"ה שהוא הראש וראשון, וכמבואר במדרש, ולכן נאמר 'הוא' בלשון נסתר. כי מזה נתגלה שהקב"ה הוא הראש לכל דאָס איז דאָס טאָפּלטע לשון, [שמקודם אומר כפשוטו כי] תחדש 'הנה' לכם ראש חדשים. [ושוב אומר בסיפא], אַבער ראשון 'הוא' לכם, שטייט אַ לשון נסתר, [דקאי] אויפן פּבליכול דער בורא כל עולמים¹², [אז] אין דעם ליגט א פח אלקי, און דעם מאכט אן דעם ראשית לחדשי השנה, נישט דאָס 'מזל' פון ניסן, און נישט דאָס 'אָדער יענעס, רק] טאָקע נאָר פי 'הוא' אָמר ויהי 'הוא' צנה ויעמד (תהלים לג, ט).

ראשון 'הוא' לכם, דעם ראשית, [דהיינו] דער כח פון חודש ניסן וואָס ס'איז ראש פון אלעמען, און ראש פון די גאולה, דאָס איז נאָר ביים בורא כל עולמים, און נישט ביי קיין אַנדערן.

רכב

ישוב קושיא א - בפרשת החודש

ולכן מביא המדרש על זה את הפסוק בי מלכים ימלכו, והוא מאמר התורה, כי הקב"ה הוא הראש והמושל האמיתי, ורק הרבנים בה' ובתורתו יש להם כח המלכות והממשלה איבערדעם זאָגט ער [במדרש, דזה שאמר הכתוב], ווייל בזמן הגאולה [דעמאָלטס איז אַרויסגעקומען, דעמאָלטס איז מען געוואָר געוואָרן [אשר לו יתברך הכח והממשלה].

רכב

וכלפי מה שעד עתה בזמן כבוד הגלות במצרים היו הצדיקים כובשים פניהם בקרקע ובטלים במיעוטם, והיה נראה שהרשעים הם שיש להם כח הממשלה, ואפילו בין זרע ישראל עצמן שהרשעים היו מרובים וחזקים פי כמה מהם. לעומת זה נתגלה עתה שרק השבט לוי והצדיקים אשר עמדם הם באמת מי שיש להם כח הממשלה ווייל ס'איז 'פריער' [בזמן הגלות במצרים]¹³ איז עס געווען [אז] זיי זענען [געווען] פּבשו פניהם בקרקע, דעם ביסל [ערויכע] אידן. [שהרי] ס'איז דאָך געווען דער שַעבוד מַצרים [מהגוים], און דערנאָך¹⁴ [שהרי] ס'איז געווען [גם מתוך זרע ישראל] די וואָס זענען געבליבן דאָרטן [במצרים] בימי אַפּלה.

זיי זענען דאָך געווען אַחַד מחמשה¹⁵, און ס'איז דאָ אַ דַעה¹⁶ אַז ס'איז גאָר אַז אַחַד מַששים רבוא. [ונמצא כי הרשעי ישראל] זיי זענען דאָך געווען אַ געוואָלדטיגער

¹² וכמבואר בשמות רבה (טו, א): דבר אחר ראשון הוא לכם, כביכול הקב"ה שנקרא ראשון, שנאמר (ישעי' מד, ו) אָני ראשון ואָני אַחֲרֹן, וציון נקרא ראשון, שנאמר (ירמי' יז, יב) כִּסָּא כְבוֹד מְרוֹם מֵרָאשׁוֹן מְקוֹם מְקֻדָּשְׁנוּ, וְעֶשֶׂו נקרא ראשון, שנאמר (תולדות כה, כה) וַיֵּצֵא הָרֹאשֶׁן וְגו', ומשיח נקרא ראשון, שנאמר (ישעי' מא, כו) רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הֵנָּה. יבא הקב"ה שנקרא ראשון, ויבנה בית המקדש שנקרא ראשון, ויפרע מן עֶשֶׂו שנקרא ראשון, ויביא מְשִׁיחַ שנקרא ראשון, בַּחֲדָשׁ הָרֹאשֶׁן, שנאמר תַּחֲדָשׁ הֵנָּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים וְגו'. [ועיין בזה בס"ג החודש תשי"ז (לשון קדשו קונטרס שכו ח"ב, אות עה)].

¹³ לאפוקי מראש ניסן ואילך, כשנאמר להם פרשת החודש (וכההמשך דלהלן באות רכו).

¹⁴ פירוש: ועוד.

¹⁵ כמבואר במכילתא בא (פרשה יב): וְחַמְשִׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בשלח יג, יח), אחד מחמשה, ויש אומרים אחד מחמשים, ויש אומרים אחד מחמש מאות עלו וכו' [וכן הוא בתנחומא בשלח (סימן א), ושם איתא עוד: רבי נהוראי אומר, העבודה, לא אחד מחמשת אלפים]. ואימתי מתו [שאר החלקים], בשלשת ימי אפלה כתיב לא ראו איש את אחיו, שהיו קוברים מיתיהן, והודו ושכחו, שלא ראו אויבים ושמחו במפלגתם.

וברש"י בשלח (יג, יח): וְחַמְשִׁים [עלו בני ישראֵל]. אין חמושים אלא מזוינים וכו'. דבר אחר חַמְשִׁים 'מחומשים', אחד מחמשה יצאו, וד' חלקים מתו בשלשת ימי אפלה.

רוב, און נישט נאָר אַ 'רוב' [נאָר עס] זעט דאָך אויס עפעס אַז גאָר פֿאַר פֿעמם [מער], אפשר ניינציג פראָצענט [איז] געווען פון די וואָס זענען געבליבן [מתים במצרים], פון די רשעי ישראל.

און די [המועטים שנשארו יראים וכשרים] זענען אויך געווען צובראָכן. אינגאנצן איז געווען [דער] שַׁבֵּט לוי, און דעם ביסל אידן [משאר שבטים, שהחזיקו במעוז בדרך התורה כראוי]. זענען זיי דאָרט בַּטֵּל וּמְבוּטֵל געוואָרן [נגד הרבים מהשאר, שהיו גם כן מזרע ישראל].

רכה

ממילא דער פֿח הַמְּלוּכָה, די מַמְשָׁלָה, טאַקע די 'אידישע' מַמְשָׁלָה [הרוח שהיה שולט בתוך הכלל ישראל עצמו], די מַמְשָׁלָה פון אידן, איז געווען ביי 'זיי' אין די הענט, ביי די עובדים, ביי די עובדי הדת, ביי די פֿעלי עבירות. זיי זענען געווען 'אלעס'. [והגם] ס'איז נאָכנישט געווען אַפִּיקוֹרְסוֹת [בין ישראל בגלות מצרים], אָבער עובדי עבודה זרה איז געווען על כל פנים. און 'זיי' זענען [געווען], 'זיי' האָבן געהאַט דעם פֿח הַמְּשָׁלָה.

רכו

אָבער [היצט] 'אָזוי ווי' מ'האַט געזאָגט הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם רֹאשׁ חֲדָשִׁים רִאשׁוֹן 'הוא' לָכֵם, האָט אָנגעהויבן נִתְּגַלָּה צו ווערן [דעת האמת, להבין מי הוא 'הראש' האמיתי]. [ובפרט בשבת הגדול, ווען] מ'האַט געקויפט דעם קָרָבֵן פֶּסַח, און ס'איז געווען לַמִּכָּה מַצֵּרִים בְּכַכְרֵיהֶם^צ, זענען 'זיי' געבליבן [העובדי הדת, כי 'אצלם'] איז געווען פֿכָּשׁוּ פִּנְיָהֶם בְּקִרְקָע. און ס'איז [נאָך] דורכגעגאנגען די יְמֵי אֶפְלָה^ה וואָס 'די' זענען דאָך אויך נישט געווען [שוין בעולם כלל, ואז נתרומם קרן התורה עוד יותר. וממילא אזי בחודש ניסן] האָט זיך אָנגעהויבן, דער פֿח הַתּוֹרָה האָט אָנגעהויבן מוֹשֵׁל צו זיין.

רכו

איבערדעם זאָגט ער, דאָס איז 'בי' מַלְכִּים יְמַלְכוּ, די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה זאָגט, פון 'מיר' אויס, פון 'מיר' אויס, [ואותן הדברים בחכמת] 'די' וועלן האָבן דעם פֿח הַמְּשָׁלָה, 'די' וועלן האָבן דעם פֿח, און 'די' וועלן האָבן דעם פֿח הַמְּשָׁלָה, [אז] דער פֿח הַתּוֹרָה וועט מוֹשֵׁל זיין אויף דער וועלט, אַרײַנצוברענגען קיום הַתּוֹרָה וְהַדָּת, און אָמוּנָה שְׁלִימָה אין הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא.

[וזה שאמר במדרש] לקיים מה שנאמר 'בי' מַלְכִּים יְמַלְכוּ, [ובא לפרש הכתוב כי] איבערדעם איז ראשון 'הוא' לָכֵם לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה, היצט קומט אַראָפּ דער הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, וואָס, אַז מ'וועט געוואָר ווערן אַז ראשון 'הוא' לָכֵם, [דקאין] אויפן בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים.

רכה

ישוב קושיא ב - כפרשת החודש

ועל זה אמרו גם כן כי מִיָּד גִּילּוֹ הַצִּדִּיקִים אֶת רִאשֵׁיהֶם שֶׁהָיָה מְבוֹסָה, אלו הן שבטו של לוי שהיו צדיקים. כי עתה נתגלה מה שהיה טמון ומבוסס עד עתה, כי באמת להצדיקים יש להם כח השליטה בזה ובא, והלשון אֶת רִאשֵׁיהֶם, לא קאי על עצמם, רק שגילו הצדיקים מי הוא הראש שלהם ושל כל הכלל ישראל, כי הקב"ה הוא

^צ כן איתא ברש"י סנהדרין (קיא:), עיי"ש. [ובגמרא שם איתא שנים מששים, רבוא וכן בשמות רבה (ה, יז)].

^{צא} פירוש: ווי נאָר, תיכף ווען.

^{צב} שזה היה הנס דשבת הגדול, שהיה גם כן בעשור לחודש, וכמובא בטור (או"ח סימן תל) [וכמו שכבר האריך רבינו בזה לעיל בהדרוש (בהנפס בחלק א' של הקונטרס)].

^פ שזה היה בג' ימים שלאחר שבת הגדול, וכמו שביאר רבינו בס"ג שבה"ג תשט"ז, ועוד דרושים לשבת הגדול.

הראש והמנהיג האמיתי שלהם, רק שעד היתה בדרך הסתר בתוך הסתר, ועתה נעשה באתגליא, וניכר שהצדיקים יש להם כח השליטה גם בדיעות אנשי הדור

דאָס איז דער פֿשט. דער אָמת, [אין מצרים] אפילו צדיקים האָבן אויך נישט געקאָנט זאָגן, האָבן אויך נישט געקאָנט [להגיד האמת] בַּאֲתַגְלִיא, זיי זענען געווען נִסְתָּתְמוּ טַעֲנוֹתֵיהֶם [נגד זרם הדור, מלגלות את האמת] ווער ס'איז דער ראש פון אידן, ווער ס'פירט זיי, ווער איז דער ראש.

[איבערדעם] זאָגט ער [דבעת שהתנוצץ הגאולה] מִיַּד 'גִּילּוֹ' הַצְּדִיקִים אֶת 'רֹאשֵׁיהֶם' שְׁהִיָּה 'מְכוּסָּה', מ'זאָל 'וויסן' ווער ס'איז, ווער זענען די ראשים פון אידן, ווער איז די ראשים 'פון זיי'.

רכט

אפילו [אז] זיי האָבן גע'טענה'ט [הצדיקים נגד העוברי הדת, אויך פון פריער, און] מ'האָט טאָקע געזאָגט. אָבער ס'איז נישט געווען מיט קיין 'התגלות'.

ס'איז געווען [בבחינת] וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי ווי איך האָב פריער געזאָגט^א, [אין א] בחינת הִסְתַּר, ס'איז נישט געווען [כבקשת משה רבינו] וְאֵתָהּ לֹא 'הוֹדַעְתִּנִי' אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי [שתהיה להם התגלות 'הידיעה' בזה, נאָר] ס'איז געווען הִסְתַּר בְּעַד הִסְתַּר, 'בַּאֲתַגְלִיא' איז נישט געווען.

רל

[אמנם בעת הגאולה] דעמאָלטס איז געווען בַּאֲתַגְלִיא, האָט מען 'געוואוסט' [יעדער] ווער איז דער ראש וראשון, ווער פירט די וועלט, כְּכִיכּוֹל דער בּוֹרָא עוֹלָם, און נאָר די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה און דער באַשעפער. און אַז מ'רירט זיך אַוועק פון די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, איז גאַרנישט [דאָ קיין חשיבות].

דאָס איז מען דעמאָלטס געוואָר געוואָרן, פון דעמאָלטס אָן האָבן טאָקע אידן א פֿח געהאַט דאָס 'מגלה' צו זיין, ווער ס'איז דער ראש וראשון פון דער וועלט, ווער ס'פירט די וועלט.

רלא

[וזוהו שאמרו במדרש] מִיַּד 'גִּילּוֹ' הַצְּדִיקִים [אֶת 'רֹאשֵׁיהֶם'], מ'מיינט נישט דִּןֶקָא 'רֹאשֵׁיהֶם' [של הצדיקים עצמם], נאָר [מ'מיינט] רֹאשֵׁיהֶם פונעם כָּלָל יִשְׂרָאֵל און פון זיי [הצדיקים, דהיינו מלך מלכי המלכים הקב"ה].

אַז מ'זאָל 'וויסן' אַז ס'איז נישטאַ [עפעס אַנדערש], נישט די 'אינטערעסע', נישט די 'גִּנְיָעָה עֲצִמִּית'. נאָר, נאָר, נאָר דער 'כְּבוֹד שְׁמַיִם' ית"ש, דעס איז די הִנְהָגַת הָעוֹלָם. שְׁהִיָּה 'מְכוּסָּה', וואָרן ס'איז געווען [פריער בגלות מצרים] אַזוי ווי ס'איז בעונונו ויננו הרבים היינט, הִסְתַּר בְּתוֹךְ הִסְתַּר, בַּאֲתַפְּסִיא.

[און איבערדעם] איז דאָס בִּי מְלָכִים יִמְלִכוּ [וכדלעיל באות רכז].

רלב

ישוב קושיא א [בשיר השירים]

ועל דרך זה יבואר כאן בדרשת המדרש בהפסוק חַיִּית אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאָתוֹ, דקאי על הצדיקים כולם. דהנה בשיר השירים רמזו כל הדורות עד אחרית הימים, ורמזו כאן המצב של כוֹבֵד הַגּוֹלוֹת בדור האחרון

דאָס קען זיין, דאָס איז דער פֿשט [בדברי המדרש בשיר השירים].

^א בחלק הדרוש הנדפס בחלק ב' של הקונטרס, שהאריך שם רבינו בביאור הפסוק וְאֵתָהּ לֹא 'הוֹדַעְתִּנִי' אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי, ובביאור הפסוק וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי.

לשון שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק ג) **קדשו** **למ**

[דהנה הפסוק אומר] **שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה**, [שהוא שיר המעולה על כל השירים, והטעם ווייל] **דָּארטן שטייט דאָך די אלע גאולות, און [אלעס] וואָס ס'וועט זיין ביז צום סוף, וואָס ס'וועט זיך טון.**

רלג

דהכתוב מתחיל בלשון יחיד, **חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאכְתּוֹ**, ורומז דבומן כוכר הגלות נראה שהצדיקים נשארו כיוחידים בדור, ועל זה אמר **חֲזִיתָ**, שאם תסתכל היטב תבין שלבסוף בעת הגאולה יתגלה האמת, ויתקיים **לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב**, לפני מלכי תורה, דמאן מלכי רבנן, ובוד הצדיקים הדבקים בתורה הוא כח הממושלה והשליטה, **כֹּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁבִים**, רדיינו לא כמה שהיה נראה בומן הגלות שהרשעים החשוכים יש להם השליטה בדור ח"ו [איבערדעם] **זאָגט ער [במדרש, דוהו שנאמר] חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאכְתּוֹ, דאָס זאָגט ער אויף צִדִּיקִים [בכלליות]. און ער הייבט אָן גאָר [בלשון יחיד 'איש מְהִיר בְּמִלְאכְתּוֹ', ולכאורה] אַז ער שמועסט פון צִדִּיקִים, פון אַ רַבִּים, וואָס זאָגט ער אַ [לשון] יָחִיד.**

נאָר דער בורא כל עולמים זאָגט **חֲזִיתָ** [וגר, אז] **דו וועסט קוקן [ווי] ס'זענען בעונותינו הרבים אַז צִדִּיקִים זענען יָחִידִים, ער רופט אים אָן לְשׁוֹן יָחִיד, [ווייל] ס'בלייבט יָחִידִים.**

[אָבער] **צום סוף לאַזט זיך אויס, לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, זאָלסט וויסן [אז] דער כַּח הַמְּלוּכָה וועט זיך אויסלאָזן [לבסוף] ביים כַּח הַתּוֹרָה.**

כֹּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁבִים, [אז] נישט די חֲשׂוֹכִים וועלן שוין^{קב} האָבן די מְמִשָּׁלָה, [נאָר] 'די' וועלן האָבן. **דער כַּח הַמְּלוּכָה וועט שוין נישט זיין לִפְנֵי חֲשׂוֹכִים, נאָר לִפְנֵי מַלְכֵי תּוֹרָה, מאן מַלְכֵי רַבָּנָן.**

דעמאלטס וועט דער כַּח הַתּוֹרָה זיין לִפְנֵי מַלְכִּים [יִתְיַצֵּב], מ'זאָל וויסן אַז נאָכ'ן רֹאשׁ חֲדָשִׁים [כשיגיע הזמן שבחודש הזה אתם נגאלים] וועט זיין אַ צייט וואָס לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב. [וכעין מה שהיה בגאולת מצרים, כמו שביארנו בהמדרש שבפרשת החודש].

איבערדעם זאָגט ער [במדרש, דעם פסוק] חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאכְתּוֹ.

רלד

ברכת הקודש

און דער בורא כֹּל עולמים זאל העלפן בְּמִהְרָה:

מ'זאָל מיר זוכה זיין [להתגלות והידיעה של השגחת ה'] טאָקע וואָס מ'האָב מיר געשמועסט דאָ^{קב} אין די גאַנצע פֿרֶשֶׁה פון שְׁבַת חוֹל הַמּוֹעֵד.

זאָל דער אייבירשטער העלפן טאָקע, אַז ס'זאָל שוין זיין דעם 'הַתְּגָלוֹת' בְּמִהְרָה.

מ'זאָל זוכה זיין מ'זאָל מיר דערלעבן, וְנִזְכָּה וְנַחֲיָה וְנִרְאָה, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען די יְשׁוּעָה, די יְשׁוּעָה. בְּמִהְרָה זאל מען שוין געהאָלפן ווערן.

מ'זאָל בְּאַמֶּת דְּבוּק זיין אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, און אין הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

מ'זאָל זוכה זיין צו זען בְּמִהְרָה, הַתְּרוּמָמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וַיִּשְׁרָאֵל, און די הַתְּגָלוֹת כְּבוֹד שְׁמִים עֲלֵינוּ, בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

^{קב} סגנון הדרים: די חשוכים וועלן שוין נישט האָבן.

^{קב} כמבואר בגמרא גיטין (סב.): אמרו ליה מנא לך דרבנן אקירו מלכים, אמר להו דכתיב בי מלכים ומלכו וגר'. [והלשון 'מאן מלכי רבנן', כן הוא מורגל בספרים, ומהם בבית יוסף (או"ח סימן א), ומהרש"א (ברכות ד.).]

^{קב} בחלק הדרוש הנדפס בחלק ב' של הקונטרס.

